

Liberalisme og den franske revolution I

Abbed Sieyès - den franske revolutions filosof
Torben Mark Pedersen

L'ancien régimes sammenbrud: skatteoprør, adelsrevolte og
kampen om privilegier
Torben Mark Pedersen

Den politiske revolution - 11 dage i juni 1789
Torben Mark Pedersen

Folkets revolution og stormen på Bastillen
Torben Mark Pedersen

Den synlige hånd
Vækst
Jens Frederik Hansen

LIBERTAS

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet Libertas postomdeles til medlemmer.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)

Johan J.R. Espersen

Ryan Smith

Otto Brøns-Petersen

Filip Steffensen

Signe Bøgevald Hansen

Redaktionen kan kontaktes på:

torbenmarkp@hotmail.com

Indhold Tema: Liberalisme og den franske revolution I

Temaindledning	3
Abbed Sieyès - den franske revolutions filosof <i>Torben Mark Pedersen</i>	5
L'ancien régimes sammenbrud: skatteoprør, adelsrevolte og kampen om privilegier <i>Torben Mark Pedersen</i>	35
Den politiske revolution - 11 dage i juni 1789 <i>Torben Mark Pedersen</i>	58
Folkets revolution og stormen på Bastillen <i>Torben Mark Pedersen</i>	79
 Den synlige hånd	
Vækst <i>Jens Frederik Hansen</i>	88

Temaindledning

Var den franske revolution en liberalistisk revolution? Og hvis den var, er der så noget iboende i liberalismen, der kan forklare, hvorfor den franske revolution kørte af sporet og endte i terrorregimet?

Det er de spørgsmål, der motiverede til dette og de næste to temanumre af *LIBERTAS*.

Mange konservative har siden Burkes kritik af den franske revolution givet liberalismen skylden for, at den franske revolution endte i blodbadet under terrorregimet. Har de noget at have kritikken i? Var den franske revolution gennemført af revolutionære liberalister, og var det årsagen til en af den moderne tids store tragedier?

Den franske revolution var en borgerlig revolution i den forstand, at det var borgerskabets revolution. Med revolutionen afskaffedes det feudale system og hele det privilegiebaserede korporative samfund. Aristokratiet blev afskaffet, kirken mistede sin særstatus, og det bedrestillede borgerskab kom til magten.

Det var også en demokratisk revolution. Det absolutte monarki blev erstattet af et repræsentativt demokrati, og den var demokratisk i den bredere betydning af ordet som lighedsskabende. Alle medfødte privilegier blev afskaffet, og alle mænd blev stillet lige for loven, fik lige adgang til erhverv, og fik de samme universelle rettigheder. I den forstand var det også en lighedsmæssig revolution. Ligheden omfattede ikke politiske rettigheder. Der var ikke almindelig valgret i forfatningen i 1791, og de fattige, tyende, kvinder og andre grupper blev udelukket fra at stemme.

Spørgsmålet er, om det også var en liberal revolution?

Der var åbenlyst liberale elementer i den franske revolution, og den var en del af en bølge af frihedsrevolutioner på tværs af Atlanten i det 18. århundredes sidste årtier.

Den franske revolution adskilte sig imidlertid meget fra den amerikanske, og fransk politisk tænkning før revolutionen havde stærke

kollektivistiske træk.

I sidste ende var det folkesuverænitet, lighed og republikkens enhed, der var revolutionens bærende principper og ikke frihed. Abstrakte begreber om rettigheder spillede i det hele taget ikke nogen fremtrædende rolle.

Et svar på spørgsmålet om, hvorvidt den franske revolution var en liberal revolution, må derfor blive et både og.

Den franske revolution er heller ikke en entydig størrelse. De deputerede, der gennemførte revolutionen, og som oprindeligt var valgt til Generalstænderne, var på ingen måde enige om, hvordan Frankrig efter *l'ancien régime*s afskaffelse skulle se ud, og både menneskerettighedserklæringen og forfatningen fra 1791 var resultatet af politiske kompromiser. Revolutionen gennemløb også forskellige faser, og med skiftende magtkonstellationer skiftede også de regerendes ideologiske orienteringer.

Det er håbet med dette og de næste numre af *LIBERTAS* at nærme os et svar på spørgsmålet om forholdet mellem liberalisme og den franske revolution.

Det er svært om ikke umuligt at finde nogen klassisk liberale i den engelsk-skotsk-amerikanske tradition blandt de deputerede til Generalstænderne i 1789. Der var en lille gruppe *américains*, deriblandt Lafayette, der måske var den nærmeste arvtager af den amerikanske revolutions principper, men Lafayette var først og fremmest soldat og ikke en politisk tænker, og han spillede stort set ingen rolle i Nationalforsamlingen.

Nationalforsamlingens førende politiske tænker i den første fase af revolutionen var Abbed Sieyès. Han var økonomisk liberal, og hans mål var et samfund baseret på arbejdsdeling, lighed og økonomisk frihed, og i sidste ende var de fælles mål: fremskridt, frihed og velstand. Hans mål var ikke personlig frihed eller en begrænset statsmagt, og hans politiske filosofi indeholdt mange af de samme kollektivistiske træk, der dominerede fransk politisk tænkning i det 18. århundrede, ikke mindst

Rousseau.

Om Abbed Sieyès handler den første artikel i dette nummer, og den er skrevet af Torben Mark Pedersen.

Som redaktør af bladet føler undertegnede behov for at undskylde, at alle artikler i dette temanummer er skrevet af undertegnede. Det var ikke oprindelig hensigten.

Den anden artikel i temanummeret omhandler *l'ancien régimes* sammenbrud. Den franske revolution ville næppe have fundet sted – i hvert fald ikke på det tidspunkt – om det ikke havde været for gældskrisen, der førte til en forfatningsmæssig krise og *l'ancien régimes* sammenbrud som politisk system.

Oplysningstidens ideer spillede kun en mindre rolle for *l'ancien régimes* sammenbrud, der primært var resultatet af en magtkamp mellem i første omgang aristokratiet og monarkiet og i anden omgang mellem borgerskabet og aristokratiet. Det var magtkampe, der handlede mere om interesser end om ideologi, og som førte til den politiske revolution i juni 1789.

“Den politiske revolution – 11 dage i juni 1789” redegør for omstændighederne omkring det politiske kup, hvormed tredjestanden tilrænnede sig den suveræne magt i nationens navn, og som satte den lavine af begivenheder i gang, der er den franske revolution. Den politiske strategi var udtænkt af Sieyès, og som deputeret til Generalstænderne spillede han en hovedrolle i de revolutionære begivenheder sammen med radikale revolutionære fra Bretagne og Paris.

I juni 1789 var det usikkert, om revolutionen overhovedet ville overleve, og det skulle blive den folkelige revolution i Paris, der kulminerede med stormen på Bastillen den 14. juli, der reddede borgerskabets politiske revolution. Den folkelige revolution afslørede, at monarkiet havde mistet sin legitimitet, og at kongen end ikke kunne stole på hærens opbakning, og det fik kongen til at anerkende Nationalforsamlingen og love at samarbejde. Om det handler den fjerde og sidste artikel i dette nummer af *LIBERTAS*.

Det er oplagt at skelne mellem en før-revolutionær fase og en revolutionær fase efter Ge-

neralstænderne mødes i maj 1789, men man kunne også betragte perioden frem til og med stormen på Bastillen i juli 1789 som en fase domineret af magtkampe, der handlede mere om interesser end om ideologi, hvorimod fasen med formuleringen af en menneskerettigheds-erklæring og en ny forfatning var domineret af ideologiske kampe om den nye verden, man ville skabe. Kronologisk er der ikke tale om en skarp faseinddeling, men en sådan opdeling ville understrege, at hele nedrivningsfasen i den franske revolution ikke i særlig høj grad var drevet af politisk ideologi, hvorimod genopbygningsfasen var.

Det er umuligt at forstå den franske revolution uden at kende til *l'ancien régimes* politiske system, hvilken rolle parlamenterne og Generalstænderne spillede, hvad en *lit de justice* er m.m. Om det handler artiklen “L'ancien régime”, der er udgivet som et tillæg i *Libertas'* arkiv, se <http://www.libertas.dk/libertas-arkiv/>

Den synlige hånd omhandler begrebet vækst og er skrevet af **Jens Frederik Hansen**.

Dette er sidste nummer i 2019 årgangen. Med 88 sider er dette nummer det hidtil længste nummer af *LIBERTAS*, ligesom 2019 årgangen med 208 sider er den største hidtil.

I 2020 årgangen vil *LIBERTAS* nr. 72 bringe artikler om Erklæringen om menneskets og borgerens rettigheder, om den første franske forfatning fra 1791, og om konservative kritikere af den franske revolution.

Husk at forny dit medlemskab af Selskabet *Libertas*. Det koster kun 100 kr.

God læselyst

På redaktionens vegne
Torben Mark Pedersen

Abbed Sieyès - den franske revolutions filosof

Torben Mark Pedersen

Abbed Sieyès var den franske revolutions førende filosofiske og politiske tænkere, og hans tre pamfletter fra 1788-89 udgjorde det ideologiske grundlag for tredjestandens politiske kup i juni 1789 og for den sociale revolution den 4. august, der afskaffede det privilegiebaserede samfund. Sieyès var noget så sjældent som både revolutionær og liberal, selv om det kan diskuteres hvilken slags liberal, han var. Han var rationalist og troede på, at man kan konstruere et nyt samfund baseret på filosofi og rationelle principper uden hensyntagen til kultur, religion, normer og sædvaner. Han var også en typisk skrivebordsfilosof, indtil han blev valgt til Generalstænderne i 1789, hvor han kom til at spille en hovedrolle i de revolutionære begivenheder i den tidlige fase af revolutionen.

Emmanuel-Joseph Sieyès (1748-1836) var den franske revolutions førende filosofiske og politiske tænkere, og han er blevet kaldt for "the theoretical architect of the French Revolution of 1789", Sonnenscher (2003b), "the pre-eminent exponent of the 'ideas of 1789'", Forsyth (1987, 37), "the first and most profound theorist of the French Revolution", Baker (1988a), "the man who articulates the political theory of the French Revolution", Forsyth (1987, 3), og Acton (1902) omtaler ham som "the most perfect representative of the Revolution."

Sieyès hører ikke til blandt den politiske filosofihistories giganter, men ifølge Forsyth (1987) var hans politiske tænkning "superior in originality, breadth and depth to that of any of his contemporaries, not excluding such well-known figures as Thomas Paine or Condorcet", Acton (1902) kalder ham "the first political intellect of his age" og omtaler ham som "profoundly original", og Arendt (1963, 161) skriver, at Sieyès "in the field of theory, had no peer among the men of the French Revolution."

Sieyès skrev aldrig noget sammenhængende

de politisk-filosofisk værk. Hans berømmelse hviler på tre lejlighedsskrifter, der blev udgivet i 1788-89 med henblik på at påvirke den offentlige opinion forud for Generalstændernes møde i maj 1789.¹ Det var ikke ordinære debatindlæg men grundigt argumenterede skrifter, der baserede sig på principielle og teoretiske overvejelser, og som samtidig udviklede en revolutionær strategi for at give Frankrig en forfatning.

Sieyès' biografist, Forsyth (1987), kalder Sieyès' politiske filosofi for en "remarkably complete and consistent liberal political philosophy", men det kan godt diskuteres, hvor konsistent Sieyès var, ligesom det kan diskuteres, i hvilken forstand, Sieyès skulle være liberal.

1 Generalstænderne bestod af repræsentanter fra de tre stænder: de gejstlige (førstestanden), adelen (andenstanden), og tredjestanden, der bestod af resten af befolkningen. Generalstændernes opgave var at bistå kongen med råd, men indførelsen af nye skatter skulle godkendes af Generalstænderne, og det var med det formål, at de var blevet indkaldt til at mødes i maj 1789. Se Pedersen (2019a) for en nærmere omtale af *l'ancien régimes* politiske institutioner.

Der er mange liberale elementer i Sieyès' politiske filosofi, men han var ikke klassisk liberal i den engelsk-skotsk-amerikanske forstand, og han ville med sikkerhed heller ikke selv have placeret sig i en sådan bås. Eller nogen bås overhovedet.

Sieyès' politiske filosofi havde også stærke kollektivistiske træk, og det var ikke frihed, der var det højeste politiske mål for Sieyès, men derimod det repræsentative system, som er Sieyès' betegnelse for arbejdsdelingen på markedet og i det politiske system. I den forstand var det økonomisk effektivitet, der var målet, for det repræsentative system er det samfunds-system, der ifølge Sieyès bedst sikrer fremskridt, frihed og velstand. Sieyès kaldte det repræsentative system for "the true object of the revolution", Forsyth (1987, 128).

Forsyth (1987) skriver om hans politiske filosofi, at den "embraced both a theory of revolution and a theory of constitutional construction."

At være revolutionær er usædvanligt i den liberale tradition, hvor samtidens skotske liberalisme lagde vægt på den evolutionære udvikling af samfundet. Det forudsætter ikke bare et ønske om at rive det bestående samfund ned, men også en tro på, at man kan konstruere en ny verden baseret på filosofi og rationelle principper uden hensyntagen til kultur, religion, normer og sædvaner. Det er det, Hayek kalder for rationalistisk konstruktivisme: forestillingen om at alle institutioner, der gavner mennesker, er resultatet af en bevidst plan eller design, og at samfundsmæssige institutioner er skabt med et formål af dem, der har skabt dem. På det punkt var Sieyès en typisk repræsentant for den fornuftsdyrkende franske oplysning. Endelig forudsætter revolution en form for retfærdiggørelse, der må gå videre end en Lockesk ret til oprør, og den retfærdiggørelse findes i Sieyès' teori om nationen og om den konstituerende magt.

Ifølge Acton (1902) var Sieyès "essentially a revolutionist", og hans tre banebrydende skrifter fra 1788-89 drejer sig først og fremmest om at begrunde, at tredjestandens repræsentanter til det kommende møde i Generalstænderne har den suveræne magt og har ret til at give Frankrig en ny forfatning.

Sieyès taler ikke om retten til oprør, som Locke gjorde 100 år tidligere, for det drejer sig for Sieyès ikke så meget om at erstatte det absolutte monarki med et konstitutionelt, men om at afskaffe det privilegiebaserede samfund. Da privilegier var grundlaget for ejendomsretssystemet og hele det økonomiske, politiske, administrative, juridiske, kirkelige, militære og sociale system under *l'ancien régime*, ville en afskaffelse af alle privilegier betyde en fuldstændig omvæltning af hele samfundet. Det var således en revolution, Sieyès lagde op til, uden at bruge ordet og uden at beskrive samfundet efter revolutionen nærmere.

Sieyès var en typisk skrivebordsfilosof, der ikke havde nogen politisk erfaring, før han skrev sine vigtigste politiske skrifter, men som valgt til Generalstænderne i maj 1789 fik han lejlighed til at realisere sin revolutionære strategi, og Sieyès stod bag det politiske kup, der bragte tredjestanden til magten i juni 1789. Sieyès spillede også en stor rolle i udfærdigelsen af "Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder", og han omtales gerne sammen med Mirabeau som den franske forfatnings fader.

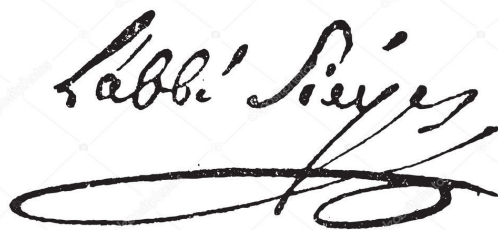
Mange vil mene, at det er Jean-Jacques Rousseau (1712-78), der fortjener betegnelsen "den franske revolutions filosof". Det kan der være noget om, for Rousseau er uden sammenligning den filosof, der fik størst indflydelse på revolutionens videre forløb, men i de første måneder var det Sieyès' revolutionære tanker, der satte dagsordenen.

I *Samfundskontrakten* erklærer Rousseau, at intet politisk styre er legitimt, hvis det ikke er baseret på borgernes samtykke. Det var et frontalangreb på absolutismen, men Rousseau var ikke revolutionær, og han lagde selv vægt på den evolutionære udvikling af samfundets institutioner.

Sieyès var en af de få politiske ledere fra maj-juni måned 1789, der overlevede terrorregimet, og som også var aktiv i politik i årene efter, og ligesom Sieyès havde stået bag kuppet, der bragte tredjestanden til magten i juni 1789, stod han ironisk nok også bag kuppet, der bragte Napoleon til magten i 1799: "By the first Sieyès opened the Revolution, by the second he closed it," Forsyth (1987, 1).

Boks 1. Syeyes, Sieys, Sieyès, Syess

Forsyth (1987), Sewell (1994) og Clapham (1912) skriver alle om udtalelsen og stavemåden af Sieyès' navn. Ifølge Forsyth udtales navnet som "Sies", "Siès" eller "Syess". Sewell omtaler udtalen som det engelske "See-ess". Stavemåden har også varieret fra "Sieys", "Syeyes" og "Syesse", men ifølge Forsyth var den mest almindelige stavemåde Sieyes. Sieyès har selv skrevet sit navn på tre forskellige måder: Sieys, Siéyes, og Sieyes, Sewell (1994). Forsyth (1987) og Sewell (1994) anvender stavemåden Sieyes, hvorimod Clapham (1912), Sonenscher (2003) og Lembcke and Weber (2014) anvender stavemåden Sieyès.

Det er formålet med artiklen at give et indblik i Sieyès' politiske og økonomiske tænkning og hans rolle i de revolutionære begivenheder i den første, afgørende fase af den franske revolution. Hans senere indsats og tænkning omtales kun kort.

Artiklen er delt i tre dele. Først omtales Sieyès' liv og hans vigtigste arbejder kronologisk. Dernæst præsenteres hans politiske filosofi mere samlet, og endelig omtales Sieyès' virke under den franske revolution.

Del 1. Sieyès' liv og virke før revolutionen

Opvækst og uddannelse

Sieyès blev født den 3. maj 1748 i Fréjus, en lille landsby i Provence tæt på Middelhavet. Hans far var en kongelig embedsmand med ansvar for at opkræve stempelskatter.

Faderen besluttede på et tidligt tidspunkt og imod Sieyès' ønske, at han skulle være præst. Han blev sendt på præsteseminariet Saint Sulpice i Paris i 1765, og i de næste 10 år, hvor han også studerede teologi på Sorbonne, dyrkede han sine intellektuelle interesser inden for politisk filosofi og økonomi.

Sieyès var ikke religiøs anlagt, og da han blev ordineret præst i 1772, havde han "succeeded in dismissing from his mind every notion or sentiment of a superstitious nature," og hans tutorer rapporterede til hans biskop, at han "Was by no means fitted for the ministry of the Church," Clapham (1912, 5).

Sieyès var mere optaget af økonomi og filosofi, og i 1774 skrev han en kritik af fysiokra-

ternes økonomisk-politiske tænkning, *Letters to the Economists on Their Political and Moral System*, der aldrig blev udgivet.

Sieyès fik en administrativ stilling i den katolske kirke, og fra 1775 til 1780 var han sekretær for biskoppen af Tréguier, som han fulgte til Chartres i Bretagne. På trods af sin store begavelse var karrieremulighederne begrænsede i et kirkeligt system, hvor de højeste embeder var forbeholdt adelige, og selv lavere embeder kunne kun opnås i kraft af protektion, hvilket føltes som en ydmygelse for Sieyès. I et brev til sin far skrev han om sin protektor, at "his lack of success certainly causes him less pain than it does me. If the thing had gone as he had hoped, I would have become *everything* instead of which I am *nothing*," Sewell (1994, 14). Denne formulering anvender Sieyès igen i indledningen til *Hvad er tredjестanden?*

I løbet af 1780'erne begyndte Sieyès at gøre bekendtskaber med andre reformivrige kræfter, og han blev en kendt skikkelse i filosofiske cirkler. Ifølge Clapham (1912, 14) blev han fri-murer, hvor han kom i kontakt med La Rochefoucauld, Bailly, Rabaut Saint-Étienne, Camille Desmoulins, Pétion og Danton.

Skuffet over manglen på reformer overvejede Sieyès at emigrere til Amerika, og han havde sparet 50.000 *livres* op, da den politiske storm brød ud, og han så sit livs chance for at virkeliggøre sine principper.

Det var adelsrevolten, der vækkede Sieyès' politiske aktivisme, og i løbet af august til november 1788 skrev han tre pamfletter, der katapulterede ham fra at være en ukendt kirkelig embedsmand til at være tidens vigtigste politiske tænker. Sieyès blev en berømt i

de intellektuelle cirkler i Paris, og han deltog i møderne i *De Tredives Selskab* fra november 1788, selv om han ikke delte Selskabets mål om foreningen af de tre stænder, Margerison (2006). For en nærmere omtale af *De Tredives Selskabs* virke under pamfletdebatten i 1788-89, se Pedersen (2019b, 52-53).

Tre revolutionære skrifter

Sieyès skrev aldrig noget sammenhængende politisk-filosofisk værk. Det var hans temperament ikke til, og hans betydning stammer især fra tre pamfletter, han skrev for at påvirke den offentlige opinion forud for mødet i Generalstænderne. På trods af at hans skrifter kan karakteriseres som lejlighedsskrifter, var de gennemsyret af principielle og teoretiske overvejelser, og det var Sieyès' opfattelse, at samtidens krise skulle håndteres med rationelle, videnskabelige principper.

Da Brienne den 5. juli 1788 opfordrede alle til at indsende forslag til, hvordan Generalstænderne skulle indkaldes og mødes, og censuren blev ophævet, var det også den konkrete anledning til Sieyès' første pamflet.

De tre pamfletter,² som Sieyès' berømmelse primært baserer sig på er:

1. "Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789" skrevet i august 1788 men først udgivet i april eller maj 1789. Det var det første af Sieyès skrifter, men det sidste af de tre skrifter, der blev udgivet.
2. "Essay on privileges" blev påbegyndt i august 1788, og udkom i november 1788.
3. "Hvad er tredjestanden?" blev skrevet i november 1788, og udkom i januar 1789. Der udkom fire udgaver i alt, tre i løbet af foråret 1789.

Endelig udkom *Délibérations à prendre dans les assemblées de bailliages* (Overvejelser der skal tages i valgforsamlingerne) i februar 1789.

De tre pamfletter tog hver især udgangs-

² De tre pamfletter er udgivet i engelsk oversættelse i Sonenscher (2003). "Hvad er tredjestanden?" samt en række af Sieyès' andre skrifter er ligeledes oversat og udgivet i Lembcke and Weber (2014). Uddrag af *Hvad er tredjestanden?* er oversat til dansk i Thorup m.fl. (2015).

punkt i et aktuelt problem, men de udgør en samlet revolutionær politik og strategi, der rettede sig mod at erstatte kongens suveræne magt med nationens, hvilket for Sieyès betød tredjestanden og give Frankrig en ny forfatning.

Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789

I "Views" tog Sieyès spørgsmålet op om, hvordan Generalstænderne skulle agere. Ifølge Sieyès skulle de ikke bare have en rådgivende funktion eller godkende nye skatter. Nej, den havde ret til at fungere som en lovgivende forsamling, og den skulle give Frankrig en forfatning. Retten til at udøve en så revolutionær handling begrundes Sieyès både med en traditionel juridisk diskurs³ om forfatningen og med oplysningstidens rationelle diskurs om rettigheder:

- Da kun Generalstænderne kan godkende nye skatter, fordi den ret altid har tilhørt nationen, og da nationen aldrig har overdraget retten til at disponere over sine materielle ejendomsrettigheder til nogen monark, er det utænkeligt, at den skulle have overdraget de personlige ejendomsrettigheder, selvejerskabet, til nogen monark. Ergo må Generalstændernes lovgivende magt omfatte alle love, der vedrører ejendomsret til såvel real som personlig ejendom.
- I Frankrig, hvor der ikke findes slaver, er alle frie borgere, og alle har derfor en naturlig ret til at lade sig lede af deres egne interesser og at pålægge sig selv love. Når det gælder for individet, må det også gælde for nationen. Derfor har Generalstænderne ret til at vedtage love om alt, der vedrører nationen, Sieyès (1788a, 14).

Sieyès anvender ikke ordet folkesuverænitet noget sted, men han argumenterer for, at suveræniteten tilhører det kollektive nationen, men at den skal udøves af nationens repræsentanter i Generalstænderne.

For Sieyès var mødet i Generalstænder-

³ Baker (1990) skelner i en række artikler mellem tre diskurser, der prægede den prærevolutionære og revolutionære periode: En juridisk diskurs, en rationel diskurs og en diskurs om vilje.

ne en enestående mulighed for ved hjælp af fornuften at udarbejde en forfatning baseret på den politiske videnskabs principper, og i august 1788 er han stadig overbevist om, at alle tre stænder i deres modstand mod det ministerielle despoti, ville kunne forene sig og danne en fælles forsamling.

I tilbageblik er det bemærkelsesværdigt, at *Views* ikke indeholdt en eneste kritisk kommentar om adelens og de gejstliges privilegier, og da Sieyès redigerede pamfletten til udgivelse, var han pinlig berørt over udeladelsen af det, der kort tid senere blev det centrale tema, Hampson (1988, xi).

Få uger efter færdiggørelsen af *Views* tvang begivenhederne Sieyès til at indse, at hans forhåbning om en forening af alle tre stænder var naiv. Den 25. september 1788 udsendte Parisparlamentet en erklæring om, at Generalstænderne burde mødes som i 1614, og Sieyès indså, at adelen ikke var indstillet på at afgive deres politiske privilegier, jf. Pedersen (2019b). Sieyès blev nu af den opfattelse, at kun tredjestanden kunne være den drivende kraft i udviklingen, og fra det øjeblik kastede Sieyès hele sin energi ind i kampen mod adelens privilegier.

Essay om privilegier

Det var på den baggrund, at Sieyès skrev sin anden pamflet, *Essay om privilegier*, der var et langt mere uforsonligt skrift, og indeholdt et mere radikalt opgør med privilegier end andre i samtiden.

Sieyès definerede privilegier som: "Every privilege, without distinction, has certainly for its object, the *dispensing* with the law of the land; or the giving an *exclusive right* to something that is not prohibited by law" Sieyès (1788b, 69).

At stå over loven vil altså enten indebære en ret til at begå uret mod andre i strid med naturens lov, eller være en tildeling af en positiv særrettighed til en bestemt gruppe, der strider mod det grundlæggende princip om, at alt, hvad der ikke er forbudt, må være tilladt for

alle. Alle privilegier er derfor "unjust, odious, and contrary to the supreme end of every political society", Sieyès (1788b, 71).

Sieyès identificerer æresprivilegierne som roden til alt ondt. De er både uretfærdige og antisociale, fordi de skaber en klasse, der føler sig hævet over andre i samfundet, og som kun identificerer sig med andre tilhørende samme klasse, i stedet for at identificere sig med hele nationen. Det er privilegierne, der stiller aristokratiet uden for nationen.

"All privileges, then, from the very nature of things, are unjust, odious, and contrary to the supreme end of every political society"

Sieyès nævner ikke kirkens og de gejstliges privilegier, ligesom privilegier knyttet til byer, regioner, håndværkerlav, virksomheder, akademier, domstole m.m. forbigås i tavshed. De

gejstlige regnedes normalt for en privilegeret stand, men for Sieyès er det at være præst en profession.

I efteråret 1788 var Sieyès således begyndt at identificere tredjestanden med nationen, da han blev klar over, at tredjestanden ikke kunne regne med, at adelen ville være parate til at opgive deres privilegier af hensyn til nationens fælles interesser, og det indledes hans tredje pamflet med.

Hvad er tredjestanden?

Sieyès' vigtigste pamflet udkom anonymt i januar 1789, og den blev en øjeblikkelig succes. Den blev solgt i over 30.000 eksemplarer i løbet af få uger, og der udkom fire udgaver i løbet af et halvt år. Først med udgivelsen af den stærkt redigerede tredje udgave i maj afslørede Sieyès sig selv som forfatteren, men lang tid inden havde pamfletten gjort Sieyès til en berømt person. Hele Paris og hele den læsende del af Frankrig kendte bogen, der i alt solgte op mod 300.000 eksemplarer.

Det var Sieyès formål med pamfletten at få læseren til at gå fra at støtte tredjestandens krav om afskaffelse af skatteprivilegier og dobbeltrepræsentation til at støtte en revolutionær strategi for tredjestandens deputerede til Generalstænderne, der ville føre til både en politisk og en social revolution. Og han ville overbevi-

se læseren om, at tredjestanden havde ret til at gennemføre den politiske revolution alene.

Pamfletten indledes dramatisk med tre spørgsmål og svar:

1. Hvad er tredjestanden? – ALT.
2. Hvad har den hidtil været i den politiske indretning? – INTET.
3. Hvad forlanger den? – AT VÆRE NOGET.

Formuleringen er en bemærkelsesværdig gentagelse af Sieyès tidligere beklagelser til sin far over at være ”intet” og ønske at ”være noget”, og det var ikke bare personlige skuffelser, Sieyès gav udtryk for. Han formåede at transformere borgerskabets ressentiment til et politisk krav af revolutionær karakter, og det var mere end nogen anden Sieyès, der fik opgøret med privilegier til at blive det centrale tema forud for Generalstændernes møde.

Sieyès har et socioøkonomisk udgangspunkt for sin revolutionære og konstitutionelle teori. Tredjestanden står for al den produktive arbejdsindsats i den private sektor og størstedelen af den offentlige. De lukrative og særligt ærefulde hverv i den kongelige administration, hæren og kirken er tredjestanden udelukket fra, men tredjestanden kunne godt varetage de erhverv, og det tjener alene til at fordyre den offentlige administration, at de stillinger er forbeholdt adelige: ”Så snart regeringsmagten bliver til en særlig klasses privatejendom, vokser den snart ud over alle grænser. Der oprettes stillinger, ikke til gavn for de regerede, men for de regerende,” Sieyès (1789b).

Det gamle regime er derfor uretfærdigt, dyrt og ineffektivt. Fjernede man den privilegerede orden, ville det kun være til gavn. Tredjestanden er ”ALT, men et alt, der er hæmmet og undertrykt. Hvad ville den være uden den privilegerede orden? Alt, men et alt, der var frit og blomstrende. Intet vil fungere uden den; alt går uendeligt bedre uden de andre,” Sieyès (1789b).

Hvis tredjestanden er alt, må det følge, at

aristokratiet er intet. Adelen udgør en byrde for nationen. De er et falsk folk, der ikke er i stand til at eksistere for sig selv. De snylter på nationen, og de udgør – og her anvender Sieyès fysiokraternes betegnelse – en steril klasse. Adelen skulle derfor udelukkes fra at være en del af nationen og fra alle politiske rettigheder: ”They should be positively excluded,” Sieyès (1789a, 158).

Sieyès opfattelse af tredjestandens ret til at

”Så snart regeringsmagten bliver til en særlig klasses privatejendom, vokser den snart ud over alle grænser. Der oprettes stillinger, ikke til gavn for de regerede, men for de regerende.”

dominere som klasse minder om Marx’ senere idé om proletariats diktatur, og Marx kan meget vel have været inspireret af Sieyès.

Præstestanden var i modsætning til adelen en del af nationen, idet den var åben for alle borgere, og den varetog vigtige sam-

fundsmæssige opgaver, bl.a. uddannelse, hospitalsdrift og fattighjælp.

Der er tre krav, tredjestanden må stille, for at blive til *noget*, Sieyès (1789a, 103-116):

1. Tredjestandens deputerede til Generalstænderne skal komme fra tredjestandens egne rækker.
2. Tredjestanden skal have lige så mange repræsentanter som de to privilegerede stænder tilsammen.
3. Der skal stemmes efter hoved og ikke efter stand.

Det var beskedne krav, men de ville betyde, at tredjestanden ville kunne stemme sig til den suveræne magt med støtte fra blot nogle få sognepræster eller liberale adelige.

Den revolutionære strategi

Det sidste kapitel i *Hvad er tredjestanden?* udgør et program for en revolutionær strategi.

Hvis de tre stænder mødes, debatterer og stemmer hver for sig, skulle tredjestanden danne en *Nationalforsamling*. Det kan de gøre, fordi de repræsenterer samtlige 25 eller 26 mio. indbyggere i Frankrig på nær måske 200.000 fra adelen og de gejstlige, og det er mere end tilstrækkeligt til at kunne sige, at de repræsen-

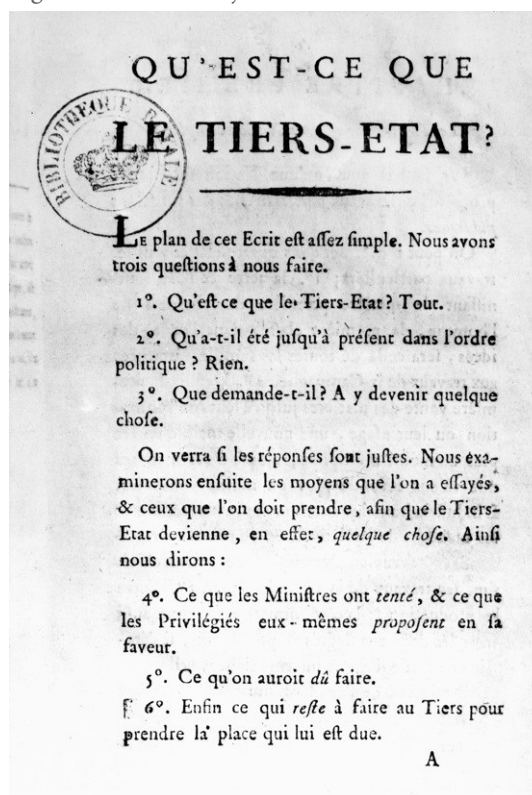
terer hele nationen. Da fællesviljen (Sieyès taler om fællesviljen, ikke som Rousseau om almenviljen, se nedenfor side 21-22) er flertallets vilje, følger det, at "the Third Estate are the true custodians of the national will. They alone can speak in the name of the whole Nation without error," Sieyès (1789a, 150).

Sieyès havde allerede i *Views* foreslået, at Generalstænderne skulle ophæve alle eksisterende skatter, men at de skulle opretholde dem, indtil Generalstænderne opløses. Da det alene er Generalstænderne, der har ret til at godkende nye skatter, ville det betyde, at Generalstænderne forsikrede sig mod, at kongen eller regeringen kunne opløse forsamlingen. Konsekvensen ville være en øjeblikkelig ophævelse af alle skatter, og da kongen ikke havde ret til at opkræve nye skatter uden Generalstændernes godkendelse, ville en statsbankerot være uafvendelig. Af samme grund foreslog han, at Generalstænderne skulle tage ansvar for statens gæld, så ethvert forsøg fra regeringens side på enten at optage lån eller misligholde gælden ville føre til et stop for alle skattebetalinger. Begge dele var tænkt som en forsikringspolice for Generalstænderne, Sieyès (1788a, 23).

I året før mødet i Generalstænderne var aristokratiets privilegier blot et blandt mange emner, der blev diskuteret i den offentlige debat, og stort set alle fokuserede på adelens skatteprivilegier og politiske privilegier. Sieyès var en af de få, der gjorde privilegier til hovedtemaet. Det var helt bevidst, at Sieyès undlod at kritisere kongen. Han benægtede ligefrem, at Frankrig var et monarki, og i stedet påstod han, at Frankrig var styret af hoffet, Sieyès (1789a, 102). Det var ikke usædvanligt at friholde kongen fra kritik, men det var usædvanligt at rette kritikken mod aristokratiet og ikke mod det "ministerielle despoti", men ved at identificere en klassefjende og sætte ord på borgerskabets modstand mod aristokratiets privilegier, gav han det politiske projekt en uhørt fremdrift.

Det viser også, at det vigtigste for Sieyès ikke var at erstatte det absolutte monarki med et konstitutionelt, men at gøre op med det privilegiebaserede samfund. Sieyès politiske teori var ikke en teori om retten til oprør som Lockes (1689), men om retten til revolution, og tredjestandens revolution var rettet mod ade-

Figur 1. Hvad er tredjestanden

len mere end mod kongen.

Sieyès' radikale opfattelse af, at tredjestanden skulle ekskludere adelen og ikke samarbejde med den, nød ikke større tilslutning i foråret 1789. Det var de mere moderate som Mounier og De Tredives Selskabs bestræbelse på at forene stænderne mod kongen, der vandt størst tilslutning, Baker (2011).

Délibérations à prendre dans les assemblées de bailliages

Sieyès' fjerde pamflet i den prærevolutionære fase udkom i februar 1789, og den blev genudgivet i marts sammen med duc d'Orléans *Instruction*, Sieyès (1789c). Duc d'Orléans sørgede for, at hans eget skrift sammen med Sieyès' udkom i 100.000 eksemplarer over hele Frankrig. Et enormt oplag.

I *Délibérations* fortsætter Sieyès sine angreb på adelens privilegier, men han ændrede nu sin revolutionære strategi for tredjestanden i Generalstænderne. Sieyès argumenterede nu for, at tredjestanden skulle gå ind for afstemning efter stand i Generalstænderne for at forene sig med de privilegerede stænder om at bekæmpe despotiet.

Sieyès opgav ikke sin påstand om, at tredjestanden er hele nationen, men han var nu indstillet på, at reformerne måtte blive gennemført på sigt efter drøftelser i den traditionelle forsamling af Generalstænder.

Det er et meget overraskende og besynderligt skifte i den ellers så principielle Sieyès' strategi, og Margerison (2006) spørger hvorfor? Han mener, at Sieyès må have indgået en alliance med duc d'Orléans, der som den eneste blandt adelen havde den politiske uafhængighed og de økonomiske midler til at gå til modangreb på De Tredives Selskab og ministerierne.

Del 2. Sieyès' økonomiske og politiske tænkning

Sieyès' inspirationskilder

Sieyès var belæst inden for politisk filosofi og økonomi, men han var ikke tilhænger af nogen bestemt tænker eller tilhørte nogen bestemt skole: "learning from many, he became the disciple of none", Acton (1902).

Der er kun få direkte henvisninger til andre tænkere i Sieyès' skrifter, hvorfor det er vanskeligt at sige præcis, hvem der har udgjort de største inspirationskilder for Sieyès. Sieyès roser Adam Smith, kritiserer Montesquieu, og han fremhæver Locke, Condillac og Bonnet, ligesom han henviser til Rousseau, Turgot, d'Holbach og andre franske oplysningstænkere. I upublicerede skrifter henviser han også til Mandeville, Hume og Ferguson.

Økonomiske ideer

På det økonomiske område var Sieyès stærkt påvirket af fysiokraterne og af Adam Smith.⁴ Ifølge fysiokraterne er det kun landbrugssektoren, der er produktiv og kan skabe et *produit net*, fordi det kun er i landbruget, at naturen tilføjer en produktiv kraft til menneskets arbejde. Alle andre erhverv er sterile, se Eistrup (2013). Sieyès delte ikke denne opfattelse, men mente som Adam Smith, at arbejde skaber værdi. Sieyès udviklede også sin idé om arbejdsdelingen som en kilde til produktivitetsvækst før

⁴ Der er ikke noget, der tyder på, at Sieyès havde læst Adam Smiths Teorien om de moralske følelser.

Smith, og han skriver i et af sine upublicerede arbejder, at der ikke var meget af Smiths (1776) indsigt i arbejdsdelingens betydning, der ikke var almen viden blandt franske økonomiske tænkere før 1770, Baker (1990b, 246).

Fra Mandeville og den skotske oplysningsfilosoffer overtog Sieyès også opfattelsen af mennesket som overvejende drevet af egeninteresse, men han mente også, at det har blik for andres "reciprocal needs", og at mennesket altid tager de fælles behov i betragtning, Eggers (2018).

Franske oplysningstænkere

Sieyès var inspireret af Voltaires uforsonlige kritik af religionen og enhver form for overtro og vanetænkning, selv om Voltaire ikke var nogen systematisk tænker. Til gengæld havde han ikke særlig høje tanker om Montesquieu, og rent metodologisk repræsenterer Montesquieu med sine historiske og institutionelle studier også den direkte modsætning til Sieyès' rationalisme.

Sieyès var straks mere påvirket af Diderot, ikke mindst hvad angår hans opfattelse af almenviljen og opfattelsen af, at alle samfundets onder stammer fra institutionerne, regerings-systemet, moralen og samfundet og ikke fra nogen fejl i mennesket. Fra Helvétius og d'Holbach kan Sieyès have adopteret sin grundlæggende utilitarisme.

Sieyès afviste den spinozistiske naturalisme og materialisme, der deltes af mange af de radikale oplysningsfilosoffer, og der er intet, der tyder på, at han var direkte påvirket af Spinoza. Han kan således ikke siges at være en del af "den radikale oplysning", selv om Israel (2012, 2014) gerne vil placere ham i den lejr.⁵

⁵ Israel (2014) fremstiller Sieyès og Mirabeau som arvtagere af "den radikale oplysning", og han præsenterer dem som sande demokrater, republikanere, antimonarkister, sekulære, ubetingede fortalere for ytringsfrihed og religionsfrihed, kvinders rettigheder m.m. De var nok sekulære, og de var republikanere i betydningen, at de mente, at lovene skulle være udtryk for nationens vilje og ikke kongens. Resten er Israels forvanskning af deres holdninger for at få sin tese til at passe, og han må da også indrømme (p. 70), at "Mirabeau and Sieyès were constitutional monarchists, but only minimally". Det er hævet over enhver tvivl,

Sieyès var stærkt påvirket af Rousseau. Han er enig med Rousseau i, at for at være legitim må regeringsmagten være baseret på folkets samtykke, og som Rousseau baserede han sin politiske filosofi på en samfundskontrakttekegang. Sieyès afviste dog Rousseaus opfattelse af, at suveræniteten ikke kan repræsenteres, og han delte heller ikke Rousseaus idé om almenviljen, se nedenfor, men var stærkt tiltrukket af Rousseaus diskurs om vilje.

John Locke

Der er ikke tegn på, at Sieyès satte Locke højt som politisk tænker, Forsyth (1987, 65), men han synes at være påvirket af Locke, hvad angår selvejerskabstanken og ejendomsrettens oprindelse i arbejdet. Det er dog ifølge Forsyth (1987, 65) tvivlsomt, om inspirationen kom fra Locke. Sieyès' sprogbrug skulle minde mere om visse fysiokraters end om Lockes. I Frankrig var det først og fremmest fysiokraterne, der talte om naturlige rettigheder, og de gjorde en del ud af sammenhængen mellem selvejer-skabet og andre rettigheder, ligesom de tillagde den private ejendomsret til jord en afgørende betydning, Fox-Genovese (1976).

Hvem Sieyès ikke var inspireret af

Ret bemærkelsesværdigt synes Sieyès ikke at være påvirket af James Madison og de andre amerikanske forfatningsfædres tanker om forholdet mellem individ og stat, rettigheder, repræsentation og forfatninger.

at både Sieyès og Mirabeau var tilhængere af et konstitutionelt monarki i 1789-91, og selv efter kongens flugt til Varennes i juni 1791, blev Sieyès ikke republikaner, Forsyth (1987). Sieyès (1789b) omtaler kongen som hævet over loven og hans person som "altid hellig og ukrænkelig", og under udarbejdelsen af forfatningen støttede Mirabeau både et tokammersystem og det kongelige veto, og han gik i Kongens tjeneste og spionerede for ham i Nationalforsamlingen. Sieyès udelukkede kvinder som "aktive borgere" (i deres nuværende tilstand), hans begreb om ytringsfrihed var begrænset, og religions- og forsamlingsfrihed var end ikke omtalt i hans udkast til en menneskerettighedserklæring! Sieyès gik heller ikke ind for lige og almindelig valgret, han skelnede mellem aktive og passive borgere.

Sieyès' rationalisme

Sieyès var med sin rationalisme en typisk repræsentant for den franske oplysning, og ifølge Sieyès var fornuften den sande årsag til den franske revolution: "If the revolution which is taking place bears no resemblance to any other, it is because it has as its first and true cause the progress of reason. (...) It is reason, yes reason which has ripened us for liberty, and which ought to have the whole honour of the revolution," citeret i Forsyth (1987, 103).

Metodologisk var han stærkt inspireret af Hobbes' mekaniske tilgang til studiet af politik. I forordet til *De Cive* skriver Hobbes (1642), at han vil undersøge samfundet på samme måde, som man undersøger et ur, og som Hobbes vil Sieyès: "analyze society as if it is like an ordinary machine, taking each part in turn and joining them together in one's mind to see how they fit together, one by one", Sieyès (1989a, 134).

Thompson (1929, 5) skriver om ham, at: "Every book that he read, and every experiment that he made, confirmed his belief in reason, progress, paternal government, and the rule of law."

Det er en nærliggende tanke, at Sieyès måtte være påvirket af fransk filosofis store rationalist, Descartes, hvilket Thompson (1952, 14) påstår, men der er ikke tegn på, at Sieyès har studeret Descartes, eller er direkte influeret af ham, og han tog afstand fra Descartes' naturalisme.

Sieyès (1788a, 4) indleder *Views* med at erklære, at: "There are plenty of other authors who appear to believe that we ought to ask earlier barbarous centuries for laws that are suitable for civilized nations. We, however, do not propose to lose ourselves in an uncertain quest for ancient institutions and ancient errors. Reason is made for man's use and, especially when it speaks to him of those interests that he holds to be most dear, reason should be listened to with confidence and respect."

Med sin tiltro til fornuften adskilte Sieyès sig fra flertallet af samtidens pamfletskriver, der enten argumenterede juridisk eller historisk, og som ønskede at genoplive en gammel fransk forfatning, eller som Mounier og Mirabeau, der var inspireret af den engelske forfatning. Det var helt bevidst, for han mente ikke,

at vi kan lære noget af, hvordan man har indrettet sig i fortiden. For Sieyès er politik ikke videnskaben om, hvad der er, men om hvad der burde være, og man kan derfor ikke som i fysikken basere sig på fakta, men må basere sig på fornuften, Sieyès (1788a, 15-16). Gentagne gange taler Sieyès om at tage udgangspunkt i "first principles", og Israel (2014, 36) skriver om ham, at han ville sætte fornuften og *la philosophie* på tronen og udforme en ny forfatning baseret alene på fornuft.

Sieyès (1988a, 16) sammenligner lovgiverens opgave med en arkitekts, der i sit hoved designer og planlægger det hele, før han udfører arbejdet, og på samme måde må lovgiveren både forstå detaljerne og samspillet i den sociale orden. Det er en opfattelse af samfundet som en kunstig orden, der ligger fjernt fra den samtidige skotske oplysnings opfattelse af samfundet som en spontan orden, der er opstået som det ikke intendede resultat af menneskers handlinger i en evolutionær og historisk udvikling. Tror man, at man kan designe det ideelle samfund, er man det, Adam Smith (1759, VI.ii.2; 294-95) kaldte for "a man of system", der "forestiller sig, at han kan herse med de forskellige medlemmer i det store samfund lige så let, som hånden flytter med brikkerne i et skakspil." En sådan mand var Sieyès, som Talleyrands bemærkede: "Men are in his eyes chess-pieces to be moved (...) They occupy his mind but say nothing to his heart," Sewell (1994, 20).

Det repræsentative system

Fysiokraterne adskilte sig fra andre af den franske oplysnings filosoffer ved den betydning, de tillagde økonomien for hele samfundslivet, og på det punkt følger Sieyès i deres fodspor. For Sieyès var der en nær forbindelse mellem politisk økonomi og videnskaben om politik. De er begge grene af samme videnskab om samfundet, som Sieyès (1789a) er den første nogensinde til at kalde for samfundsvidenskab (*science sociale*).⁶

Som politisk filosof var Sieyès først og fremmest det repræsentative systems filosof, ⁶ Det er i første udgave af *Hvad er tredjestanden?* I senere udgaver var ordet udskiftet med det alment brugte *science de l'art sociale*, Wokler (2006).

og repræsentation er det grundlæggende princip, der knytter økonomi og politik sammen: "Everything is representation in the social state. It is found everywhere, in the private as in the public order. It is the mother of productive and commercial industry, as of liberal and political progress."⁷

Arbejdsdeling som repræsentation

At det er "samfundet" og ikke kirken eller corporationerne, der er den centrale ramme om borgernes liv, er en ide, der blev bragt i forgrunden med oplysningstiden, Baker (2011), og "samfundet" blev betegnelsen for den gensidige afhængighed mellem individer, der hver især forsøger at tilfredsstille deres behov på markedet.

For Sieyès er arbejdsdelingen det centrale karakteristika ved markedsøkonomien. Arbejdet er selve de menneskelige samfunds oprindelse, og arbejdsdelingen har sin oprindelse i menneskets behov. Den er simpelthen indbygget i den måde, menneskelige samfund fungerer på, og næsten ethvert aspekt af samfundslivet baserer sig på arbejdsdeling. Den gensidige afhængighed er mere end noget andet det bånd, der binder mennesker sammen i samfundet.

Sieyès anvender ordet repræsentation som synonym med arbejdsdeling, så enhver, der handler på andres vegne, eller som producerer noget, andre efterspørger, er en repræsentant for dem.

For Sieyès er repræsentation i den betydning knyttet uløseligt sammen med ikke bare fremskridt og velstand men også med frihed⁸ i den forstand, at arbejdsdelingen fritager hver enkelt fra at skulle investere tid, penge og anstrengelser i at producere alt, hvad der er nødvendigt for livets opretholdelse, for i stedet at kunne specialisere sig i det, man er bedst til, med henblik på at udveksle ens produkter på markedet for andre fornødenheder.

Sieyès' fokus var ikke så meget på velstandskabelsen som på de sociale konsekvenser for de økonomiske klasser, på perfektioneringen

⁷ Fra en tale holdt i 1795, 2. Thermidor år III, citeret i Bacsko (1988).

⁸ Der er ikke tale om det negative frihedsbegreb, se nedenfor om Sieyès' frihedsbegreber.

af menneskearten, på frihed og fremskridt, Sewell (1994, 97). Fremskridt, frihed og velstand går hånd i hånd med en evig forøgelse af arbejdsdelingen. Det mest frie samfund er det, der udnytter arbejdsdelingen bedst både på markedet og i politikken.

Sieyès var økonomisk liberal, stærkt påvirket som han var af både fysiokraterne og Adam Smith. Han betragtede den private ejendomsret som hellig, og han tillagde økonomisk frihed stor betydning. I et af sine upublicerede arbejder retter han en skarp kritik af ethvert forsøg på at arrangere eller organisere økonomien, fordi det var skadeligt for den økonomiske frihed, Sonenscher (2003b, xvii). Individer skulle overlades til deres "desires, their tastes, their industry, and their aptitudes", for disse menneskelige egenskaber er individuelle og dermed udgangspunktet for individuel rationalitet, Sonenscher (2003, xviii).

Selv om Sieyès var begejstret for Adam Smith, synes han ikke at tillægge Smiths indsigt i markedsmekanismen nogen større betydning, ligesom intet tyder på, at Sieyès forstod Smiths vision om markedet som en spontan orden.

Deltagelse i arbejdsdelingen

Når arbejdere deltager i arbejdsdelingen, bidrager det til at skabe størst mulig velstand for alle, så hvis en person ikke deltager, bortfalder dennes rettigheder, for ingen må nyde frugterne af arbejdsdelingen, som ikke selv deltager i den.

Det er denne socioøkonomiske forståelse, der lå til grund for Sieyès (1789a) opfattelse af, at tredjestanden er alt, for tredjestanden udfører alt produktivt arbejde i den private sektor og størstedelen i den offentlige. Det er de økonomiske principper, der 14 år senere lå til grund for hans eksklusion af aristokratiet som en del af nationen, Sewell (1994, 80).

Der er naturligvis adelige, der udfører produktivt arbejde, men Sieyès udelukker dem, fordi deres økonomiske privilegier hindrer den frie konkurrence, og fraværet af konkurrence fører til en mindre produktion end ellers.

Sieyès har ret i det sidste, at fraværet af konkurrence fører til et velfærdstab, men ikke i det første, at det kun er arbejde, der skaber værdi.

Den fejlagtige opfattelse, at kun arbejde skaber værdi, stammer fra arbejdsværdilæren, som også findes hos Adam Smith og senere Marx. Hvad de arbejdsfrie klasser bidrager med – jord, produktionsapparat, innovation ansættelse af medarbejdere, drift af virksomheder m.m. – anser Sieyès øjensynligt ikke som værdiskabende. Det er en misforståelse, og hele Sieyès' revolutionære teori om nationen som kun bestående af tredjestanden hviler således på en økonomisk misforståelse, hvilket naturligvis ikke spillede nogen rolle for samtiden.

Politisk repræsentation

Arbejdsdelingens fordele gælder i politikken som på markedet, og de to dele tjener hver deres formål: at opfylde individuelle hhv. fælles behov. Begge former for repræsentation tjener til at friholde den enkelte fra at beskæftige sig med en masse aktiviteter, men han erkender også, at der er fundamentale forskelle på den individuelle repræsentation på markedet og den kollektive i politikken.

Sieyès betragtede repræsentation som indbegrebet af den moderne form for regeringsmagt. Det er den eneste måde, hvorpå nationens interesser kan komme til udtryk, og det er den eneste måde, hvorpå en forenet fællesvilje kan findes.

Repræsentation i l'ancien régime

Kun kongen repræsenterede nationen som en enhed, idet det kun var i kongens person, at nationen var forenet. Generalstænderne repræsenterede stænder og korporationer, men de var ikke repræsentanter for nationens borgere som individer eller for nationen som helhed.

Parlamenterne begyndte fra omkring midten af århundredet at fremstille sig som kongens repræsentanter over for folket og som nationens repræsentanter over for kongen, Baker (1990b, 228-35), i overensstemmelse med Montesquieus (1748) (selv medlem af Bordeauxparlamentet) opfattelse af, at dommerne udgjorde en "formidlende institution" mellem monarken og hans undersåtter. Det var derfor som nationens repræsentanter, at parlamenterne godkendte registreringen af nye love. Senere blev argumentet, især efter konflikten med

Maupeou, at parlamenterne repræsenterede nationen i fraværet af indkaldelsen af Generalstænderne.

Med *Samfundskontrakten* havde Rousseau (1762) gjort op med ideen om, at samfundet består af korporative enheder, og erstattet det med den moderne ide om nationen som bestående af individer, og ifølge Rousseau (1762) er nationen suveræn.

Tre år senere skrev d'Holbach (1765) en fejret artikel i *Encyklopædien*, hvor han afviste, at dommerne repræsenterer nationen. I stedet argumenterede han for, at i et begrænset monarki, hvor monarken ønsker at varetage nationens fælles interesser, er det "in the interest of the sovereign that his nation be represented", for det er den eneste måde, hvorpå han kan kende nationens ønsker. Det ville være en fordel med en forfatning, der gav hver stand mulighed for at vælge repræsentanter til en repræsentativ forsamling, der skulle sammensættes af borgere på baggrund af deres besiddelser, og hvis status og oplysning gav dem mulighed for at kende folkets behov. Det er "property that makes the citizen," for det er privat ejerskab, der gør borgere interesseret i statens velfærd, og det er en følge af ejerskab til ejendom, at den enkelte har ret til at blive repræsenteret.

Bag repræsentanterne er de konstituerende forsamlinger, og "the rights of the constituents are the rights of the nation: they are imprescriptible and inalienable." Det var i sig selv nærmest en revolutionær påstand, men det er også værd at bemærke, at d'Holbach taler om nationens rettigheder og ikke om individuelle rettigheder. Han taler heller ikke om valg til en lovgivende men til en rådgivende forsamling.

D'Holbachs artikel i *Encyklopædien* markerede starten på en kampagne for et repræsentativt demokrati, der kulminerede med Sieyès', Mirabeaus, Brissots og Volneys bidrag til de revolutionære debatter i 1789-92.

Fysiokraterne ønskede de traditionelle provinsforsamlinger genindført med repræsentation baseret på ejendom og ikke på privilegier, og de gik ud fra, at det er nationen som en forening af individer, der skal repræsenteres.

Repræsentation var blevet debatteret intensivt i USA forud for vedtagelsen af den amerikanske forfatning, og de revolutionære

re begivenheder i Amerika begyndte med, at det engelske parlament pålagde kolonisterne en skat, selv om de ikke var repræsenterede i parlamentet i strid med kolonisternes "rights as Englishmen" ifølge Magna Carta og Bill of Rights fra 1689. "No taxation without representation" blev et slagord for kolonisterne, og de benægtede den britiske påstand om, at de havde "virtual representation" på samme måde som vælgere i Manchester og Birmingham, der heller ikke havde repræsentanter i parlamentet. De stillede krav om "actual representation", hvor folket kan stemme på medlemmer af den lovgivende forsamling, Woods (2011, 182).

Sieyès begreb om repræsentativ regeringsmagt

Sieyès var fortaler for et repræsentativt demokrati med frie valg til en lovgivende forsamling, men det centrale for Sieyès var repræsentation forstået som arbejdsdeling, så alle hver især kan beskæftige sig med det, de er bedst til, for at overlade alt andet til andre: "The more a society progresses in the arts of trade and production, the more apparent it becomes that the work connected to public functions should, like private employments, be carried out less expensively and more efficiently by men who make it their exclusive occupation," Sieyès (1788a, 48).

Politik skulle derfor være en profession, der skulle overlades til den lille del af tredjestanden, der var formuende nok til, at de havde tilstrækkelig med ledig tid til at beskæftige sig med samfundsforhold, og som var uddannede og indsigtsfulde nok til, at de kunne afgøre, hvad der er i den fælles interesse.

De professionelle politikere skal aflønnes via skatteindtægterne, hvorfor "citizens who pay taxes should be considered to be shareholders in the great social enterprise. They supply its capital; they are its masters. It is for their benefit that it exists and is able to act. It is they who will enjoy all its benefits," Sieyès (1788a, 48). Valgretten og valgbarheden skulle følgelig begrænses, for "those who contribute to the public establishment are the real stockholders in the great business of society," Sieyès (1789a).

Repræsentanterne skulle vælges ved frie og demokratiske valg, men Sieyès mente ikke – som de amerikanske founding fathers – at en

repræsentant skulle repræsentere sin valgkreds' partikulære interesser men derimod hele nationens interesser: "every deputy represents the entire nation." Repræsentanterne kunne derfor ikke have bindende mandater som til Generalstænderne, for i en Nationalforsamling drejer det sig om at finde frem til fællesviljen gennem debat og ikke om at varetage individernes særinteresser. Det var en afgørende anderledes opfattelse af politik end Madisons og de amerikanske forfatningsfædres.

Sieyès var ikke republikaner. Ifølge Sieyès må en repræsentativ regeringsmagt repræsentere såvel nationen som kollektiv som medlemmerne af nationen individuelt. Den må basere sig på et dobbelt system af valg, hvor borgerne vælger repræsentanter til en lovgivende forsamling, og hvor nationen samtidig repræsenteres af en enkelt repræsentant, hvilket Sieyès kaldte for en monarkisk republik, Sonenscher (2003a).

Sieyès er ofte blevet betragtet som en politisk filosof, der varetog det formuende borgerskabs politiske interesser, men han var ikke motiveret af ønsket om at varetage en bestemt klasses økonomiske interesser, som han i øvrigt ikke selv tilhørte, men af at de bedst egnede kunne varetage alles fælles interesser – en gruppe han så sig selv om et ledende medlem af. I praksis blev det dog det mere velstående borgerskabs interesser, der blev repræsenteret.

Modviljen mod repræsentation

Sieyès' var den eneste betydelige filosofiske tænkere, der var konsekvent tilhænger af repræsentation, og som utvetydigt argumenterede for repræsentanternes legitimitet. Selv efter at tredjestanden havde udråbt sig selv til Nationalforsamling, var mange uvillige til fuldt ud at tilslutte sig ideen om repræsentation. De var fanget af en Rousseausk opfattelse af, at suveræniteten ligger hos folket, og de var til stadighed optaget af spørgsmålet om, hvorvidt deres beslutninger var i overensstemmelse med folkets vilje, og om folket havde ret til at gribe direkte ind for at sætte sin vilje igennem.

Furet (1981) argumenterer for, at det var denne manglende vilje til helt at acceptere repræsentation, der eskalerede de folkelige krav om, at de alene udgør den sande folkevilje, som

Robespierre var fortaler for, og det var ifølge Furet en hovedårsag til radikaliseringen, der førte til terrorregimet. Baker (1990b) er enig i, at hvis Sieyès' begreb om repræsentation var blevet accepteret af andre politiske aktører, så ville revolutionen aldrig have udviklet sig til en så blodig begivenhed.

Sieyès' frihedsbegreber

Sieyès er ikke præcis med hensyn til, hvor friheden i naturtilstanden stammer fra. Han er ikke en del af en naturretslig tradition, selv om han henviser til en naturlig lov, Sieyès (1788a, 13; 1789a, 70, 136-37). Sieyès mente ikke som Locke (1689), at de naturlige rettigheder stammer fra en naturens lov, der er givet af Gud, men det er ikke klart, hvor de naturlige rettigheder stammer fra, eller hvori de består andet end, at den private ejendomsret står over nationen, Sieyès (1788a, 31). Det mente absolutismens filosof, Bodin (1576), også, men for Bodin skyldes det, at den private ejendomsret stammer fra Naturens og Guds lov.

Med Sieyès kan man aldrig være helt sikker på, hvad han mener, når han taler om "frihed". Han anvender i hvert fald tre forskellige frihedsbegreber, og ofte må man ud fra konteksten gætte sig til, hvad han mener:

1. I sit udkast til en menneskerettighedserklæring taler Sieyès om frihed som negativ frihed, Sieyès (1789e), og han definerer frihed som: "He is free who has the assurance of not being disturbed in the exercise of his personal property and the use of his real property. Thus, every citizen has the right to come and go as he wishes; to think, speak, write, print and publish; to work, produce, save, transport, exchange and consume, etc."
2. Sieyès omtaler også frihed som ikke-dominans, som evnen til at handle i overensstemmelse med sin egen vilje uden at være underkastet nogen form for fremmed dominans. Det er det republikanske frihedsbegreb, jf. Hansen (2007).
3. Endelig omtaler Sieyès frihed som magt og muligheder, og han argumenterer for, at frihed er at være i stand til at overkomme forhindringer for realiseringen af sine mål. Det forudsætter arbejdsdelingen, der

frigør den enkelte fra at beskæftige sig med en mængde aktiviteter, der ellers ville være nødvendige for at sikre overlevelsen, så vedkommende kan forfølge andre mål. Dette sidste begreb om frihed er det centrale frihedsbegreb for Sieyès, og det knytter an til hans teori om det repræsentative system og hans definition af nationen.

Hos Locke (1689) afgiver individerne en del af deres personlige frihed, når de træder ind i samfundstilstanden, så der er et trade-off mellem afgivelsen af visse rettigheder og opnåelsen af en bedre beskyttelse af liv, frihed og ejendom. Ifølge Sieyès afgiver mennesker ikke nogen del af deres frihed, når de træder ind i samfundstilstanden, og "liberty is more complete in society than it could ever have been in what is called the state of nature." Forklaringen på dette tilsyneladende paradoks ligger i, at Sieyès taler om frihed i den tredje betydning af ordet, frihed som magt og politisk medbestemmelse, og at: "being represented in as many things as possible is a way to increase your liberty".

Samfundskontrakten

Som de fleste andre politiske tænkere i det 18. århundrede byggede Sieyès' politiske filosofi på samfundskontrakttankegangen. Han accepterede Hobbes' og Rousseaus udgangspunkt, at hvis en regeringsmagt skal være legitim, må den være baseret på individernes frivillige samtykke. Han omtaler tre "epoker" i samfundskontrakten:

1. Den første epoke er naturtilstanden, hvor individer (eller familieoverhoveder) indgår en aftale med hinanden om at forene sig, Sieyès (1788a, 10). Der indgås en aftale om at skabe et samfund og handle i fællesskab med henblik på at virkeliggøre fælles mål, og det er i denne fase, nationen dannes. Det kræver ikke mere end et "substantial number of isolated individuals seeking to unite. This fact alone makes them a nation. They have all the rights of a nation," Sieyès (1789a, 134). Med den første epoke træder individerne ind i samfundstilstanden, men har endnu ikke etableret nogen statsmagt.
2. I den anden epoke bliver de kontraherende parter enige om fælles mål og om mid-

lerne til at virkeliggøre dem. Fællesskabet må have en fællesvilje, for "without unity of will it would not form a willing and acting totality. Clearly too this totality possesses no right that does not belong to the common will," Sieyès (1789a, 134). Nationen er suveræn i kraft af udøvelsen af sin vilje. Nationen udgør den konstituerende magt, og det er i denne epoke, at nationen udfærdiger en forfatning.

3. Den tredje epoke adskiller sig fra den anden ved, at nationen etablerer en regeringsmagt baseret på repræsentation. Forsamlingen af repræsentanter udøver suveræniteten på nationens vegne. Der finder ikke en kontraktlig afståelse af suverænitet sted, som hos Hobbes. Der er tale om en repræsentation af viljen, ikke en afståelse af suverænitet, og forholdet mellem individerne og deres repræsentanter er en tillidsrelation som hos Locke. Der etableres en repræsenteret fællesvilje, der i princippet kan afvige fra nationens fællesvilje, men hvis nationen er en enhed, og den repræsentative forsamling er en enhed, så vil repræsentanternes fællesvilje være sammenfaldende med nationens fællesvilje.
- Den vilje, der udøves af repræsentanterne, er ikke ubegrænset, og den udgør kun en delmængde af den nationale vilje, Sieyès (1789a, 135). Nationens repræsentanter har ret til at lovgive om alt inden for forfatningens rammer. Forfatningen binder repræsentanterne, men ikke nationen, Sieyès (1789a, 136), hvilket indebærer en afvisning af, at nationen i 1788 kunne være bundet af nogen historisk forfatning. Nationen har derfor ret til at give Frankrig en ny forfatning: "The nation exists prior to everything; it is the origin of everything. Its will is always legal. It is the law itself. Prior to the nation and above the nation there is only natural law," Sieyès (1789a, 136).
- Med kontrakten forpligter borgerne sig til at respektere flertallets beslutninger, selv når den enkelte er en del af mindretallet. Enhver har ret til at forlade fællesskabet og emigrere, hvis lovene ikke passer ved-

kommende, Sieyès (1788a, 11), men hvis borgeren forbliver i landet, så udgør det et stiltiende samtykke og dermed forpligtelse til at underkaste sig fællesviljen og gøre den til sin egen.

De tre epoker skal ikke opfattes som en historisk beskrivelse. De er en teori om politiske principper.

Nationen og borgeren

Begrebet *nationen* var et omstridt begreb i det 18. århundrede,

Nora (1988), Edelstein (2019). Når der taltes om, at Generalstænderne repræsenterer nationen, betød nationen alle korporationer og stænder og ikke alle individer, og når kongen opfattedes som repræsentant for nationen, så var det i den Hobbeske forstand, at det kun var i kongens person, at nationen eksisterer. På den måde var nationen et produkt af monarkiet.

Det vendte Sieyès på hovedet ved at introducere et begreb om nationen, defineret socioøkonomisk og juridisk:

1. Socioøkonomisk: Nationen består af alle, der deltager aktivt i arbejdsdelingen, og som nyder frugterne af deres produktive indsats ved at indgå i arbejdsdelingen. Nationen består af "*private employments and public services*," Sieyès (1788a, 94). Den socioøkonomiske definition udelukker adelen fra at være en del af nationen, fordi de udgør en steril klasse, som snylter på nationen ved ikke at deltage i arbejdsdelingen.
2. Juridisk: Nationen bestemmes negativt som alle dem, der ikke har privilegier, der får dem til at stå uden for nationen: "Et legeme af sammensluttede, der lever under en *fælles* lov, og som er repræsenteret af den samme *lovgivende forsamling*," Sieyès (1789a, 97; 1789b, 69). Aristokratiet er udelukket fra at være en del af nationen, fordi deres privilegier stiller dem uden for den fælles lov.

Ikke et etno-nationalt begreb

Nationen går forud for alt. Den opstår i naturtilstanden i den første epoke blot ved, at et

"substantial number of isolated individuals" udviser vilje til at forene sig, Sieyès (1789a, 134). Sieyès har lige så lidt som Rousseau et etno-nationalt begreb om nationen, og han mente ikke, at der eksisterede en oprindelig, etnisk eller sproglig fransk nation, der kunne adskilles fra dem, der ikke var franske. Nationen er ikke bundet sammen af fælles kultur, sprog

eller historie. Den består alene af individer, der er strippet for alt, der ellers binder borgere sammen i et fællesskab, bortset

fra deres fundamentale lighed i rettigheder og deltagelse i arbejdsdelingen. Det er et rationalistisk og historieløst begreb om nationen, og hos Sieyès bliver nationen til en næsten metafysisk størrelse.

Tredjestanden er ALT

Sieyès begreb om nationen kom til at stå centralt i såvel hans revolutionære som konstitutionelle teori, fordi den implicerer, at tredjestanden er ALT. Tredjestanden alene udgør hele nationen: "The third estate is a complete nation," Sieyès (1789a, 94), og "to my mind the Third Estate is always identical to the idea of a nation," Sieyès (1789a, 101).

Det er en revolutionær opfattelse af nationen, fordi den indebærer, at aristokratiet og hele det standsopdelte samfund med alle privilegier skal afskaffes, og den udgør fundamentet for hans konstitutionelle teori ved at placere suveræniteten i det kollektive nationen.

Tredjestanden er ikke en stand som de andre stænder, fordi den ikke har nogen stands-mæssige særinteresser at varetage. Den har kun nationens interesse for øje. Denne opfattelse af tredjestanden som den universelle stand minder om Marx' opfattelse af proletariatet som den universelle klasse, hvis klasseinteresser er sammenfaldende med hele menneskehedens interesser, og som skal føre hele menneskehedens frigørelse med sig. Og ligesom Sieyès ekskluderer adelen fra at tilhøre nationen, ekskluderer Marx bourgeoisiet.

Nationen som én og udelelig

På trods af den socioøkonomiske defini-

tion af nationen som individer, der deltager i arbejdsdelingen, og som hver især forfølger deres egne mål på markedet, så overtog Sieyès også en opfattelse af nationen som én og udelelig, der minder om nationsbegrebet under det absolutte monarki og hos Bodin og Rousseau.

Det er lidt overraskende, fordi det må indebære, at Sieyès har et todelt menneskesyn, og at han opererer med en antagelse om, at mennesker agerer fundamentalt forskelligt på markedet og i det politiske system. På markedet forfølger alle hver især deres egeninteresse, og med arbejdsdelingen kan de hver især udnytte deres evner og indsats ved at gøre det, de er bedst til. I politikken må det derimod lægges til grund, at alle vælger at se bort fra deres private interesser og mål i livet til fordel for realiseringen af de fælles mål.

Når det franske folk i 1789 ikke udgjorde en nation, så skyldes det alle de kunstige opdelinger i korporationer og stænder med dertil hørende privilegier, der satte grupper i befolkningen uden for en fælles lov og uden for arbejdsdelingen. For at franskmændene kunne blive én nation, måtte de skille sig af med alt det, der satte skel mellem borgerne.

Borgeren

Når tredjestanden udgør hele nationen, fordi de udfører alt arbejde i samfundet, og fordi de ikke tilhører en privilegeret stand, er alle borgere lige for loven og har de samme rettigheder. Sieyès (1789a, 156) skriver da også, at "it is not, therefore, because one is privileged but because one is a citizen that one has a right to elect deputies and to be eligible for election." Det hedder videre, at "Political rights, like civil rights, must belong to those endowed with the qualities of citizenship." Sieyès (1789a, 111). Bemærkelsesværdigt nok fortsætter han med, at: "The ownership of legal entitlements of this kind is the same for everyone, irrespective of the different amounts of real property making up every individual's fortune. (...) The right in question is indivisible. It is exercised equally by all, just as everyone is equally protected by the law they contribute to make."

Det mente Sieyès så alligevel ikke, da det kom til stykket, for nationens repræsentanter skal være den lille del af tredjestanden, der var

Figur 2. Abbed Sieyès

uddannet, og som var formuende nok til, at de havde tilstrækkelig med ledig tid til at beskæftige sig indgående med samfundsforhold.

Ud fra arbejdsdelingstankegangen er det rationelt at gøre politik til en særlig profession, men der er hos Sieyès en modsætning mellem ønsket om at udelukke adelen fra nationen, fordi de ikke deltager i arbejdsdelingen, for derefter at overlade den politiske magt til den arbejdsfrie del af tredjestanden, Sewell (1994, 152), og det forklares heller ikke nærmere, hvorfor alle på markedet frit skal kunne vælge deres repræsentanter for at opfylde deres individuelle behov, men at de ikke i det politiske frit skal kunne vælge deres repræsentanter.

Sieyès anerkendte ikke, at der skulle være en fundamental lighed mellem mennesker, og han havde kun foragt til overs for den store majoritet, der arbejder med deres hænder, og som han i en række upublicerede noter omtaler som "arbejdets instrumenter", som om de blot og bar var tilbehør til maskiner. Han forsøgte at formulere principper for en definition af borgerskab, der opdelte befolkningen i manuelle arbejdere, der ikke skulle have borgerrettigheder, og respektable mænd, der havde tid, overskud, uddannelse og intellektuelle evner til at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål. For Sieyès, der ønskede at udtænke et rationelt grundlag for indretningen af samfundet, udgjorde det et problem, som han ikke kunne løse. Det endte med en noget arbitrær opdeling i aktive og passive borgere.

Aktive og passive borgere

Aktive borgere er de, der bidrager til samfundet, hvorimod passive borgere omfatter kvinder "at least at present", børn, udlændinge og dem, der ikke bidrager til "public establishment". Alle har ret til at bidrage og spille en aktiv rolle i samfundet, men alle gør det ikke, og kun aktive borgere skal have stemmeret.

Stemmeretten skulle begrænses til voksne, mandlige statsborgere, der har boet i det relevante område i mindst et år, som betaler skat, og som yder et mindre, frivilligt bidrag til samfundet svarende til omkring tre *livres* om året. Man skulle således kunne dokumentere en særlig borgerdyd for at stemme, og for at være valgbar skulle man have bidraget med 12 *livres* om året.⁹

Kvindens stemmeret

Sieyès gik i princippet ind for stemmeret til kvinder, og i sin *Report by the Constitutional Committee concerning the New Organization of France* fra oktober 1789 skriver han, at "In the present state of customs, opinions and human institutions, women are to be found inheriting crowns, and yet, by a bizarre contradiction, they are nowhere permitted to be counted as active citizens."¹⁰ Sieyès tog dog ikke del i debatten om kvinders rettigheder, som Condorcet (1790) rejste, og det var ikke en sag, han engagerede sig i, Clapham (1912, 33).

Rousseau og Sieyès om almenviljen

Ideen om, at folket har en fælles interesse, eller at der eksisterer en almenvilje, var en del af fransk politisk tænkning gennem århundreder. Oprindeligt havde begrebet en teologisk betydning. I *l'ancien régime* var det fælles mål for staten personificeret i monarken, der var den eneste, der varetog nationens fælles interesser. Blandt oplysningsfilosofferne havde Montesquieu (1748) og Diderot (1755) anvendt "almenvilje" som synonym for, hvad der tjener "det almene vel". Denne opfattelse af almenviljen blev overtaget af d'Holbach, Helvétius, Condorcet og Volney, men ikke af Rousseau, Israel (2014, 23).

⁹ *Some Constitutional Ideas Applicable to the city of Paris* fra juli 1789.

¹⁰ Citeret i Forsyth (1987, 162).

Helvetius og d'Holbach var utilitarister, og det var fra Helvetius, at Bentham adopterede "the principle of utility", Martin (1954), Heydt (2014).

Rousseau

Begrebet fik en ny betydning og blev det centrale begreb i Rousseaus (1762) politiske filosofi. Med samfundskontrakten skabes det kollektive legeme, nationen, der er suverænen. Borgerne kan have forskellige værdier, interesser og mål i livet, men ifølge Rousseau findes der en indre kerne i alle mennesker, deres virkelige jeg, som er ens. Alle mennesker har visse fælles præferencer, værdier og mål, og det er denne indre kernes vilje, der er almenviljen: "Alle statens medlemmers konstante vilje er almenviljen," Rousseau (1762; bog IV,2).

Almenviljen er kun almen, såfremt den stræber efter det fælles gode: "Det, der generaliserer viljen, er ikke så meget antallet af stemmer som den fælles interesse, som forener dem," Rousseau (1762; bog II,4). Almenviljen er ikke flertallets vilje, og den kan ikke findes ved flertalsbeslutning. Almenviljen skal opda- ges i den demokratiske proces. Når en lov foreslås, skal borgerne ikke tage stilling til, om de er for eller imod forslaget, men om det er eller ikke er i overensstemmelse med, hvad de tror, er den almene interesse. Det forudsætter, at alle borgere både er villige til og rationelle nok til at se bort fra deres egne værdier og interesser i enhver sag, og at der ikke eksisterer nogen organiserede særinteresser.

Hvis borgere i misforstået egeninteresse ikke vil opfylde deres pligter men kun nyde deres rettigheder, så er det op til fællesskabet at beskytte sig mod den uhemmede individualisme, så "den, der måtte nægte at adlyde almenviljen, vil blive tvunget til det af hele legemet: hvilket ikke betyder andet end, at man vil tvinge det til at være fri," Rousseau (1762; bog I, 7).

Rousseaus ide om almenviljen er en begrebsmæssig modstrid, Riley (1999). Kun individer kan have en vilje, men ved at låne et psykologisk begreb og anvende det på fællesskabet, skaber Rousseau et teoretisk begreb, der ikke har noget empirisk modstykke.

Sieyès

Sieyès deler ikke Rousseaus opfattelse af, at alle grundlæggende har ens værdier og mål her i livet, og han taler om fællesviljen (*volonté commune*) eller fælles interesser (*l'intérêt général*) og ikke om almenviljen (*volonté générale*).

For Sieyès er fællesviljen lig med majoritetens vilje, så den kan i princippet findes ved almindelige flertalsbeslutninger, men det er kun gennem drøftelser blandt repræsentanterne, at fællesviljen kan findes.

Ifølge Sieyès kan alle individers forskellige interesser transformeres til en forenet vilje under drøftelserne i Nationalforsamlingen, Baker (1988b), og Sieyès skriver flere steder, at nationen må have en *forenet* vilje, Sieyès (1789a, 134, 149).

Det er en Rousseausk tankegang, der er svær at forene med det menneskesyn, der ellers ligger bag Sieyès socioøkonomiske definition af nationen som en gruppe individer, der er drevet af egen nytte, og som hver især deltager i arbejdsdelingen for at forfølge deres individuelle mål.

Den konstituerende magt og den konstituerede magt

Sieyès bevarede betydningen af suverænitet som én og udelelig, som begrebet var blevet forstået under det absolutte monarki og af Bodin (1576) og Rousseau (1762), og han placerer suveræniteten i det kollektive nationen, der dermed nærmest fik samme status som monarken hos Bodin og almenviljen hos Rousseau.

Sieyès ønskede dog ikke, at nationen skulle udøve suveræniteten direkte. Han var modstander af det direkte demokrati, som Rousseau så som eneste legitime regeringsform, og det skulle i stedet være nationens repræsentanter, der udøver suveræniteten.

Sieyès anvender ikke ordet suverænitet, bortset fra når han kritiserer tidligere tænkere. Sieyès skriver endda et sted, at suverænitet ikke eksisterer, fordi regeringsmagten er opdelt i forskellige dele og derfor ikke kan udgøre en enhed.¹¹ I den forbindelse skelner Sieyès altså ikke mellem suverænitet og regeringsmagt, som Bodin og Rousseau havde gjort, hvilket er en forudsætning for et repræsentativt politisk

¹¹ Citeret i Rubinelli (2019a).

system, hvor nationen ikke i praksis kan udøve suveræniteten direkte, men kun kan gøre det gennem sine repræsentanter, Tuck (2016).

For netop at klargøre den forskel introducerer Sieyès et innovativt nyt begrebspar, hvor han skelner mellem den konstituerende og den konstituerede magt, *pouvoir constituant* og *pouvoir constitué*, Sieyès (1788a, 34).

Det er omstridt, hvad Sieyès mente med de to begreber.¹² De fleste synes at mene, at det ikke er andet end en bedre betegnelse for suverænitet og statsmagt, Tuck (2016, 163), hvor den konstituerende magt svarer til Bodins begreb om suverænitet, og hvor den konstituerede magt er statsmagten, der er indstiftet af den konstituerende magt med forfatningen. Statsmagten omfatter den lovgivende, udøvende og dømmende magt, samt administrationen, pengestedelsen, politiet, hæren, flåden m.m.

Den konstituerende magt skal begrænses i sin funktion til at forestå udfærdigelsen af en forfatning, hvilket sker i den anden epoke af samfundskontrakten, samt vælge nationens repræsentanter til en lovgivende forsamling, hvilket sker i tredje epoke. I praksis vil de to epoker være blandet sammen, da det kun er gennem nationens ekstraordinære repræsentanter, at nationen kan udarbejde en forfatning.

Begrebsparret optræder første gang i *Views* i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt den kommende forsamling af Generalstænderne kan udfærdige en forfatning for nationen.¹³ Sieyès afviser, at enhver ordinær lovgivende forsamling kan vedtage en forfatning. Det ville indebære, at repræsentanterne kunne ændre på betingelserne for deres egen repræsentation. En ny forfatning må vedtages af en forsamling af *ekstraordinære* repræsentanter, Sieyès (1789a).

Eftersom nationen i 1788 ikke var i en position, hvor den på eget initiativ kunne indkalde ekstraordinære repræsentanter, antager Sieyès (1788a, 34), at Generalstænderne må kombinere de to magter og påtage sig opgaven med at give Frankrig en forfatning.

¹² Se Eggers (2018) for en omtale af forskellige udlægninger af den konstituerende magt.

¹³ Det er en debat, der indgår i en større debat om statsgælden, som ikke vil blive nærmere omtalt her, se Sonenscher (2003b, 2007), Eggers (2018).

Sieyès revolutionære teori om den konstituerende magt

I den teoretiske udredning i både *Views* og i *Hvad er tredjestanden?* er nationen suveræn i kraft af udøvelsen af sin vilje, så nationen udgør den konstituerende magt med ret til at udfærdige en forfatning.

Som fremhævet af Eggers (2018) skifter Sieyès imidlertid opfattelse af, hvem der har ret til at udøve den suveræne magt, og det er dét, der gør Sieyès teori om den konstituerende magt revolutionær. Han tilpasser sin teori til de revolutionære omstændigheder alene med det formål at begrunde retten til at give Frankrig en ny forfatning:

- Da Sieyès skrev *Views*, troede han stadig, at alle tre stænder kunne forenes om at give Frankrig en forfatning, og det skulle derfor være op til Generalstænderne at udforme en forfatning, Sieyès (1788a, 34). Den konstituerende magt må udøves af Generalstænderne som repræsentanter for nationen: "It [Generalstænderne] represents the nation. It can do whatever it can do" Sieyès (1788a, 50).
- Efter at Sieyès havde opgivet troen på en forening af alle tre stænder, lagde han op til, at tredjestanden skulle gå enegang. Sieyès (1789a) placerer nu suveræniteten i repræsentanter for tredjestanden: "the representatives of the Third are the true depositories of the national will. They can without error speak in the name of the whole nation."
- Efter den politiske revolution i juni og den folkelige revolution og stormen på Bastillen i juli havde Tredjestanden konsolideret sin magt i Nationalforsamlingen, og i sit udkast til en menneskerettighedserklæring fra den 20. juli, placerer han nu den konstituerende magt i Den Konstituerende Nationalforsamling, som de nu kaldte sig.

Nationen er ikke i en position, hvor den kan udøve sin vilje, eller hvor den kan indkalde ekstraordinære repræsentanter til at udforme en forfatning, så det vil være nødvendigt, at tredjestandens deputerede, der alene er bevidste om den endnu ikke eksisterende nations interesser, og som alene har magten og viljen

til at skabe de nødvendige forandringer, tager sagen i egen hånd.

Det er tilstrækkeligt, at de ekstraordinære repræsentanter har viljen til at gøre det: "It is enough for them to will as an individual would will in the state of nature. Regardless of how they might have been deputed, how they assembled or deliberated, and provided that no one is ignorant that they are acting by virtue of an extraordinary commission from the people (...) their common will has the same worth as that of the nation itself. (...) It can assemble and deliberate as would the nation itself if, consisting of no more than a small number of individuals, it decided to give its government a constitution," Sieyès (1789a, 139-40).

Sieyès betinger udøvelsen af den suveræne magt af, at ingen er uvidende om, at de handler på vegne af nationen, men der er ikke andre end tredjestandens repræsentanter selv til at afgøre, om de opfylder den betingelse. Med andre ord kan en lille gruppe revolutionære erklære, at de udgør nationens ekstraordinære repræsentanter, hvis de forsamler sig med henblik på at udforme en forfatning. Og det var, hvad tredjestandens deputerede gjorde i juni måned 1789. De kunne ikke tale på Generalstændernes vegne, så i stedet erklærede de, at de udgjorde en Nationalforsamling, og at de havde ret til at give Frankrig en forfatning.

Sieyès teori om den konstituerende magt legitimerer nærmest, at en hvilken som helst gruppe, der hævder at repræsentere almenviljen, kan handle som en konstituerende magt. Eggers (2018, 327) skriver om Sieyès' begreb om den konstituerende magt, at den er "linked to class and to the opportunity of a given class to seize control of the political and constitutional administration of a country." Det lyder helt leninistisk.

Sieyès om menneskerettigheder

Sieyès var ingen rettighedstænker. Hans kritik af privilegier er ikke udledt af en liberariansk rettighedstankegang om, at alle er født lige og med nogle naturlige rettigheder. Det er heller ikke beskyttelsen af individets rettigheder, der er det primære mål for Sieyès, og han betragter ikke statsmagten som en trussel mod den personlige frihed. Det er ikke det absolut-

te monarki men aristokratiet, der holder folket "in a state of oppression", Sieyès (1789a, 99).

I de tre førrevolutionære pamfletter omtales rettigheder kun som politiske rettigheder og som Tredjestandens rettigheder, ikke som individuelle rettigheder.

Sieyès blev bedt om at udfærdige et forslag til en menneskerettighedserklæring, og i sit udkast lyder der nu helt nye toner fra Sieyès. Han skriver nu, at "the purpose of every society and thus of every political constitution is to make manifest, broaden and protect the rights of man and citizen," Sieyès (1789e, 119), og derfor må de rettigheder præsenteres i form af en præambel til forfatningen.

Et par afsnit længere nede skriver Sieyès dog, at "well-being is man's goal" og at samfund etableres "on the basis of reciprocal utility" og i artikel II i erklæringen hedder det nu med et nærmest utilitaristisk udtryk, at "the goal of a political society can only be the greatest good for everyone."

Sieyès definerer frihed som negativ frihed, og han er bemærkelsesværdig eksplicit om, at personlig frihed udspringer af selvejerskabet: "every man is proprietor of his person. This property is inalienable." "Property of one's person is the most basic of rights. From this fundamental right is derived the property of act and the property of work, for work is nothing else but the useful exercise of one's faculties and, as such, obviously proceeds from property in oneself and one's actions. (...) property in external objects, or real property, is only a consequence, an extension of personal property," Sieyès (1789e).

Det er tydeligt inspireret af Lockes selvejer-skabstanke, men Sieyès gør sig også til fortaler for positive rettigheder: "Every citizen has a right to the common benefits that result from living in society." Artikel XXV garanterer også social forsorg: "Every citizen who is powerless to provide for his needs has a right to assistance from his fellow citizens," Sieyès (1789e).

Konstitutionalisme og begrænset statsmagt

Konstitutionalisme er ideen om, at der findes nogle grundlæggende love omhandlende forfatningsspørgsmål, der står over andre love,

og som vedtages efter andre principper end almindelige love, så de ikke kan ændres af den til enhver tid siddende lovgivende forsamling. Ifølge Sieyès skulle en forfatning vedtages af et ekstraordinært indkaldt forfatningskonvent, men den skulle ikke vedtages efter særlige principper eller bekræftes af en folkeafstemning.¹⁴

Konstitutionalisme er et vigtigt element i den angloamerikanske liberale tradition for en begrænset statsmagt, men den idé afvises eller ignoreres i stort set al fransk politisk tænkning fra det 16. til det 18. århundrede, Keohane (1980). Også af Sieyès. Sieyès' stat er ikke liberalismens begrænsede statsmagt men nærmest dens modsætning. Den lovgivende forsamling får hos Sieyès en næsten ubegrænset magt, og der er hverken nogen forfatning eller rettighedserklæring, der reelt sætter grænser for statsmagten, for til enhver tid kan de deputerede indkalde en ny konstituerende forsamling med henblik på at ændre forfatningen.

Ideen om "rule of law" er også en fremmed tanke for Sieyès; loven er et instrument for politikken, og der er ingen grænser for, hvad den lovgivende forsamling kan lovgive om. Der eksisterer ikke nogen fysiokratisk *ordre naturel*, der skal reproducere af jurister.

For Sieyès er staten ikke en trussel mod den individuelle frihed, selv om han erkender, at enkelte embedsmænds misbrug kan være det: "For Sieyès the state was not a necessary evil but a positive good; its contractual character did *not* mean that it was not "natural" to man in the sense of being a vital and immense enhancement both of his status as a free being, and of his ability to exercise his freedom. The difference between Sieyès and Locke here is worth noting," Forsyth (1987, 114).

Sieyès' revolutionære mål

Sieyès er konsekventalist, og det er i sidste ende borgernes velstand, fremskridt og frihed, der er målet. Det mål skal realiseres gennem en effektivisering af det repræsentative system, hvilket forudsætter, at adelen ekskluderes fra at

¹⁴ Den Rousseauinspirerede Brissot kritiserede Sieyès for, at en forfatning kunne vedtages alene af repræsentanter for folket uden at skulle godkendes af hele nationen ved en folkeafstemning, Tuck (2016, 167f).

Figur 3. Abbed Sieyès

være en del af nationen, og de gejstlige integreres i nationen.

Det primære mål for Sieyès er ikke at erstatte det absolutte monarki med et konstitutionelt monarki, og han argumenterer intet sted for, at det absolutte monarki skulle have udviklet sig til et tyranni, der krænker borgernes naturlige rettigheder, som Locke (1689) gjorde. Afskaffelsen af det absolutte monarki er dog heller ikke kun et middel til et mål for Sieyès. Det absolutte monarki er ineffektivt, og kun det repræsentative system er en rationel måde at indrette det politiske system på.

Det er det privilegiebaserede socioøkonomiske og politiske system, Sieyès ønsker at gøre op med, fordi det både er uretfærdigt og skadeligt for realiseringen af det repræsentative system, der bedst fremmer de fælles mål om fremskridt, frihed, velstand og kollektiv interessevaretagelse.

Kravet om enhed

Det havde været nærliggende, om Sieyès på baggrund af sin socioøkonomiske teori om nationen og sin teori om repræsentation havde draget den slutning, at borgerne i et land med 25-26 mio. indbyggere ikke har en fælles vil-

je, og at det i øvrigt er lige så meningsløst at tale om, at en nation kan have en vilje, som at alle på markedet skulle forfølge samme mål. I så fald havde Sieyès formentlig nærmet sig en Madisonsk opfattelse af det politiske som præget af dissens og konflikt.

I stedet overtog Sieyès en Rousseausk diskurs om vilje og om nationens og fællesviljens enhed, der gør Sieyès' politiske filosofi næsten lige så autoritær som Rousseaus. Det er en opfattelse af politik som præget af enighed, og hvor enhver form for uenighed og individuel interessevaretagelse betragtes med fjendtlighed.

For Rousseau er uenighed og debat legitim forud for en beslutning og er nødvendig for at almenviljen kan opdages, men den er ikke legitim efterfølgende, for når almenviljen er dét, der er bedst for alle borgere, vil enhver form for opposition være samfundsskadelig.

Sieyès (1788a, 11) giver udtryk for omtrent samme tankegang, når han skriver, at "Every citizen by his act of adherence to the union, makes a continuous engagement to see himself as bound by the majority view even when his own will forms part of the minority. He submits himself in advance, it should be emphasized, by a free act of his own will, reserving only the right to leave the association and to emigrate if the laws that it makes do not suit him." Ved at forblive i landet, påtager borgeren sig "the duty of seeing the common will as his own," Sieyès (1788a, 11).

Der er altså ikke blot tale om, at man som borger i et land er forpligtet til at overholde landets love, men om at man har en pligt til at betragte fællesviljen som sin egen. Der er ingen plads til dissens.

Han skriver, at "any particular corporate body's interest, far from having an influence in the legislature, can only arouse its suspicion. It will always be as opposed to the object of a body of representatives as it will be alien to its purpose," Sieyès (1789a, 157).

Spørgsmålet om, hvordan man forholder sig til politisk uenighed optog også den amerikanske forfatnings fader, James Madison, og i det spørgsmål er Madison nærmest Sieyès' modsætning. Madison så meget klart, at: "Der er to måder, hvorpå man kan kurere fraktions-

dannelsens ulykker: Den ene er at fjerne årsagerne til den, og den anden er at kontrollere dens effekter." Madison (1787) oversat i uddrag i Thorup (2012, 216).

De amerikanske founding fathers havde et mere individualistisk udgangspunkt end de franske oplysningsfilosoffer, og de erkendte, at der altid vil være uenighed om store og små spørgsmål, ikke mindst om religion. De betragtede det derfor som "selvindlysende", at "stræben efter lykke" er noget individuelt og en uafhængelig rettighed.¹⁵ Der vil derfor aldrig eksistere enighed om fælles mål. Uenighed er uundgåelig, fordi "de latente grunde til fraktionsdannelse er dermed sået i menneskets natur," Madison (1787) i Thorup (2012, 217).

Følgelig vil det aldrig være muligt at fjerne årsagerne til fraktionsdannelse, og Madison (1787, 75) konkluderede da også, at "the causes of faction cannot be removed and that relief is only to be sought in the means of controlling its effects." Madison var derfor optaget af, hvordan man kunne afbalancere de forskellige fraktioners stræben efter magt så godt som muligt, så ikke nogen enkelt majoritet kunne dominere.

Sieyès (1789a, 154) vil omvendt hindre, at private borgere bliver medlemmer af korporative enheder for at udelukke fraktionsdannelse, men først og fremmest mener han, at det altid skulle være muligt at nå til enhed. Det er ikke formålet med en Nationalforsamling at være "concerned with the private affairs of particular citizens but with the whole mass of citizens seen from the point of view of the common interest," Sieyès (1789a, 155).

Sieyès antog da også, at nationen må være én, Sieyès (1789a, 117). "A nation that is split into orders can never have anything in common and can never be one nation," Sieyès (1789a, 128). At nationen må være en enhed indebærer andet og mere end, at alle medlemmer af nationen deltager i arbejdsdelingen, og at alle er lige for loven. Det indebærer også, at

¹⁵ Det hedder i den amerikanske uafhængighedserklæring, at: "Vi anser disse sandheder for selvindlysende, at alle mennesker er skabt lige, at de af deres skaber er udstyret med visse uafhængelige rettigheder, at iblandt disse er liv, frihed og stræben efter lykke."

nationen må have en fælles vilje, og så længe der er tre stænder kan der aldrig være "a single, unified will," Sieyès (1789a, 149), og de vil aldrig kunne komme til at udgøre "one nation with one representation and one common will," Sieyès (1789a, 149). Og det mente Sieyès, inspireret af Rousseau, måtte være nødvendigt: "A community has to have a common will. Without this unity of will, it would not be able to make itself a willing and acting whole. It is also certain that this whole has no rights that are not connected to the common will," Sieyès (1789a, 134). I sit udkast til en menneskerettighedserklæring taler han om "the unity of the Common Good", og om at samfundet "can only have one general interest" Sieyès (1789e).

Sieyès betragtede ikke som Madison det politiske system som en kampplads for individers og fraktioners interessevaretagelse, men som et forum for dannelsen af en forenet vilje, og bag Sieyès' radikale begreb om nationen som én og udelelig lå kravet om *enhed*.

Enhed blev det begreb, der mere end noget andet kom til at forme revolutionen. Under revolutionen svor folk troskabsed til la République une et indivisible, enedes om at dø for den, og anklagede folk for forræderi mod den, Dunn (1999, 60f): "Unity represented the revolution's highest goal but also explained its calamitous descent into repression and terror," Dunn (1999, 24).

Sieyès havde en forestilling om – som deltes af andre radikale revolutionære – at så snart alle privilegier og skel af standsmæssig og anden art var ophævet, så ville borgerne ikke alene være lige men også ligesindede og have de samme idealer og revolutionære mål. Det var det, de mente med "broderskab" i "frihed, lighed, broderskab".

Det er en misforståelse, Madison havde foregrebet i *Federalist Paper no. 10*, hvor han skriver, at: "Theoretic politicians (...) have erroneously supposed that by reducing mankind to a perfect equality in their political rights, they would at the same time be perfectly equalized and assimilated in the possessions, their opinions, and their passions," Madison (1787, 76). For Madison eksisterer der ikke nogen almenvilje, fællesvilje eller "common good". Der er kun individuelle borgers egeninteresser og

fraktioner af borgeres særinteresser.

Det følger altid af kravet om enhed, at de, der bryder enheden, skal ekskluderes, og derfor skulle adelen ekskluderes fra nationen, hvorimod de gejstlige skulle integreres i nationen ved at gøre dem til statsansatte embedsmænd. Senere under revolutionen blev de gejstlige afkrævet at sværge en troskabsed til revolutionen under trussel om fængsling, deportation og død, Pedersen (2017).

Del 3. Sieyès og den franske revolution

Sieyès' virke under revolutionen

Til valget til Generalstænderne i 1789 blev Sieyès udelukket af de gejstlige både i Orléans og Paris, så han måtte stille op for tredjestanden i Paris. Selv om han var den mest kendte fortaler for tredjestandens rettigheder, blev han først valgt efter en heftig debat om, hvorvidt man skulle bryde reglen om at udelukke gejstlige fra at repræsentere tredjestanden. Sieyès blev derfor valgt som den sidste fra tredjestanden den 20. maj.

Sieyès ankom sammen med resten af Parisdelegationen til Versailles den 24. maj, hvor de blev præsenteret for kongen, og dagen efter mødte de op i tredjestandens mødelokale. Det var knap tre uger efter åbningen, og de ankom midt i udmattelseskrigen mellem adelen og tredjestanden om afstemning efter stand eller hoved, Pedersen (2019c). Sieyès knyttede sig til de radikale deputerede fra Bretagne og deltog i møder i Club Breton.

Der gik kun godt tre uger, så havde tredjestanden på Sieyès initiativ gennemført den politiske revolution, Pedersen (2019c). Den 10. juni tog Sieyès det første revolutionære skridt ved at foreslå, at tredjestanden skulle invitere første- og andenstanden til at deltage i en fælles verifikation af de deputeredes identitet ved navneopråb, og at tredjestanden skulle erklære, at de ville gå enegang og udråbe sig selv til at være den eneste legitime repræsentant for Generalstænderne, hvis første- og andenstanden ikke mødte op.

Den 17. juni førte Sieyès an i tredjestandens politiske kup, hvorved tredjestanden tilrane-

de sig den suveræne magt i nationens navn. Forløbet fulgte Sieyès' (1789a) drejebog, hvor tredjestanden erklærede, at de udgør en Nationalforsamling, der "alone, may interpret and present the general will of the nation." De hævdede videre, formuleret af Sieyès, at repræsentationen er "one and indivisible".

Den 20. juni sværger tredjestanden Boldhuseden, hvormed de erklærer ikke at ville skilles, før de har givet Frankrig en ny forfatning. Det kunne ligne en sejr for Sieyès' linje, hvor tredjestanden alene skulle tage magten i nationens navn, men det folkelige oprør i Paris den 12.-14. juli, der kulminerede med stormen på Bastillen, fik de adelige og gejstlige til at acceptere afstemning efter hoved og ikke efter stand, hvilket forenede de tre stænder, Pedersen (2019d).

Den 14. juli blev Sieyès valgt som en af otte medlemmer til forfatningskomiteen, der fik til opgave at udfærdige et udkast til en kommende forfatning. Som sin første opgave skulle den forestå udarbejdelsen af en menneskerettighedserklæring, og Sieyès blev bedt om at udfærdige et udkast.

Det blev til en lang politisk-filosofisk tekst, hvor Sieyès var mere optaget af at formulere de overordnede principper end af at opremse specifikke menneske- og borgerrettigheder. Nationalforsamlingen endte med at hælde mere til de amerikanske rettighedserklæringers korte stil, som i Lafayettes forslag, og der var kun to artikler ud af 17 i den endelige *Erklæring*, der direkte kan henføres til Sieyès, Pedersen (2020a).

Sieyès var fraværende under aftenmødet den 4. august 1789, hvor det feudale regime og alle privilegier blev afskaffet. Ifølge Sewell (1994, 138ff) havde Sieyès aldrig gennemtænkt konsekvensen af at gøre op med alle privilegier. *L'ancien régime* var et privilegiebaseret samfund, så afskaffelsen af alle privilegier ville indebære en fuldstændig omvæltning af alle sociale relationer, og begivenhederne den 4. august kom som et chok for Sieyès, som det tog ham flere uger at komme sig over.

Efterfølgende forsøgte han at omgøre afskaffelsen af tiende og kirkens privilegier. Det var ikke populært, og Sieyès blev anklaget for at forsvare sin stands privilegier. Efter det fik

Sieyès aldrig igen samme indflydelse på begivenhederne som i juni måned. Til gengæld fik Mirabeau større indflydelse, og han fortsatte Sieyès' angreb på privilegier, men forsøgte samtidig at dæmpe de mest radikale kræfter og styrke monarkiets stilling i forfatningen.

Ifølge Sewell (1994, 135, 138) blev Sieyès også mere moderat efter den 4. august, hvor han hidtil havde været en førende stemme i den dominerende centrum-venstre gruppering i Nationalforsamlingen.

Forfatningen

Ifølge Sieyès skulle repræsentanterne i den lovgivende forsamling have nærmest ubegrænset magt inden for rammerne af forfatningen, og han var modstander af enhver form for magtdeling og "checks and balances". Under debatterne om forfatningen i efteråret 1789 var Sieyès imod et tokammersystem og imod at give kongen vetoret over for ny lovgivning som i England. Den konstituerende magt er én og udelelig, og den kan kun have én fællesvilje, hvilket kræver én lovgivende forsamling, og hvis kongen får en vetoret over for lovgivning, vil det betyde, at "the will of an individual would triumph over the general will," Thompson (1952, 44). Det endte med et étkammersystem og et midlertidigt veto, Pedersen (2020c).

Sieyès (1789a, 131) omtalte den engelske model som "a monument to gothic superstition", og han mente ikke, den kunne indføres i Frankrig uden først at gennemføre en social revolution, der afskaffede alle privilegier, Sieyès (1789a, 127). Aristokratiet i England havde ikke samme privilegier som i Frankrig, og det ville være helt anderledes skadeligt, om der blev indført et andetkammer i Frankrig baseret på stænder.

Det er ikke selve delingen af den lovgivende forsamling, Sieyès var imod, men et tokammersystem opdelt efter stænder, Sieyès (1789a, 130). Han mente, at der kan være fordele i, at "having the legislative power exercised by three bodies or chambers rather than by a single chamber. But it would be an extreme folly to make up these three chambers of three orders that are enemies to one another," Sieyès (1789a, 148).

Den nye administrative og politiske indde-

ling af Frankrig fulgte stort set Sieyès' forslag, og det blev et af de få varige resultater af den franske revolution. Sieyès' ide om at opdele borgerne i aktive og passive borgere kom også med i 1791-forfatningen.

Sieyès ønskede at bevare det arvelige monarki med kongen som den udøvende magt. Kongen var at betragte som repræsentant for nationen, hvad det også kom til at hedde i 1791-forfatningen, Pedersen (2020b).

Mirabeau, der var den mest indflydelsesrige deputerede i Nationalforsamlingen, titulerede Sieyès med "*Mon maître*". Sieyès selv var ikke nogen stor taler. Han havde en svag stemme, og han tog kun sjældent ordet i Nationalforsamlingen. Samtidige kilder omtaler hans taler som kedelige og monotone, og han læste ofte op af et manuskript. Mirabeau var derimod Nationalforsamlingens førende taler og den mest indflydelsesrige politiker. Han havde en kraftfuld stemme, så han kunne høres i hele forsamlingen.

Société de 1789

Allerede i begyndelsen af 1790 så Sieyès tilbage på det forløbne års begivenheder med en vis fortrydelse, Clapham (1912, 116). De deputerede var splittet mellem en monarkisk fraktion og yderliggående revolutionære. Han frygtede især triumviratet af Alexander de Lameth, Duport og Barnave, der dominerede Jacobinerklubben. Det var for at skabe en opposition til deres linje, at Sieyès sammen med Condorcet i april 1790 stiftede *Société de 1789*, og i tilknytning til Selskabet blev der udgivet et tidsskrift, *Journal de la Société de 1789*.

Selskabet tiltrak en række førende politikere og intellektuelle som Bailly, Lafayette, Mirabeau, Talleyrand, La Rochefoucauld, Le Chapelier, Thouret, DuPont de Nemours og andre moderate revolutionære, der følte sig distanceret fra Jacobinerklubben. Det primære formål var at fremme debatter om samfundsvidenskaber. Selskabet skulle være et "Enlightenment Academy of Politics", Olsen (1992). Diskussion af oplysningens politiske ideer skulle være det primære, og både Sieyès og Condorcet havde en forestilling om, at politik kunne bedrives rationelt.

Selskabet var dog også en politisk klub, der

havde som mål at forsvare principperne fra 1789, men de forsøgte ikke at påvirke politiske beslutninger direkte, og Sieyès og Condorcet var blinde for betydningen af at mobilisere masserne, som Jacobinerklubben, Cordelierklubben og Cercle Social havde stor succes med.

På trods af en lovende start fik Selskabet en kort levetid. Dets tidsskrift udkom kun i perioden juni til september 1790. Der manglede midler til at fortsætte udgivelsen, og Jacobinerklubben forblev det politiske "powerhouse". Sieyès holdt sig heller ikke væk fra Jacobinerklubben, og i juni 1790 blev han valgt som formand for både Nationalforsamlingen og Jacobinerklubben. På det tidspunkt var han almindelig anerkendt som revolutionens fremmeste politiske tænker, og den 17. juni 1790 blev han hyldet med en middag i Palais Royal for sin indsats året før. I foråret 1791 ophørte Selskabet med at virke, da Condorcet, Talleyrand og Sieyès vendte tilbage til Jacobinerklubben.

I 1793 etablerede Sieyès igen sammen med Condorcet et tidsskrift, *Journal d'Instruction Sociale*, men det var en tumultarisk periode, og tidsskriftet udkom kun med seks numre i juni og juli 1793. Den 2. juni omringede 80.000 bevæbnede *sans-culottes* Nationalkonventet og krævede arrestation af navngivne girondinere. Kun to dage efter udgivelsen af det 6. nummer af tidsskriftet blev Condorcet beordret arresteret.

Angrebet på kirken

Sieyès rettede et voldsomt angreb mod kirken i *Project for a Provisional Decree on the Clergy* fra februar 1790. Deri efterlyste han en ophævelse af gejstligheden som en privilegeret orden. Det var nærmest et udkast til den borgerlige forfatning for kirken, der blev vedtaget senere på året. Indtil revolutionen havde den katolske kirke været en stat i staten, men nu skulle den integreres i staten. De gejstlige skulle være statsansatte embedsmænd og alle munke- og nonneordener opløses. Præsterne skulle fratages de to kendetegn, der adskilte dem fra almindelige borgere: at leve i cølibat og at iklæde sig kirkelige antræk uden for kirken. Uden for kirken skulle de gejstlige være borgere som

alle andre.

Det var et frontalangreb på religionsfriheden, men religionsfrihed var ikke et spørgsmål, der optog revolutionens ledere synderligt. Den nye kirkeordning kastede Frankrig ud i en blodig konflikt, og det blev kun værre, efter at Forfatningskonventet den 27. november 1790 udstedte et dekret om, at alle præster skulle sværge troskab til nationen, kongen og loven, hvis ikke de ville miste deres ansættelse, løn og pension, Pedersen (2017).

Republikanisme og debatten med Thomas Paine

Efter kongens mislykkede flugtforsøg til Varennes i juni 1791 stod det klart, at kongen ikke var indstillet på at dele magten i et konstitutionelt monarki, og det skabte en forfatningsmæssig krise. I Nationalforsamlingen var der stadig opbakning til det konstitutionelle monarki, men uden for opstod der en republikansk opposition anført af Danton og Cordelierklubben, og Condorcet, Brissot og Thomas Paine stiftede i juli 1791 den republikanske klub *la Société républicaine*.

Flere jakobinere anklagede Sieyès for at være antimonarkisk, hvilket fik Sieyès til den 6. juli i tidsskriftet *Moniteur* at konfrontere dem direkte med en opfordring til debat. To dage senere svarede Thomas Paine med et åbent brev i *Le Républicain*, som Condorcet havde oversat til fransk. Deri udfordrede han Sieyès til en debat om republikanisme versus monarki, og Sieyès svarede den 16. juli i *Moniteur*.

Paine definerede indledningsvist republikanisme som "a Government by Representation," og i anden del af *Menneskets rettigheder* uddyber Paine (1791/92, 205) med, at: "En republikansk Regering er ikke andet end en Regeringsmåde, der er oprettet og varetaget med henblik på offentlighedens interesse, individuelt såvel som kollektivt," og ordet republikanisme stammer fra det latinske *res-publica*, der ikke betyder andet end "de offentlige anliggender, eller det offentlige gode eller, bogstavelig talt, *den offentlige sag*."

For Paine var det dog ikke tilstrækkeligt, at den lovgivende forsamling er repræsentativ. Den udøvende magt skulle også være folkevalgt, og han var "open, and intrepid enemy of that which is called Monarchy."

Sieyès var enig i, at republikanisme dækker over et politisk system, hvor lovgivningen afspejler folkets vilje, og i den betydning erklærede Sieyès sig for at være republikaner, men Sieyès var uenig med Paine i, at man kan sætte lighedstegn mellem repræsentation og republikanisme, og de var uenige om, hvorvidt den udøvende magt skulle være folkevalgt eller ej. Sieyès mente ikke, det behøver være tilfældet, for "a Republican form of Government appears to me to be insufficient for liberty." Sieyès gik ind for det, han senere kaldte for en monarkisk republik, og dermed et politisk system, hvor den lovgivende forsamling var folkevalgt, men hvor den udøvende magt havde samme struktur som i et monarki.

Sieyès medgiver, at det arvelige monarki ikke er i overensstemmelse med princippet om repræsentation, men han spørger pragmatisk: "Is there one in which the elective mode is not still worse than the hereditary succession?" For en mand, der ellers har insisteret på, at alene fornuften og filosofien kan danne grundlag for udformningen af den rette forfatning, er det besynderligt, at han forfaldt til pragmatiske argumenter. Sieyès blev da også kritiseret for at være teoretisk inkonsistent og politisk opportunist, Sonenscher (2003b, xxvi).

Der kom aldrig nogen større debat ud af Paines åbne brev. Sieyès havde ikke tid pga. presserende politiske opgaver, og Paine tog kun spørgsmålet op i andet bind af *Menneskets rettigheder*, der udkom i 1792.

Den lovgivende forsamling 1791

Efter vedtagelsen af forfatningen i september 1791, blev der afholdt nyvalg til en Lovgivende forsamling, men de deputerede til Generalstænderne kunne ikke vælges til den lovgivende forsamling, så Sieyès trak sig tilbage til landsbyen Auteuil ikke langt fra Paris.

Efter opstanden den 20. juni 1792, der førte til afsættelsen af kongen, erklærede Sieyès, at monarkiet havde været miskrediteret i offentlighedens øjne siden kongens flugtforsøg. Han erklærede sig nu for "republican by reason", og da han blev valgt til Forfatningskonventet i september 1792, endte han i januar 1793 med at stemme for kongens henrettelse.

Den republikanske fase

Efter valget til Nationalkonventet i 1792 forholdt Sieyès sig stort set passiv. Han var ikke medlem af nogen politisk fraktion, men samarbejdede med girondinerne. Sieyès blev medlem af forfatningskomiteen, der skulle udarbejde en ny republikansk forfatning, men spillede ingen aktiv rolle.

I løbet af foråret 1793 synes Sieyès gradvist at have distanceret sig fra girondinerne. Han modsatte sig ikke montagnardernes fordømmelse af de girondinske politikere, og han forholdt sig passiv, da sans culottes den 2. juni 1793 tvang Konventet til at fængsle 22 af girondinernes ledere. I juli 1793 trak Sieyès sig fra politik for at leve tilbagetrukket i "filosofisk stilhed" i sit hus i Rue St. Honoré, og han deltog kun passivt i udvalgsmøder i Konventet for at vise, at han ikke var emigreret.

Han siges at have været stærkt kritisk over for Jacobinerne, men i begyndelsen gav han dem sin tavse støtte og stemte for lovene, der muliggjorde terroren, Clapham (1912, 155). Jacobinerne betragtede ham som en fjende af revolutionen, og Robespierre omtalte ham som "The mole of the revolution", Clapham (1912, 2), men han kunne ikke finde noget at anklage Sieyès for. Ifølge Rubinelli (2019a) blev Sieyès tvunget til at flygte fra Paris til Sydfrankrig for at undgå henrettelse, men det er uvist, hvor Sieyès boede fra slutningen af 1793.

Sieyès vendte først tilbage til aktiv politik i december 1794, fire måneder efter afslutningen på terrorregimet, og på spørgsmålet om, hvad han havde foretaget sig i sit fravær, svarede han: "J'ai vécu" – jeg overlevede. Sieyès var en af de få af revolutionens ledere fra 1789, der overlevede terrorregimet, og som var aktive i politik bagefter.

Efter terrorregimet, blev Sieyès mere kritisk over for koncentrationen af politisk magt, og han indså nu, at "unlimited powers are a monstrosity in politics."¹⁶ Han tog også stærk afstand fra Rousseaus ide om almenviljen, og han blev overbevist om vigtigheden af magtdeling og af at beskytte individets rettigheder mod statsmagten.

Han blev også i stigende grad kritisk over 16 Tale i Nationalkonventet 20. juli 1795, citeret i Forsyth (1987, 145).

Figur 4. Sieyès' gravsted på Père Lachaise kirkegården i Paris

for repræsentanternes dømmekraft, og i 1799 havde han mistet al tiltro til dem. Han stod bag det kup, der bragte Napoleon til magten, og som afsluttede den franske revolution.

Sieyès skrev udkastet til forfatningen i 1799, men Napoleon ændrede den, og udtalte i den forbindelse, at: "It may have distressed Sieyès to find me a stumbling-block in the way of his metaphysical ideas; but he came to realize the necessity that somebody should govern, and he preferred me to anyone else," Thompson (1929, 15).

Den franske befolkning var træt af revolutionære eksperimenter, og de stemte for den nye forfatning i 1799, der gav Napoleon næsten absolut magt, med stemmerne 3.011.007 for og 1.562 stemmer imod. Befolkningen ønskede først og fremmest lov og orden, og Frankrig skulle ikke få en stabil republikansk regering før 1871.

Sieyès' politiske ideer skiftede over tid, og hans eget liv var ikke uden selvmodsigelser. Han begyndte som den førende kritiker af æresprivilegier, men i 1809 blev han adlet og gjort til greve af imperiet, og i 1813 blev han dekoreret med storkorset i "the Imperial Order of Reunion".

Sieyès døde i Paris i 1836 i en alder af 88 år og næsten glemt. Begravelsen var kun for den nærmeste familie, og der blev ikke holdt nogen religiøs ceremoni. Han ligger begravet på Père Lachaise kirkegården i Paris, figur 4.

Afslutning

Sieyès fik med sine revolutionære skrifter større indflydelse på begivenhederne i den franske revolutions første afgørende måneder end nogen anden, og derfor er det velbegrundet at kalde ham for den franske revolutions filosof. Han var både ideologisk bagmand og initiativtager til den politiske revolution i juni 1789 og ideologisk bagmand for den sociale revolution den 4. august, hvor det privilegiebaserede samfund blev afskaffet, Pedersen (2020b).

Det gør Sieyès og hans politiske filosofi uomgængelig, hvis man vil forstå de revolutionære begivenheder i 1789, men det var også den fase af revolutionen, der var domineret af magtkampen mellem borgerskabet og de privilegerede stænder, og som mere handlede om økonomiske interesser og om politisk magt end om ideologi.

Sieyès svær at sætte i bås. Han passer dårligt ind i nogen af de sædvanlige kategorier af liberale tænkere. Økonomisk var han overvejende liberal, han var fortaler for pressefrihed og til dels for individuelle rettigheder, men der var også et stærkt kollektivistisk element i Sieyès' politiske filosofi, der på nogle områder var næsten lige så autoritær som Rousseaus.

For Sieyès var målet for revolutionen optimeringen af det repræsentative system, så målet kan siges at være effektivitet, fremskridt, velstand og frihed, og i den forbindelse var afskaffelsen af privilegier både et middel til at realisere målet og et mål i sig selv, fordi privilegier også er grundlæggende uretfærdige.

Sieyès var med sin rationalisme eksponent for den utopiske forestilling, at man kan rive et samfunds grundlæggende institutioner ned og opføre nye baseret på rationel tænkning og filosofi alene, uden at det understøttes af en folkelig kultur, normer, sædvaner, religionen eller de moralske følelser, og han indså aldrig, at Frankrig ikke var parat til et liberalt demokrati, fordi forudsætningerne ikke var til stede. For Sieyès var samfundet en konstrueret

orden, ikke en spontan orden. Det skulle vise sig at være en katastrofal forestilling, og mange har siden Burke (1790) betragtet Sieyès som et eksempel på, hvor galt det kan gå, når man forsøger at skabe et nyt samfund baseret alene på rationelle principper.

Litteratur

Acton, J.E.E.D. (1902): *Lectures on the French Revolution*. New York, 2015.

Applewhite, Harriet B. (1993): *Political Alignment in the French National Assembly, 1789-1791*. Baton Rouge.

Arendt, Hannah (1963): *On Revolution*. London.

Baczko, Bronislaw (1988): "The Social Contract of the French: Sieyès and Rousseau" *Journal of Modern History* 60, S98-S125.

Baker, Keith M. (1975): *Condorcet. From Natural Philosophy to Social Mathematics*. Chicago.

Baker, Keith M. (1988a): "Sieyès" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge Ma., 1989.

Baker, Keith M. (1988b): "Sovereignty" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge Ma., 1989.

Baker, Keith M. (1990a): *Inventing the French Revolution*. Cambridge.

Baker, Keith M. (1990b): "Representation redefined" i Baker: *Inventing the French Revolution*. Cambridge, 1990.

Baker, Keith Michael (2006): "Political languages of the French Revolution," *The Cambridge History of the Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge.

Baker, Keith Michael (2011): "Enlightenment Idioms, Old Regime Discourses, and Revolutionary Improvisation," Kaiser and Van Kley (eds.): *From Deficit to Deluge. The Origins of the French Revolution*. Stanford.

Bodin, Jean (1576): *On Sovereignty. Six Books of the Commonwealth*. Oxford.

Burke, Edmund (1790): *Tanker om den franske revolution*. Tønder, 1987.

Clapham, J.H. (1912): *The Abbé Sieyès. An Essay in the Politics of the French Revolution*. London.

Condorcet, Marquis de (1790): "Om kvindernes adgang til borgerrettigheder" i Thorup m.fl. red): *Den franske revolution*. Århus, 2015.

Diderot, Denis (1751): "Autorité Politique" i J.H. Mason and R. Wokler (eds.): *Diderot. Political Writings*. Cambridge, 1992.

Diderot, Denis (1755): "Droit Naturel" i J.H. Mason and R. Wokler (eds.): *Diderot. Political Writings*. Cambridge, 1992.

Dunn, Susan (1999): *Sister Revolutions. French Lightning, American Light*. New York.

Edelstein, Dan (2019): *On the Spirit of Rights*. Chicago.

Eistrup, Jens Emil (2013): "Fysiokraterne" *LIBERTAS* nr. 56, 26-31.

Eggers, Nicolai von (2018): "Towards a materialist conception of constituent power: Reinterpreting the constitutional theory of Sieyès," *History of Political Thought* XXXIX (2), 325-56.

Forsyth, Murray (1987): *Reason and Revolution. The Political Thought of the Abbé Sieyès*. New York.

Fox-Genovese, Elizabeth (1976): *The Origins of Physiocracy. Economic Revolution and Social Order in Eighteenth-Century France*. Ithaca.

Furet, Francois (1981): *Interpreting the French Revolution*. Cambridge.

Furet, Francois and Mona Ozouf (eds.) (1988): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge Ma., 1989.

Hansen, Mogens Herman (2007): *Den moderne republikanisme og dens kritik af det liberale demokrati*. København.

Heydt, Colin (2014): "Utilitarianism before Bentham" i B. Eggleston and D.E Miller (eds.): *The Cambridge Companion to Utilitarianism*. Cambridge.

Hobbes, Thomas (1642): *On the Citizen*. Edited by Richard Tuck and Michael Silverthorne. Cambridge, 1998.

D'Holbach, (1765): "Représentans" *Encyclopedic*

- Liberty: Political Articles in the Dictionary of Diderot and D'Alembert. Liberty Fund, 2016.*
- Israel, Jonathan (2012): *Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution, and Human Rights 1750-1790.* Oxford.
- Israel, Jonathan (2014): *Revolutionary Ideas. An Intellectual History of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre.* Princeton.
- Jennings, Jeremy (2011): *Revolution and the Republic. A History of Political Thought in France since the Eighteenth Century.* Oxford.
- Keohane, Nannerl O. (1980): *Philosophy and the State in France. The Renaissance to the Enlightenment.* Princeton.
- Lembcke, Oliver W. and Florian Weber (eds.) (2014a): *Emmanuel Joseph Sieyès. The Essential Political Writings.*
- Lembcke, Oliver W. and Florian Weber (2014b): "Introduction to Sieyès's Political Theory" i Lembcke and Weber (eds.): *Emmanuel Joseph Sieyès. The Essential Political Writings.*
- Linton, Marisa (2006): "The Intellectual Origins of the French Revolution" i Campbell (ed.): *The Origins of the French Revolution.* London.
- Locke, John (1689): *Anden afhandling om styreformen.* København 2016.
- Madison, James (1787): "The Federalist No. 10" i Hamilton, Madison and Jay: *The Federalist Papers*, edited by Clinton Rositer. New York, 2003.
- Margerison, Kenneth (2006): "The Pamphlet Debate over the Organization of the Estates General" i Campbell (ed.): *The Origins of the French Revolution.* Basingstoke.
- Martin, Kingsley (1954): *The Rise of French Liberal Thought. A Study of Political Ideas from Bayle to Condorcet.* 2nd ed. Westport.
- Montesquieu (1748): *Om Lovenes Ånd.* København, 1998.
- Nora, Pierre (1988): "Nation" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution.* Cambridge, Ma. 1989.
- Olsen, Mark (1992): "A failure of enlightened politics in the French Revolution: The Société de 1789" *French History* 6 (3), 303-34.
- Paine, Thomas (1791/92): *Menneskets Rettigheder.* København 2017.
- Pedersen, Torben Mark (2017): "1789 – Religions- og ytringsfrihed som menneskerettigheder" *LIBERTAS* nr. 63, 10-26.
- Pedersen, Torben Mark (2019a): "L'ancien régime" *LIBERTAS* nr. 71. <http://www.libertas.dk/libertas-arkiv/>
- Pedersen, Torben Mark (2019b): "L'ancien régimes sammenbrud: Skatteoprør, adelsrevolte og kampen om privilegier" *LIBERTAS* nr. 71, 35-57.
- Pedersen, Torben Mark (2019c): "Den politiske revolution – 11 dage i juni 1789" *LIBERTAS* nr. 71, 58-78.
- Pedersen, Torben Mark (2019d): "Folkets revolution og stormen på Bastillen" *LIBERTAS* nr. 71, 79-86.
- Pedersen, Torben Mark (2020a): "Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder" *LIBERTAS* nr. 72, 21-45.
- Pedersen, Torben Mark (2020b): "Den Store Frygt og den sociale revolution" *LIBERTAS* nr. 73, 4-11.
- Pedersen, Torben Mark (2020c): "Folkesuveræniteten, lighed og kampen om forfatningen 1789-1791" *LIBERTAS* nr. 73, 12-56.
- Riley, Patrick (1999): "A possible explanation of Rousseau's general will" i Morris (ed.): *The Social Contract Theorists. Critical Essays on Hobbes, Locke, and Rousseau.* New York.
- Rousseau, Jean-Jacques (1755): "Afhandling om den politiske økonomi" i Mikkil Thorup (red.): *Jean-Jacques Rousseau. Politiske skrifter.* Århus, 2009.
- Rousseau, Jean-Jacques (1762): *Samfundskontrakten.* København, 2007.
- Rousseau, Jean-Jacques (1772): "Betragtninger over Polens styreform og dens påtænkte omdannelse" i Thorup (red.): *Jean-Jacques Rousseau. Politiske skrifter.* Århus, 2009.
- Rubinelli, Lucia (2019a): "How to think beyond sovereignty: On Sieyès and constituent power"

- European Journal of Political Theory* 18(1), 47-67.
- Rubinelli, Lucia (2019b): "Sieyès versus bicameralism" *The Review of Politics* 81, 255-79.
- Sa'adah, Anne (1990): *The Shaping of Liberal Politics in Revolutionary France. A Comparative Perspective*. Princeton.
- Sewell, William J., Jr. (1994): *A Rhetoric of Bourgeois Revolution. The Abbé Sieyès and What is the Third Estate?* London.
- Sieyès, Abbé (1788a): "Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789." i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1788b): "An Essay on Privileges" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1789a): "What is the Third Estate?" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1789b): "Hvad er tredjestanden?" oversat i uddrag i Thorup m.fl. red): *Den franske revolution*. Århus, 2015.
- Sieyès, Abbé (1789c): "Délibérations à prendre dans les assemblées de bailliages" udgivet sammen med Le Duc d'Orléans (1789): *Instruction Donnée par S. A. S. Monseigneur Le Duc d'Orléans À ses Représentans aux Bailliages*.
- Sieyès, Abbé (1789d): "Indledning til den franske forfatning: fornuftsmæssig anerkendelse og udlægning af menneskets og borgerens rettigheder" i Thorup m.fl. red): *Den franske revolution*. Århus, 2015.
- Sieyès, Abbé (1789e): "Reasoned Exposition of the Rights of Man and Citizen" i Lembcke and Weber: *Emmanuel Joseph Sieyès. The Essential Political Writings*. 2014.
- Sieyès, Abbé (1792): "Of the Gains of Liberty in Society and in the Representative System" i Lembcke and Weber: *Emmanuel Joseph Sieyès. The Essential Political Writings*. 2014.
- Smith, Adam (1759): *Teorien om de moralske følelser*. København, 2014.
- Smith, Adam (1776): *Nationernes Velstand*. København, 2013.
- Sonenscher, Michael (ed.) (2003a): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge.
- Sonenscher, Michael (2003b): "Introduction" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings*. Cambridge, 2003.
- Sonenscher, Michael (2007): *Before the Deluge. Public debt, inequality and the intellectual origins of the French Revolution*. Princeton.
- Sonenscher, Michael (2015): "Revolution, reform and the political thought of Emmanuel-Joseph Sieyès" i Rachel Hammersley (ed.): *Revolutionary Moments. Reading revolutionary texts*. London.
- Thompson, Eric (1952): *Popular Sovereignty and the French Constituent Assembly 1789-91*. Manchester.
- Thompson, J.M. (1929): *Leaders of the French Revolution*. Oxford.
- Thorup, Mikkel, N. von Eggers og M.H. Jessen (red.) (2012): *Den amerikanske revolution*. Århus.
- Thorup, Mikkel, B. Nygaard, J.R. Kjærgård, N. von Eggers og M.H. Jessen (red.) (2015): *Den franske revolution*. Århus.
- Tuck, Richard (2016): *The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy*. Cambridge.
- Wokler, Robert (2006): "Ideology and the origins of social science," *The Cambridge History of the Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge.
- Wood, Gordon S. (2011): *The Idea of America*. New York.
- Wright, J.K. (1994): "National Sovereignty and the General Will" i Dale Van Kley (ed.): *The French Idea of Freedom. The Old Regime and the Declaration of Rights of 1789*. Stanford.

L'ancien régimes sammenbrud: skatteoprør, adelsrevolte og kampen om privilegier

Torben Mark Pedersen

Det var ikke den franske revolution, der fik det absolutte monarki til at bryde sammen som et politisk system. Det skete i 1788, og det var en gældskrise og en statsbankerot, der udløste sammenbruddet. Sammenbruddet var dog en næsten uundgåelig konsekvens af systemets indre modsætninger og manglende evne til at reformere sig. Kongens forsøg på at gøre op med de privilegerede stænders skatteprivilegier fremprovokerede et adelsoprør, der skabte en forfatningsmæssig krise. Da *l'ancien régime* kollapsede som et politisk system, og kongen blev tvunget til at indkalde Generalstænderne, vækkede han den sovende suveræn, nationen, der kunne gøre krav på at give Frankrig en ny forfatning, og dermed var forudsætningerne skabt for den franske revolution.

Den franske revolution var hverken uundgåelig, forudsigelig eller planlagt. Hvad der derimod var uundgåeligt, var *l'ancien régimes* sammenbrud. Økonomisk set var det et forældet system, som den industrielle revolution uundgåeligt ville omkalfatre, og det var et politisk system, der var præget af indre modsætninger, og som manglede evnen til at reformere sig. Der bestod en modsætning mellem behovet for skatteindtægter og de privilegerede stænders skattefritagelser, og mellem forventningen om, at kongen varetog hele nationens interesser og det faktum, at privilegier var et grundlæggende instrument i regeringsførelsen.

I 1786 stod monarkiet på randen af en statsbankerot, og adelens modstand mod reformer, der ville fratage dem deres skatteprivilegier, udløste et skatteoprør og en adelsrevolte, der førte til en forfatningsmæssig krise for monarkiet, hvor kongens suverænitet blev udfordret. Adelsrevolten var en skærpelse af en konflikt

mellem regeringsmagten og parlamenterne,¹ der havde udspillet sig i næsten hele det 18. århundrede siden Ludvig XIV's død, og legitimitetskrisen var en manifestering af den indre modsætning mellem forestillingen om Frankrig som et absolut monarki og en politisk virkelighed, hvor monarkiet var begrænset, hvor et personligt enevælde blev betragtet som illegitimt, og hvor oplysningstidens ide om, at suveræniteten i sidste ende ligger i nationen, havde vundet frem.

Det var adelen, der førte an i opgøret med det absolutte monarki, og som skabte den forfatningsmæssige krise, men da gældskrisen tvang Ludvig XVI til efter 175 år at indkalde Generalstænderne, og *l'ancien régime* brød sammen som et politisk system, opstod der et magttomrum og en kamp om magten i Genève. "Parlamenterne" var ikke parlamentariske forsamlinger men regionale højesteretter, der skulle registrere nye love, før de kunne træde i kraft. Se Pedersen (2019b) for en nærmere omtale af *l'ancien régimes* politiske institutioner.

ralstænderne. Efter september 1788 blev opgøret med adelens og kirkens skatteprivilegier og politiske privilegier det store stridspunkt, og det gjorde borgerskabet bevidst om deres interesser som stand, og fik dem til at gøre krav på at tale på nationens vegne. Dét udløste en magtkamp mellem tredjestanden og de privilegerede stænder, der mere handlede om interesser end om ideologi, og som fortsatte, efter at Generalstænderne mødtes i maj 1789 og indtil midten af juli måned.

Ifølge Furet (1981), Israel (2012) og Edelstein (2014) spillede oplysningstidens ideer kun en mindre rolle i *l'ancien régimes* sammenbrud. Det er rigtigt, men den indre modsætning mellem det formelt set absolutte monarki og udbredelsen af oplysningstidens idéer om folkesuverænitet var en væsentlig medvirkende årsag til *l'ancien régimes* sammenbrud som et politisk system.

Hvis der er én ting, revolutionshistorikere er enige om, så er det, at der ikke er én enkelt årsag, til den franske revolution. Der kan henvises til Doyle (2010, 2002) for en oversigt samt til Baker (1990) og Chartier (1995) for forskellige tolkninger og antologierne redigeret af Campbell (2006), Kaiser and van Klee (2010) og Doyle (2012). Det er formålet med artiklen at forklare baggrunden for *l'ancien régimes* sammenbrud, og det er hypotesen, at undergravningen af det absolutte monarkis legitimitet var en hovedårsag til regimets sammenbrud, selv om gældskrisen blev den udløsende faktor.

Absolutismen og dens kritikere

I middelalderen var franske kongers magt begrænset, og kongen kunne ikke lovgive uden at rådføre sig med Generalstænderne, provinsforsamlingerne eller Parisparlamentet. Der gjaldt forskellige retsregler i de forskellige dele af landet, og det var ikke op til kongen at udfærdige en fælles lovgivning. Han kunne heller ikke opkræve nye skatter uden de beskattedes accept, Franklin (1991).

Fransk enevælde opstod efter religionskrigene i slutningen af det 16. århundrede, og efter Generalstændernes sammenbrud i 1615 nærmest ophørte princippet om, at beskatning kræver de beskattedes samtykke, Sommerville

(1991). Enevælden kulminerede med Ludvig XIV's næsten enevældige magt fra 1643-1715. Ludvig XIV mente selv at besidde en guddommelig ret til at regere.

Under absolutismen blev kongen opfattet som repræsentant for nationen i den Hobbeske forstand, at det kun var i kongens person, at nationen var forenet, og i kongen var nationen og suveræniteten én og udelelig. I et korporativt opdelt samfund som det franske var kun kongen hævet over korporationernes særinteresser, og han forventedes derfor at varetage nationens fælles interesser, Baker (1987).

Absolutistiske og konstitutionelle teorier

Der var to grundlæggende forskellige opfatteiser af det politiske system under *l'ancien régime*, absolutistiske og konstitutionelle teorier, Keohane (1980, 26).

Det var først med Bodin (1572), der blev udviklet en sammenhængende teori om suverænitet og det absolutte monarki. Ifølge Bodin stammer kongens suverænitet fra Gud, og suveræniteten er absolut og udelelig. Ingen kong har dog ret til at opkræve nye skatter eller beslaglægge undersåtternes ejendom, for den private ejendomsret stammer fra Guds lov, og suverænitet omfatter kun den autoritet, der er "vested in a commonwealth". Prinsen er bundet af de fundamentale love, der har sat ham på tronen, men de er hos Bodin begrænset til arvelovene, Lex Salica, der gik tilbage til ca. år 400, og en regel om, at kongen ikke må afstå nogen del af riget uden samtykke.

De absolutistiske og de konstitutionelle teorier om monarkiet var enige om, at monarken havde ret til at udøve den suveræne magt, og at han ikke var underlagt nogen menneskelig magt, men de konstitutionelle teorier antog, at kongen var underlagt landets fundamentale love, at han skulle respektere parlamenterne, eksisterende privilegier og kirken, og de begrundede suveræniteten med henvisning til den gamle feudale forfatning eller fundamentale lov fra før enevælden. Denne fundamentale lov var konstituerende for monarkiet, og monarken kunne ikke ændre den. Den var givet af nationen, der historisk gik forud for monarkiet.

Den begrænsede absolutisme

Absolutisme betød aldrig ubegrænset suverænitet, og selv om der ikke var formelle begrænsninger på kongens magt i det 18. århundrede, var den i praksis begrænset, Pedersen (2019b). Et personligt enevælde blev betragtet som illegitimt, og monarkiets legitimitet hvilede på, at kongen varetog hele nationens interesser, og at han rettede sig efter sine ministre og rådgivere. Dermed kunne lovene opfattes som udtryk for nationens vilje og ikke kongens personlige vilje. Der var noget paradoksalt over, at det absolutte monarkis legitimitet hvilede på den republikanske ide om, at lovene skulle afspejle nationens vilje og ikke kongens personlige vilje. At det absolutte monarki var begrænset var et andet af paradokserne som *l'ancien régime* levede med, men som ikke blev diskuteret offentligt.

Opposition mod det absolutte monarki

Det ligger uden for rammerne af denne artikel at give en oversigt over kritikken af det absolutte monarki i den franske oplysning. Dertil er emnet for omfattende, men nogle kritiske røster skal nævnes. Voltaires (1734) Filosofiske breve er blevet kaldt for den første bombe kastet mod *l'ancien régime*. Efter sit besøg i England i 1726-29 blev han overbevist om, at det var pga. Englands tolerance, ytringsfrihed og et folkevalgt House of Commons, at England havde udviklet liberale politiske institutioner, økonomisk velstand og social stabilitet. Han var dog ikke voldsomt interesseret i det engelske politiske system. Det var Montesquieu (1748) til gengæld, og han skrev beundrende om det engelske politiske system og fremhævede magtdelingen mellem konge og parlament som det afgørende værn om friheden.

Montesquieu var selv dommer i Bordeauxparlamentet, og han var en kritiker af despotiet og støttede parlamenterne i konflikten med kongen. For Montesquieu udgjorde aristokratiet en formidlende institution mellem kongen og hans undersåtter og en garanti for, at monarkiet ikke skulle udvikle sig til enten et despoti eller et pøbelvælde.

Den aristokratiske opposition

Middelalderens opfattelse af en begrænset

statsmagt havde overlevet i fransk juridisk og politisk tænkning, og parlamenternes modstand mod enevælden begyndte efter Ludvig XIV's død i 1715. Kampen mod den svækkede enevælde var den dominerende politiske konflikt i det 18. århundrede, Hampson (1968, 19).

I løbet af århundredet øgede aristokratiet sin magt og indflydelse ved at besætte alle statsembeder, få kontrol med de lokale forvaltninger og gennem kontrol med parlamenterne, der var den eneste form for organiseret politisk magt i *l'ancien régime*. Adelen havde dog ikke magt til åbent at udfordre monarkiet, så kampen antog form af en kamp om parlamenternes jurisdiktion, og om deres ret til at nægte at registrere love, men som århundredet gik, fik konflikten en klarere forfatningsmæssig karakter, og konflikten mindede om de konflikter, der i England havde ført til den engelske revolution i 1640'erne.

Selv om parlamenterne ikke repræsenterede adelen, fungerede de som en slags aristokratisk opposition mod kongemagten, og Parlamenterne portrætterede gerne sig selv som et bolværk mod kronens despotiske tendenser. De henviste til den gamle forfatning for at kaste et forherligende skær af forfatningsmæssige principper over deres modstand, som ellers kunne ligne nøgen selvinteresse til forveksling.

I det meste af det 18. århundrede var parlamenterne uvillige til at acceptere, at kongen skulle have absolut magt i nationens fravær. De argumenterede for, at i fraværet af Generalstænderne talte parlamenterne på nationens vegne, og så tidligt som i 1718 havde Parisparlamentet hævdet, at de var "the true depositaries of the fundamental laws of the State", Martin (1954, 84), og at de havde arvet retten fra Generalstænderne til at godkende ekstraordinære beslutninger, Robinson (1895), Baker (1987, 233).

I deres argumentation kunne parlamenterne trække på Boulainvilliers² kritik af det absolutte monarki, og efter Maupeous nedlæggelse

² Henri de Boulainvilliers (1658-1722) var en adelsmand, der skrev bøger om filosofi, astrologi og historie, og hans *Lettres historiques de l'ancien gouvernement de la France* udkom posthumt i 1727, Keohane (1980, 34-46), Israel (2001, 565-74), de Dijn (2008, 15-20).

af parlamenterne i 1771 kom mange til at betragte en genetablering af Generalstænderne som det eneste værn mod despotiet, Keohane (1980), de Dijn (2008). De trak også på Montesquieus' (1748) opfattelse af dommerne som en formidende institution mellem monarken og hans undersåtter, og de begyndte fra midten af århundredet at fremstille sig som kongens repræsentanter over for folket og som nationens repræsentanter over for kongen, Baker (1990b, 228-35). Med henvisning til Montesquieu hævdede de, at de alene beskyttede nationens frihed gennem bevarelsen af Frankrigs historiske forfatning, og at de derfor havde vetoret over for forfatningsstridige love, Robinson (1895), Hampson (1968), Margerison (2006).

Samfundskontrakttankegangen

I midten af det 18. århundrede var ideen om suverænitets guddommelige oprindelse opgivet for længst, og også den traditionsbaserede legitimering af absolutismen var blevet angrebet af de franske oplysningsfilosoffer. *Les philosophes* støttede monarkiet i konflikten med parlamenterne, idet de foretrak et oplyst despoti. De kritiserede ikke Ludvig XV for hans despoti, men for hans mangel på oplysning, Martin (1954, 86).

Hvis den politiske autoritet hverken er sanktioneret af Gud eller af traditionen, er der kun nytten og folkets samtykke tilbage, og den utilitaristiske ide vandt mere og mere frem, at staten skulle være til for borgernes skyld. Staten skulle være et instrument for sikring af de fælles interesser, som Montesquieu, Diderot, Helvetius og d'Holbach kaldte for almenviljen. For Diderot (1751) er monarkiet kun legitimt, så længe kongen regerer i overensstemmelse med den naturlige lov og den indgåede kontrakt, og så længe han tjener det almene vel. Den utilitaristiske sprogbrug blev dominerende i næsten alle dele af den offentlige debat i de sidste år før revolutionen, men Diderots (1755) og Rousseaus (1762) begreber om almenviljen er kollektivistiske begreber.

I den franske oplysningstid baserede næsten al politisk tænkning sig på samfundskontrakttankegangen fra Hobbes, hvor suveræniteten stammer fra nationen (og ikke fra individerne som hos Hobbes og Locke), der i en oprindelig

kontrakt har overdraget suverænitetsudøvelsen til en monark. Folkesuverænitetsprincippet var en samfundsundergravende ide, og Mably, Diderot (1751) og Rousseau (1762) hævdede, at et politisk system kun er legitimt, hvis det er baseret på folkets samtykke.

Indgåelsen af en samfundskontrakt var en éngangsbegivenhed, så medmindre folket gjorde oprør – og de franske oplysningsfilosoffer anerkendte generelt ikke retten til oprør – havde nationen med samfundskontrakten fraskrevet sig retten til at forsamle sig igen på eget initiativ. Dog havde nationen aldrig afgivet retten til at godkende nye skatter i fredstid til kongen, så hvis kongen skulle få behov for at udskrive nye skatter, måtte han indkalde nationens repræsentanter i Generalstænderne.

Kulturelle strømninger og den offentlige opinion

Det var ikke kun politiske filosoffer, der bidrog til at undergrave *l'ancien régimes* legitimitet. Også bredere kulturelle strømninger bidrog til at undergrave monarkiet. De kom til udtryk på teatret og i litteraturen, og tidens spørgsmål blev debatteret i akademierne, i frimurernes selskaber og i salonerne, Martin (1954, kapitel IV), Chartier (1991).

Der opstod en offentlig opinion, hvilket var et ukendt fænomen i det 17. århundrede, og i 1770'erne var den blevet en magtfuld faktor i politik. Både regeringsmagten og parlamenterne appellerede til den offentlige opinion efter Maupeous kup, og da Ludvig XVI efter sin kroning i 1774 genindførte parlamenterne, var det udtrykkeligt for at blive populær.

Sladder og anonyme angreb på den herskende elite bidrog til at stille monarkiet i et dårligt lys, og især blev den upopulære Marie-Antoinette anklaget for politisk indblanding til fordel for Østrig og for et udsvævende sexliv og overdådig luksus ved sit private hof, hvilket bidrog til en delegitimering og afsakralisering af monarkiet, Linton (2006).

Tilliden til monarkiet eroderer

Tilliden til monarkiet begyndte for alvor at erodere i 1760'erne efter nederlaget til England i syvårskrigen (1756-63), de efterfølgende skatteforhøjelser og delvise statsbankerot i 1770, og i løbet af 1770'erne efter Maupeous kup

kollapsede tilliden til regeringsmagten næsten fuldstændig, så regering og despoti nærmest blev synonyme i den offentlige bevidsthed i 1780'erne, Doyle (2010, 85-87).

De amerikanske frihedsidealer

Med Amerikas uafhængighed spredtes ideer om folkesuverænitæt, politisk demokrati og individuelle rettigheder. Benjamin Franklin, der var Amerikas udsending til Frankrig i 1776-85, var indbegrebet af oplysningstidens ideal om en videnskabsmand, filosof og politiker, og der dannedes en kult om frihed og revolution omkring ham. Den amerikanske revolution var højeste mode i Paris, hvor der blev heppet på alle de amerikanske sejre i krigen mod England, og ideer om uafhængige rettigheder og national selvbestemmelse var ikke blot noget, de ønskede for amerikanerne, men også noget, de begyndte at forestille sig for sig selv.

Den sovende suveræn

Det lå i samfundskontrakttankegangen, at indtil den dag, hvor monarken skulle finde på at indkalde nationens repræsentanter, sov suverænen, og det er kun, hvis monarken vækker den sovende suveræn, at nationen kan genindtræde i sin rolle som den suveræne magt med ret til at udfærdige en ny forfatning, Hobbes (1642, VII 16).³ Det havde ingen fransk konge haft lyst til at eksperimentere med i 175 år, og det var, hvad Calonne og Ludvig XVI frygtede kunne ske, hvis Generalstænderne blev indkaldt.

Om nationens repræsentanter ville gøre krav på at repræsentere den suveræne magt, var en anden sag, og tredjestanden tøvede. Generalstændernes traditionelle rolle var blot at rådgive kongen og formidle korporationernes særinteresser og klager over for kongen og ikke at lovgive, men Frankrig havde forandret sig siden 1614, og det var en udbredt opfattelse fra slutningen af 1788, at med indkaldelsen af Generalstænderne skulle Frankrig have en skreven forfatning.

³ Tuck (2016) anvender Hobbes' idé om "den sovende suveræn" som titel på sin bog om demokratiets opståen.

Figur 1. Charles Alexandre de Calonne

Gældskrisen

Skal der sættes en dato på indledningen til den franske revolution, må det blive den 20. august 1786, Doyle (2010). Den dag henvendte finansminister Charles Alexandre de Calonne (1734-1802) sig til Ludvig XVI med et memorandum, *Précis d'un plan d'Amélioration des Finances*, hvoraf det fremgik, at Frankrig var på randen af statsbankerot. Indtægterne var på 474 mio. livres og udgifterne på 589. Underskuddet var på 115 mio. livres eller 24 pct. af de offentlige indgifter. Gælden var så stor, at det ikke var muligt at løse gældskrisen med besparelser. Afdrag og renteudgifter udgjorde halvdelen af de offentlige udgifter, og militæruudgifter tegnede sig for halvdelen af resten.⁴

Calonne var blevet udpeget til finansminister i november 1783, men der eksisterede ikke noget statsbudget eller regnskab over årets indtægter og udgifter, så ingen før Calonne kendte til statsfinansernes faktiske tilstand,⁵ og det tog Calonne næsten to år at udarbejde et statsregn-

⁴ Se Doyle (2010, 45) for en kort omtale af de økonomiske forhold, og Hardman (2010) for en udførlig. Se også Pedersen (2013) for en omtale med fokus på pengepolitikken under revolutionen.

⁵ Tidligere finansministre sad ofte for kort tid til at kunne nå at overskue kompleksiteten i de franske statsfinanser, og måske var viljen heller ikke til stede til at foreslå reformer, Goodwin (1946).

skab, Goodwin (1946).

Den tidligere finansminister, Jacques Necker (1732-1804), havde i 1781 under den amerikanske uafhængighedskrig for første gang offentliggjort en opgørelse over de kongelige finanser, der ellers blev betragtet som kongens private affærer, og hans *Compte rendu au Roi* havde vist et overskud på 10,2 mio. *livres*. Calonnes genberegning af tallene viste imidlertid et underskud på over 48 mio. *livres*, idet Necker havde udelukket nogle store gældsposter. Denne forskel blev under debatterne i Notabilitetsforsamlingen til en stor sag, fordi Neckers tilhængere benyttede diskrepansen til at sætte spørgsmålstegn ved Calonnes tal.

Der var et strukturelt overskud på statens driftsbudget, ikke medregnet gældsforpligtelser. De samlede skatteindtægter oversteg de samlede udgifter med en komfortabel margin, men finansieringen af syvårskrigen (1756-63) mod England og Frankrigs støtte til de amerikanske kolonier i uafhængighedskrigen⁶ havde skabt en enorm statsgæld.

Det finansielle system var mindre udviklet i Frankrig end i England, og der var ikke noget fransk modstykke til den private Bank of England. Det gjorde det langt lettere for den engelske krone at optage lån, og den franske konge måtte betale to procentpoint højere rente på statslån end det engelske parlament.

Løsningen på gældskrisen vanskeliggjordes af indretningen af det privilegiebaserede samfund, hvor første- og andenstanden nød godt af en række skattefritagelser. Dertil kom, at flere skatter var nominelle, så selv om inflationen var lav, så blev den reale værdi af beskatningen udhulet over tid. Det generelle prisniveau var 15 pct. højere i 1787 end i 1774, da Ludvig XVI blev konge.

Der var også et konjunkturelt element i den finanspolitiske krise, idet landbruget led under en alvorlig tørke i 1784-86,⁷ hvilket også

fik udgifterne til fattighjælp til at eksplodere, Hardman (2010, 3). Det forværrede også reces-sionen, at Frankrig i 1788 blev oversvømmet med engelskproducerede tekstiler og andre industrivarer, efter at Calonnes frihandelsaftale med England var trådt i kraft.

Gældskrisen nødvendiggjorde nye skatter, og finansminister Calonne anbefalede kongen at gennemføre en omfattende reform af hele statsapparatet, der skulle sikre, at lignende problemer ikke kunne opstå igen. Calonne var af den overbevisning, at hele den regionale og lokale politiske struktur måtte reformeres for at kunne gennemføre skattereformerne. Der var fire hovedelementer i Calonnes plan:

1. Indtægterne skulle øges gennem indførelsen af en ny generel jordskat som anbefalet af fysiokraterne. Den skulle betales af alle jordejere uden undtagelse og proportional med deres indkomst og med betaling i naturalier. Dertil kom en forhøjelse af stempe-lafgiften.
2. Udgifterne skulle reduceres, og der skulle sælges ud af kronens ejendomme.
3. Der skulle etableres et nyt regionalt, repræsentativt politisk og administrativt system i tre niveauer, der skulle muliggøre opkrævningen af jordskatten, Hardman (2010, 26).
4. Gennemførelsen af en række liberale økonomiske reformer med ophævelse af indre toldgrænser, indførelsen af en ensartet lav told på import, liberalisering af korneksporten samt afskaffelsen af tvangsarbejde ved vejanlæg, den såkaldte *corvée*. De økonomiske reformer kunne gennemføres uden i nævneværdig grad at udfordre nogen velerhvervede rettigheder, og de forventedes i løbet af få år at øge skatteindtægterne.

Endelig skulle *Caisse d'escompte* omdannes til en nationalbank efter Bank of Englands forbillede, og Calonne ville give protestanter visse borgerrettigheder.

Calonne har fået et negativt eftermæle, men han arvede gældskrisen fra sine forgængere, og hans reformforslag, der var påvirket af oplysningstidens liberale ideer, var både fremadskuende og gennemtænkte. Der var derimod ikke meget i forslagene, der egnete sig til at

⁶ Deltagelsen i den amerikanske revolutionskrig havde kostet 1,3 mia. *livres*, og rentebetalingerne på gælden udgjorde 107 mio., Hardman (2010, 6).

⁷ Som et kuriosum kan det nævnes, at den langvarige serie af udbrud af vulkanen Laki på Island i 1783-84 påvirkede temperaturerne i Europa og kan have bidraget til den faldende landbrugsproduktion i midten af 1780'erne.

gøre de privilegerede stænder mere positivt stemt over for at skulle afstå deres skatteprivilegier.

Om Calonnes reformer ville have løst Frankrigs gældsproblemer, debatteres af historikere, men var de blevet gennemført, er det sandsynligt, at de ville have ført Frankrig ind på et mindre blodigt spor end revolutionens.

Det tog Calonne flere måneder at overbevise kongen om nødvendigheden af reformer, men det mest presserende problem bestod i at refinansiere statens kortsigtede gæld, og her lå udfordringen i at skabe tillid blandt kreditorerne til, at reformplanerne ville blive gennemført og på sigt ville skaffe det fornødne provenu.

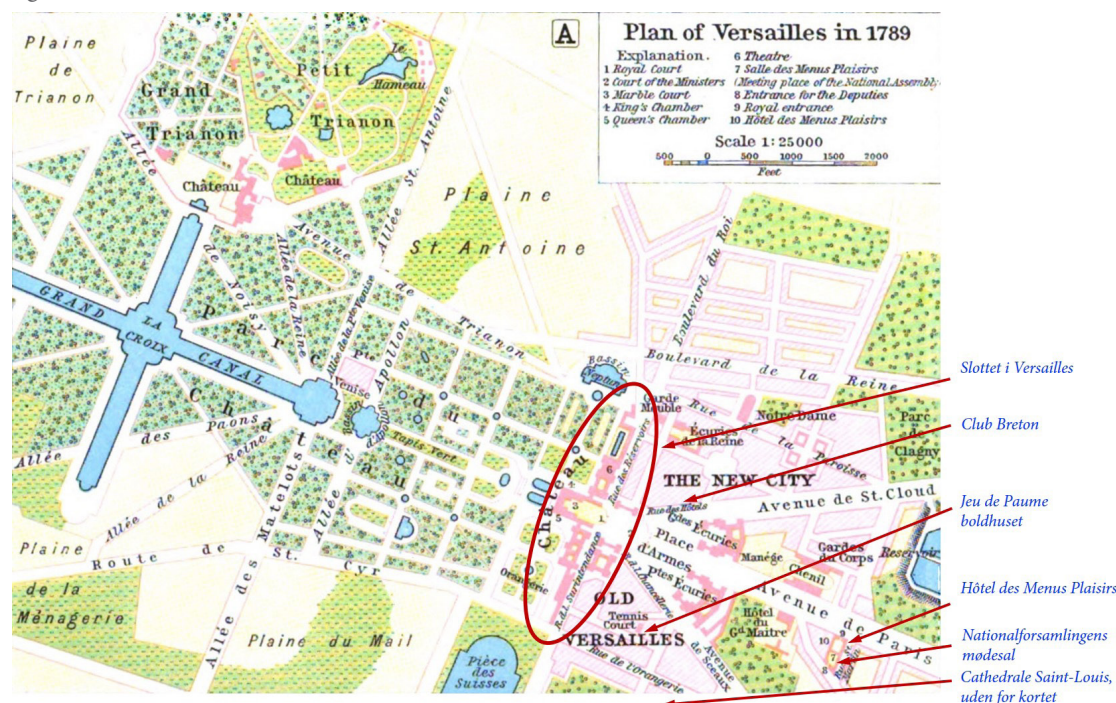
Calonnes ønskede at kunne demonstrere national opbakning til reformplanerne, men opgøret med privilegier var politisk sprængfarligt, og Calonne var klar over, at parlamenterne ville opponere mod nye skatter. En indkaldelse af Generalstænderne kunne få ukontrollerbare konsekvenser. De kunne få den tanke, at de alene udgjorde den suveræne magt, og det kunne få revolutionære konsekvenser, så i stedet foreslog Calonne at indkalde Notabilitetsforsamlingen i forventning om, at de ville godkende planerne.

Calonne forberedte kongen fra august til december, og han holdt møder med Vergennes, der var *chef du conseil royal des finances*, og Miromesnil, der som "justitsminister" havde ansvar for de nødvendige love, og de bakkede begge op om reformplanerne, selv om Miromesnil senere gik bag ryggen på Calonne. I november bad Calonne så kongen om at mødes med de tre, og gruppen holdt flere møder uden at involvere andre ministre. Den 29. november informerede kongen rådet for indenrigsangegender, *conseil des dépêches*, om, at Notabilitetsforsamlingen ville blive indkaldt.

Sædvanligvis blev regeringsbeslutninger truffet ved, at alle indkaldt i det relevante råd gav deres mening til kende, og så rettede kongen sig efter flertallet uden at tilkendegive sin egen mening. Beslutningen om at indkalde Notabilitetsforsamlingen var derfor usædvanlig, og ifølge Hardman (2006) var det en fejl ikke at sikre opbakning fra alle ministre, der bagefter følte sig frie til at modarbejde beslutningen. Hvilket de gjorde.

Notabilitetsforsamlingen havde i modsætning til Generalstænderne ikke nogen forfatningsmæssig politisk autoritet. Det var en forsamling af rigets fremmeste mænd fra alle tre

Figur 2. Kort over Versailles, 1789

stænder, og notabiliteterne var udpeget af kongen. Det var Calonnes tanke, at hvis notabiliteterne bakkede op om reformplanerne, kunne det bane vejen for parlamenternes godkendelse. Det viste sig at være en naiv forhåbning.

Skatteoprøret

Det var i sig selv en historisk begivenhed at indkalde Notabilitetsforsamlingen, der ikke var mødtes siden 1626. Calonne udfærdigede listen med 144 navne over notabiliteter, men besynderligt nok sammensatte han ikke forsamlingen, så han var sikker på et flertal for reformer, Hardman (2010, 88). Calonne udpegede personlige venner og liberale adelige, der kunne forventes at støtte reformplanerne, men Calonnes fraktion udgjorde kun 27 af de 144 notabiliteter, Hardman (2010, 75).

Notabilitetsforsamlingen trådte sammen den 22. februar 1787 i bygningskomplekset omkring det nyrenoverede *Hôtel des menus plaisirs* på Avenue de Paris i Versailles. Til lejligheden var en stor bygning, der havde været anvendt til oplagring af rekvisitter til Versailles-operaen, blevet renoveret, så den passede sig til et royalt indkaldt møde for nationens fremmeste repræsentanter. Bygningen lå lige bag *Hôtel des menus plaisirs* med adgang fra Rue des Chantiers, og dér kom fællesmøderne til at foregå, figur 2.

Notabiliteterne havde ikke forud for mødet fået klar information om, hvad de skulle tage stilling til, men det var en udbredt forventning, at de skulle mere end blot godkende en skatte-reform. De forventede, at der ville være en reel debat, og at de ville få en reel indflydelse.

Det er uvist, om der allerede på dette tidspunkt var en forventning om, at Frankrigs forfatning var til debat. Noget kunne tyde på det, for Jefferson skrev til Lafayette, at der var udsigt til at få en god forfatning for Frankrig, og han anbefalede Lafayette at være pragmatisk. Lafayette mente, at det ville være et værdigt mål at genetablere den gamle aristokratiske forfatning fra før enevælden, O'Brien (1996, 43). Det var ikke så besynderlig et standpunkt, som det kan lyde, idet det indebar at give Generalstændernes en rolle i lovgivningsprocessen.

Ved åbningssessionen gjorde kongen det klart, at den plan, som Calonne ville offentlig-

gøre, skulle skaffe større skatteindtægter, og at det skulle ske gennem en mere lige fordeling af skattebyrden. Kongen erklærede ydermere, at det var et projekt "with which I am occupied and am determined to pursue after the most mature consideration."⁸

Derefter fremlagde Calonne planen i detaljer, og han understregede også, at kongen havde været dybt involveret i alle dele af forslaget.

Kongens erklæring om, at det var en sag, han personligt ønskede gennemført, gjorde monarkiet til et personligt enevælde, hvilket blev betragtet som illegitimt, og notabiliteterne opfattede det som en tilkendegivelse af, at de blot skulle godkende kongens beslutninger, hvilket skabte stor utilfredshed. De mente, at de som repræsentanter for nationen havde ret til at blive hørt.

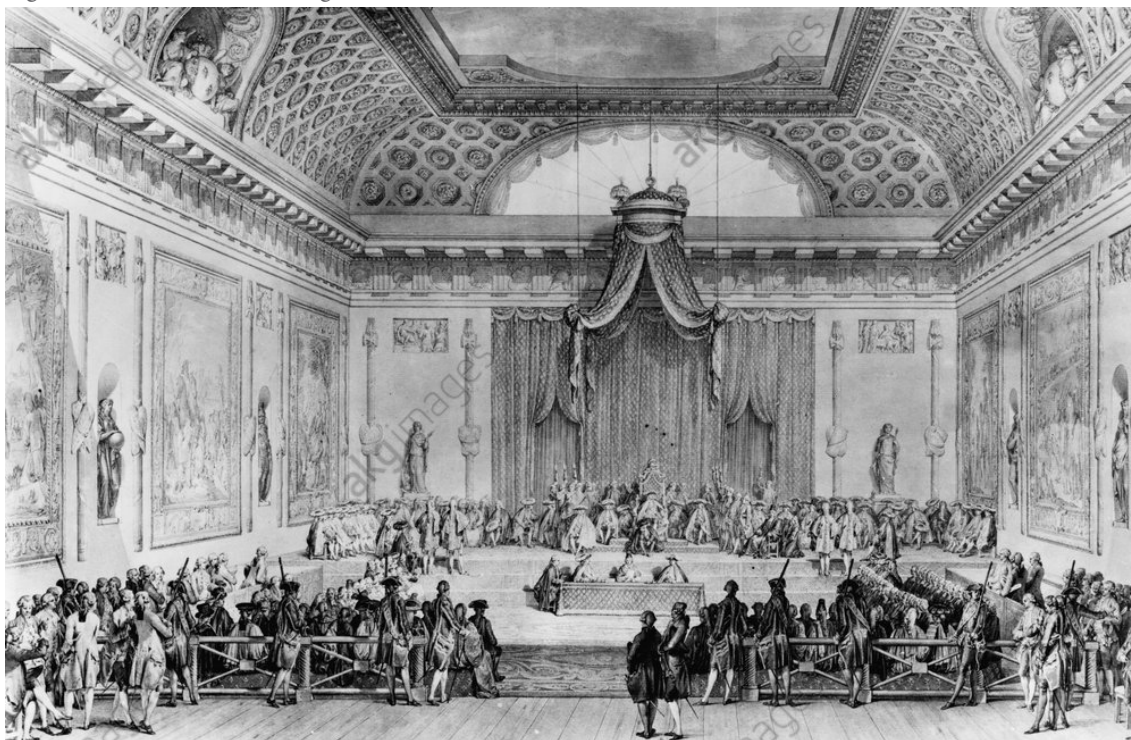
Det skulle vise sig, at Calonne havde fejlbedømt situationen. For det første undervurderede han modstanden fra de gejstlige, men han overså også modstanden fra rivaler internt i regeringen og fra personlige modstandere blandt notabiliteterne, og ikke mindst fra en stor fraktion af Neckertilhængere.

Forslaget om nye skatter blev mødt med massiv modstand. Adelen ville ikke uden videre tage Calonnes ord for, at der var en krise, acceptere hans diagnose eller godkende hans løsningsforslag. De kunne ikke så godt indrømme åbent, at de satte deres særinteresser over nationens eller gå imod kongens ønsker, så de kom Calonne i møde ved officielt at anerkende princippet om skattemæssig lighed, men de havde samtidig så mange praktiske indvendinger mod Calonnes forslag, at det reelt var en afvisning.

Et af de interessante aspekter af debatten i Notabilitetsforsamlingen, der forbigås af mange historikere, er adelens støtte til Calonnes forslag om etablering af regionale repræsentative forsamlinger i tre niveauer. I disse repræsentative forsamlinger skulle tredjestanden have samme repræsentation som de to første stænder tilsammen, og der skulle stemmes ud fra princippet om én stemme per mand og ikke per stand. Notabilitetsforsamlingen var således mere liberal i 1787 end året efter, hvor den af-

⁸ "The king's opening of the assembly, 22. February 1787," Cowie (1987, 50).

Figur 3. Notabilitetsforsamlingen 1787

viste sådanne forslag, Hardman (2010, 130). Calonne skrev også i sine erindringer, at han mente, at Generalstænderne skulle sammensættes med lige repræsentation til tredjestanden og stemme efter hoved, Hardman (2010, 144).

Påskekrisen

Notabiliteterne opfattede Calonne som uvillig til at høre på indvendinger, og de frygtede at reformerne ville give øget magt til kongen og ministrene. Da Calonne den 12. marts erklærede, at kongen var tilfreds med, at adelen var enige i alle de grundlæggende principper, eksploderede utilfredsheden blandt de adelige, og de ophørte nærmest med at samarbejde.

Calonne tog det usædvanlige skridt at publicere en pamflet, *Avertissement*, der fremstillede uenighederne som et spørgsmål om privilegier over for nationens interesser. Notabilitetsforsamlingens debatter var foregået bag lukkede døre, og *Avertissement* var det første indblik, offentligheden fik i, hvad der blev debatteret. Pamfletten blev uddelt gratis i både Paris og i provinsen, men Calonnes plan om at mobilisere den offentlige opinion slog fejl, selv om

pamfletten legitimerede kritik af privilegier på en måde, der var utænkelig før, Fitzsimmons (2015b). Der skulle gå endnu halvandet år, før kampen mod privilegier virkelig brød ud.

Calonne ud, Brienne ind

Da forhandlingerne var endt i et dødvande, måtte kongen den 8. april afskedige Calonne, og han erstattedes i tre uger af Bouvard de Fourquex. Kongen erkendte nødvendigheden af at justere forslaget, og den 23. april åbnede han selv en plenarforsamling for notabiliteterne og fremsatte et forslag, der imødekom næsten alle deres indvendinger. Notabiliteterne var stadig ikke til sinds at anerkende kongens tilsagn om offentlige besparelser eller anerkende behovet for ekstra skatter.

Kongens egen bror og den komite i Notabilitetsforsamlingen, han ledede, var de første til at foreslå nedsættelsen af et råd, der skulle overvåge de offentlige udgifter.

Den 1. maj udpegede kongen ærkebiskoppen af Toulouse, Loménie de Brienne, der havde været en af Calonnes skarpeste kritikere, til førsteminister, *chef du conseil royal des*

finances, og de Villedeuil til finansminister.⁹ Lamoignon, præsidenten for Parisparlamentet, erstattede Miromesnil, der aktivt havde modarbejdet Calonne, som kongelig seglbærer med ansvar for retsvæsenet.

Brienne lod nu notabiliteterne få fuld indsigt i statsfinanserne, og endelig anerkendte de, at der var en krise, og at der var behov for reformer, men til Calonnes store fortvivelse forstod de stadig ikke opgørelserne fuldt ud, og de kunne ikke blive enige om underskuddets størrelse. De hævdede nu også, at underskuddet i høj grad skyldtes en inkompetent regering.

De forløbne måneders konflikter styrkede adelens modstand og sammenhold, og de var ikke længere indstillet på blot at reagere på kongens forslag. De krævede nu reel indflydelse, og de ville ikke godkende nye skatter, uden at få en form for kontrol med statsfinanserne. Den 5. maj krævede en af komiteerne nedsættelsen af en permanent revisionskomite, der skulle overvåge regeringens udgifter, fordi de frygtede, at kongen bare ønskede frihed til at hæve skatterne.

Den 14. maj kom kongen med indrømmelser, men han afviste forslaget om en revisionskomite.

Den 19. maj afviste et flertal i Notabilitetsforsamlingen at godkende nye skatter. En af komiteerne erklærede, at Notabilitetsforsamlingen ikke havde autoritet til at godkende nye skatter, og Lafayette erklærede, at "That imprescriptible right to determine public charges belongs solely to the representatives of the nation," og han efterlyste "the convocation of a truly national assembly". På spørgsmålet om han mente Generalstænderne, svarede han, at det var præcist hans tanke, Hardman (2010,

⁹ Kongen var ikke meget for at udpege Brienne, og gjorde det kun for at undgå Necker. Kongen mente ikke, at prælater skulle blande sig i politik. De skulle forblive i deres bispedømmer og frelse sjæle, og Brienne var for påvirket af oplysnings-tidens ideer for kongens smag, Hardman (2010, 248). Kongen havde i øvrigt også været uvillig til at udpege ham som ærkebiskop i Paris i 1781. En post, der både var forbundet med stor prestige og en årsløn på 200.000 livres. "An archbishop of Paris should at least believe in God", skulle kongen have sagt, Clarke (2019, 214), Popkin (2019, 84).

275). Det var princippet om "no taxation without representation", der havde krydset Atlanten fra England til Amerika og nu via Lafayette tilbage til Frankrig, Hampson (1988, 25).

Efter at have debatteret nye skatter i tre måneder, lød deres begrundelse for, at de ikke kunne godkende nye skatter som en dårlig undskyldning, og den 25. maj blev Notabilitetsforsamlingen opløst.

Skatteoprør eller kamp med despotiet?

Man kan kun gisne om, hvad der egentlig drev modstanden mod reformer. Forsvarede adelen bare deres skatteprivilegier, eller var der tale om en politisk modstand mod en monark, der optrådte som en despot?

Det er nærliggende at tro, at de først og fremmest var uvillige til at betale højere skatter, og historikere omtaler adelens modstand som et skatteoprør. At de tilkendegav, at de var parate til at opgive deres skatteprivilegier, var ifølge Fitzsimmons (1987) et spil for galleriet, der skulle forlede den offentlige opinion, samtidig med at det tjente til at foregive, at de ikke åbent trodsede kongen.

Begge dele kan godt være sandt. For dét taler, at ikke mindre end 89 pct. af andenstandens cahiers¹⁰ støttede en afskaffelse af skatteprivilegier forud for Generalstændernes møde. Det tyder på, at villigheden til at opgive skatteprivilegier var reel. Hardman (2010) hælder omvendt til, at Notabiliteterne var afvisende, fordi kongen selv stod bag Calonnes forslag. Det gjorde det til at personligt enevælde frem for et ministerielt monarki og dermed til et despoti. Calonnes skatteplaner ville ydermere sikre et inflationssikkert provenu, der ville gøre kongen økonomisk uafhængig af parlamenterne og dermed styrke absolutismen.

Notabiliteterne præsenterede sig selv som beskyttere af nationale interesser, især landbrugets, og de modsatte sig en yderligere beskatning af landbruget, der ifølge fysiokraterne er den eneste produktive sektor. De havde en pointe, men det var også en måde at skjule deres egeninteresse bag en retorik om nationens

¹⁰ *Cahiers de doléances* var nedskrevne instrukser til de deputerede, der pålagde dem at formidle de lokales klager over for kongen, se Pedersen (2019c).

fælles interesser, og en måde at skjule spørgsmålet om privilegier bag en diskurs om nytte.

Det er muligt, at der aldrig ville have været en fransk revolution, hvis kongen var gået med til at etablere en revisionskomite, men ifølge Gruder¹¹ var notabiliteterne ikke indstillet på at opgive deres privilegier for nogen andel i magten. At kravet om en revisionskomite kom så sent, kunne også tyde på, at det ikke var vigtigt for notabiliteterne.

Da den engelske konge, Charles I, efter Biskoppernes Krig i 1640 blev tvunget til at indkalde parlamentet for at opkræve nye skatter, benyttede parlamentet sin veto over for nye skatter til at kræve reformer, men noget lignende skete ikke i Frankrig. En mulig forklaring kunne være, at den form for politik var ukendt i Frankrig. Politik forudsætter frie institutioner, og der var intet forum for organiseret politisk interessevaretagelse i Frankrig før revolutionen. Det nærmeste man kommer politiske forhandlinger, var, når kongen skulle overbevise parlamenterne om at registrere en lov, som de var imod.

Den moderne form for politik, hvor man forhandler og indgår kompromiser, var utænkelig i *l'ancien régime*. Æreskulturen udelukkede indgåelsen af den slags politiske kompromiser, og det kan måske forklare, hvorfor kongen med nutidens øjne optrådte så utaktisk, og at notabiliteternes afholdt sig fra at formulere krav til kongen som modydelse for at betale skat.

Adelsrevolten 1787-88

Efter opløsningen af Notabilitetsforsamlingen tog Brienne og Lamoignon initiativ til at gennemføre en række af de reformer, som Calonne og Brienne havde foreslået. Lamoignon iværksatte et lovreformprogram, og ophævede retssystemets anvendelse af tortur. Tvangsarbejde blev afskaffet, og det samme gjorde restriktioner på kornhandlen. Alle disse forslag blev godkendt af parlamenterne i løbet af juni måned.

Lamoignon stod også bag Toleranceediktet, der gav protestanter visse borgerlige rettigheder. 11 Gruder (2007): *The Notables and the Nation. The Political Schooling of the French, 1787-88*. Omtalt i Hardman (2010, 284).

der. De fik ret til at eje ejendom og til at forrette borgerlige vielser, men ikke ret til at dyrke deres religion i fuld offentlighed.¹² Endelig gennemførtes reformer af hæren, og Brienne begyndte at implementere de ændringer i provinsregeringerne, notabiliteterne havde godkendt.

Hele forløbet med indkaldelsen af Notabilitetsforsamlingen havde imidlertid forandret den politiske stemning i landet, og opløsningen af Notabilitetsforsamlingen udløste adelsrevolten, hvor adelen og her især parlamenterne satte sig op imod kongen.

Adelsrevolten

Adelsrevolten kan betragtes som en fortsættelse af det 18. århundredes konflikter mellem aristokratiet og monarkiet, men konflikten blev skærpet, da Parisparlamentet den 6. juli 1787 affyrede åbningsskuddet til et åbent oprør ved at nægte at registrere den nye stempelskat og to uger senere jordskatten, og den 16. juli krævede Parisparlamentet Generalstænderne indkaldt, fordi de alene repræsenterer nationen med ret til at godkende nye skatter, Robinson (1895).

Det var en åben udfordring af kongens suverænitæt, og Ludvig XVI reagerede ved at indkalde Parisparlamentet til en lit de justice i Versailles den 6. august for personligt at registrere de to nye skatter.¹³

Dagen efter tog Parisparlamentet det usædvanlige skridt at erklære lovregistreringen for lovstridig. Den beslutning blev hyldet af Paris' folkemængder, og regeringen blev alvorligt bekymret over den folkelige modstand. Det kom oveni en krise i den hollandske republik, hvor patrioterne, som Frankrig støttede, gjorde oprør mod Prinsen af Orange, men Frankrig havde 12 "Toleration for Protestants. The Speech of the Keeper of the Seals to the Parlement of Paris, 19 November 1787", Covie (1987, 32).

13 Samme dag skriver Jefferson hjem til udenrigsminister John Jay om, hvorvidt Parisparlamentet vil tage det ekstreme skridt at udstede ordre om ikke at håndhæve loven, men da kongen ikke vil have noget fredeligt modtræk over for en sådan handling, er Jefferson skeptisk over for, om det vil ske, men han skriver meget forudseende, at "I think that the spirit of this country is advancing towards a revolution in their constitution," O'Brien (1996, 44).

de ikke råd til at gå i krig for at støtte patrioterne, og måtte ydmyget se til, mens oprøret blev knust af preussiske styrker.

Den 15. august forviste kongen Parisparlamentet til Troyes, hvilket førte til anklager om despotisme. Opfattelsen af, at Parisparlamentet kæmpede mod despotiet, gjorde, at det i stigende grad blev identificeret med hele nationens interesser, selv om de i høj grad varetog deres egeninteresser, Fitzsimmons (2015a).

Brienne forsøgte sig med et kompromisforslag, hvor han opgav den nye stempelaftgift mod til gengæld at forlænge den eksisterende skat, vingtième, i fem år, og han erklærede, at Generalstænderne ville blive indkaldt i 1792. Det ville give regeringen fem år til at reformere de offentlige finanser.

Kongen havde store betænkeligheder ved at indkalde Generalstænderne og dermed risikere at vække den sovende suveræn, men Brienne insisterede, hvortil kongen skulle have udbrudt: "What, Archbishop, you must think we are lost! (...) They might overturn the state and the monarchy," Popkin (2019, 99).

Forlængelsen blev godkendt, og Parisparlamentet fik lov til at vende tilbage til Paris den 20. september under vild jubel fra pariserne.

En ny konflikt blussede op, da kongen den 19. november 1787 skulle have godkendt nye statslån. Der blev indkaldt til en kongelig session i Parisparlamentet men ikke en *lit de justice*. Forslaget ville formentlig være blevet vedtaget af parlamentet, men kongen begik den taktiske brøler at beordre lånet godkendt. Efter protester fra kongens fætter, duc d'Orléans, erklærede Ludvig XVI, at "det er legalt, fordi jeg ønsker det". Lamoignon holdt en tale, hvori han erklærede, at det alene er kongen, der besidder den suveræne magt, og at kongen kun er ansvarlig over for Gud.¹⁴

Den forfatningsmæssig krise spidser til, april-maj 1788

Både Parisparlamentet og de regionale parlamenter fortsatte med at udfordre kongen, og det førte til en forfatningsmæssig krise, hvor to

uforenelige opfattelser af monarkiet stod over for hinanden. Enten lå den suveræne magt hos kongen, eller den lå i nationen. Den kunne ikke være delt, om det var alle enige, for så var der ikke tale om suverænitet.

Ministrene begyndte at forberede et opgør med parlamenterne, og d'Esprémesnil fra Parisparlamentet stjal nogle dokumenter, der afslørede Briennes planer, Clarke (2019, 217).

Det fik dommerne i Parisparlamentet til den 13. april 1788 at udsende en protestskrivelse, hvori de erklærede, at kongens vilje ikke alene udgør loven, og at "to be binding, this expression [af kongens vilje] must be made public according to legal forms which require that it be freely verified. Such, Sire, is the French constitution, which was born with the monarchy itself."¹⁵ Og derefter opremses historiske fortilfælde fra den tidlige middelalder for, at love skal godkendes af folket. Parlamentet skrev også, at hvis der ikke er tale om en uafhængig godkendelse, så ville en enkelt persons vilje erstatte den offentlige vilje, og staten ville forfalde til et despoti.

Kongen svarede den 17. april, at når han har sæde i parlamentet, så er parlamentets godkendelse unødvendig, for så er han der til at træffe beslutning efter at have lyttet til alle indvendinger. Parlamentets godkendelse er kun nødvendig, når kongen ikke er til stede, og hvis det forholdt sig sådan, at parlamentet kunne underkende kongens vilje, så ville monarkiet ikke være andet end et aristokrati af dommere: "If the majority in my courts forced my will, the monarchy would be no more than an aristocracy of magistrates. This would be as contrary to the rights and interests of the nation as to those of sovereign authority."¹⁶

Kongen sluttede af med at fordømme Parisparlamentets protestskrivelse og erklærede, at han ikke ville acceptere den mindste overtrædelse af disse regler.

Parisparlamentet svarede igen den 3. maj ved at proklamere rigets fundamentale love. Det var ikke nyt, at parlamentet henviste til rigets forfatning, men nedskrivningen af en

¹⁴ "Speech of M. de Lamoignon, Keeper of the Seals of France, During the Royal Session of the Parlement in November 19, 1787", Beik (1970, 2-3).

¹⁵ "Remonstrances of the Parlement (13 April)", Baker et al (1987, 136-38).

¹⁶ "The King's response (17 April), Baker et al (1987, 138), Beik (1970).

Boks 1. Uddrag af Parisparlamentets erklæring om rigets fundamentale love, 3. Maj 1788

“Considering that the ministers’ plans for action against the magistracy are prompted by the court’s resistance to two disastrous taxes, by its acknowledgement of its incompetence to decide upon tax matters, by its call for the convocation of the Estates General, and by its argument on behalf of the individual liberty of citizens; (...)

Declares that France is a monarchy governed by a king according to the laws. That of these laws, the number that are fundamental include and sanction:

- The right of the reigning house to the throne, passed from male to male in order of primogeniture, to the exclusion of women and their descendants;
- The right of the nation to grant subsidies freely, through the agency of the Estates General, regularly convoked and constituted;
- The customs and treaty rights of the provinces;
- The irremovability of magistrates;
- The right of the courts in each province to verify expressions of the king’s will, and to order their registration only if they conform to the constitutive laws of the province, and to the fundamental laws of the state;
- The right of each citizen not to be summoned, for any reason, before any but his natural judges, which are those designated for him by the law;
- The right, without which all others are useless, never to be arrested, by any order whatsoever, except to be put immediately into the hands of competent judges.”

sådan forfatning var ifølge Doyle (2010, 104) “the most extreme constitutional statement of the century”, boks 1.¹⁷

Parisparlamentets proklamation er interessant af flere grunde. Det var første gang, rigets hidtil uskrevne fundamentale love blev nedskrevet, men det var også et lejlighedsskrift, hvilket fremgår af, at der henvises til, at beskatning skal godkendes frivilligt af Generalstænderne, og at provinsparlamenterne har ret til at nægte anerkendelse af love, der strider mod provinsernes sædvaner.

For det andet anerkendes det, at Frankrig er et monarki, men at kongen står under loven, og at der findes nogle fundamentale love, som kongen ikke kan ændre på. Disse fundamentale love må altså være givet i en fjern fortid af en suveræn magt, der stod over kongen.

For det tredje erklæres det, at retten til at udskrive skatter ligger i nationen, der repræsenteres af Generalstænderne, og at disse skal

indkaldes regelmæssigt.

Endelig har de to sidste punkter karakter af en rettighedserklæring, der som noget nyt beskytter *individuelle* rettigheder. Det erklæres, at borgerne har ret til ikke at blive fængslet uden at blive stillet for en dommer, *habeas corpus*-princippet, og det afvises, at kongen har ret til at fængsle borgere med *lettres de cachet*. Det er i øvrigt værd at bemærke, at erklæringen taler om borgere og ikke undersåtter.

Den udtalte men underliggende præmis for erklæringen var, at suveræniteten ligger i nationen, og at kongen ikke har ret til at udøve den suveræne magt på nationens vegne. Det var første gang, monarkiet blev udfordret direkte, og det var en revolutionær proklamation af, at Frankrig ikke var et absolut monarki. Det skabte en forfatningsmæssig krise, der havde karakter af en legitimitetskrise.

Kongens kupforsøg

Den forfatningsmæssige krise forekom uløselig. Kongen erklærede parlamentets proklamation for ugyldig, og den 6. maj mellem kl. 01 og 02 om natten omringede soldater fra *Gardes Françaises* bygningen og arresterede d’Epré-

¹⁷ “Declaration of the Parlement (3 May) og “Remonstrances of the Parlement (3 May) i Baker et al (1987, 139-42). Parlamentets svar var færdiggjort den 30. april, og blev leveret til kongen den 4. maj, Beik (1970, 5).

mesnil og en anden dommer.

Kongen indkaldte til en *lit de justice* den 8. maj i Versailles, hvor han i et dekret bekendtgør Briennes og Lamoignons plan for en domstolsreform. Det var nærmest et politisk kup, Godechot (1965), Doyle (2010), hvor målet var at fratage parlamenterne deres magt i lovgivningsprocessen og erstatte dem med en nyoprettet "supreme plenary court", der skulle overtage opgaven med at godkende nye love: "A great state requires one king, one law, and one registration,"¹⁸ erklærede kongen.

At der skulle være én ensartet lov for hele nationen og alle dele af Frankrig var nyt, og Parisparlamentet havde i proklamationen om rigets fundamentale love netop forsvaret provinsparlamenternes ret til ikke at godkende love, hvis de stred mod lokale retstraditioner.

Kongens dekret blev registreret samtidig ved en *lit de justice* i alle landets parlamenter. De fik samtidig besked på, at med deres nye begrænsede rolle, ville antallet af ansatte snart blive beskåret drastisk, og i samme ombæring blev parlamenterne suspenderet, og deres medlemmer sendt på ferie på ubestemt tid.

Der var ikke nogen lov, der hindrede kongen i at reorganisere det juridiske system, som det passede ham, men det bragte Ludvig XVI tæt på at udøve et personligt enevælde.

Parlamentsoprøret i provinsen

Det var kun Parisparlamentet, der adlød påbuddet om ikke at mødes, for i provinsen opstod et veritabelt parlamentsoprør, og mange steder førte protesterne til voldelige opstande.

I mange pamfletter blev der argumenteret for, at kongen med sine despotiske handlinger havde brudt den sociale kontrakt med folket, og at der var behov for at give Frankrig en ny forfatning.

De to provinshovedstæder, Grenoble i Dauphiné og Rennes i Bretagne, blev centrum for oppositionen og den politiske mobilisering til forsvar for parlamenterne, og begivenhederne i disse to byer skabte en referenceramme for oppositionen, der varede indtil mødet i Generalstænderne.

Dauphiné

Ved et stort møde i Grenoble blev det besluttet at indkalde provinsens Stænderforsamling, men regeringen forsøgte at sætte en stopper for det ved at sende tropper til provinsen. Den 7. juni udbrød der oprør i Grenoble. Borgerne hindrede parlamentets dommere i at forlade byen, og i en berømt episode overdynes en gruppe soldater med teglsten fra hustagene. Da nyheden om begivenhederne spredtes i Frankrig, blev det fremstillet, som om hele provinsen gjorde oprør i modstand mod despotiet, selv om oprøret var begrænset til Grenoble, Applewhite (1993, 36). Det var dog det første udbrud af revolutionær vold, første gang folket vandt over myndighederne, og det var første gang, borgerskabet førte an i den politiske modstand.

Urolighederne fortsatte i flere uger, og det endte med dommernes løsladelse, og den militære kommandant gav tilladelse til, at stænderne kunne mødes uden for Grenoble.

Den 14. juni forsamledes repræsentanter for de tre stænder og udfærdigede en erklæring, formuleret af den unge advokat og dommer, Jean-Joseph Mounier, Boks 2, hvori de krævede tilbagekaldelsen af parlamentet og genetableringen af provinsens stænderforsamling med frie valg og med dobbelt repræsentation for tredjestanden. De krævede også Generalstænderne indkaldt. Erklæringen blev sendt rundt til lokalsamfund i Dauphiné, og til advokater uden for provinsen, og Mounier og en anden advokat, Antoine Barnave, førte an i en usædvanlig kampagne for at udbrede kendskabet til deres krav i hele Frankrig, Applewhite (1993, 36).

Den 21. juli mødtes repræsentanter for stænderne i Vizille slottet uden for Grenoble under lederskab af Mounier og Barnave, der senere kom til at spille ledende roller i Generalstænderne. Mødet foregik under omstændigheder, der skabte opmærksomhed i hele Frankrig, for tredjestanden havde lige så mange deputerede som første- og andenstanden tilsammen, og de mødtes i én fælles forsamling og med afstemning per hoved.

Vizilleforsamlingen var den første revolutionære forsamling, og de udsendte en resolution, hvori de ikke bare krævede par-

¹⁸ "The King's speech at a Lit de Justice 8 May" i Baker et al (1987, 142-43).

Boks 2. Mounier

I 1788 var Jean-Joseph Mounier (1758-1806) en 30-årig advokat og dommer i parlamentet i Grenoble. Under opgøret i Grenoble erhvervede Mounier sig et omdømme som en radikal, der ikke bare havde sat sig op mod regeringen men besejret den, og hans navn blev kendt i hele Frankrig. Da han blev enstemmigt valgt til Generalstænderne, var han en af de mest populære mænd i Frankrig.

Det var først under møderne i Generalstænderne, at hans moderate sindelag tydeligt kom til udtryk. Der arbejdede Mounier for en forening af alle tre stænder i modsætning til Sieyès. Furet (1981) omtaler ham som en fransk Whig. Mounier var modstander af voldsomme forandringer, og han var en stor tilhænger af Montesquieu, hvis Lovenes ånd, han betegnede som "one of the finest works to have honoured the human mind". Derimod betragtede han Rousseau som en moralist, hvis "Samfundskontrakten" han betragtede som "The worst work on government ever written," Hampson (1988, 29). Mounier mente bl.a., at Rousseau tog fejl i, at den lovgivende magt alene skulle ligge hos folket, hvilket ville skabe et absolut og despotisk demokrati, Hampson (1988, 29-30).

Det var Mounier, der den 20. juni 1789 foreslog Boldhuseden, hvor de deputerede lovede hinanden at ville give Frankrig en forfatning, og Mounier blev udpeget til talsmand for forfatningskomiteen og spillede en vigtig rolle i udformningen af menneskerettighedserklæringen.

Fra august 1789 var Mounier en del af gruppen af *Monarchiens* i Nationalkonventet, og han var tilhænger af et konstitutionelt monarki med et tokammerssystem og et kongeligt veto efter engelsk forbillede. Efter nederlaget i afstemningen om tokammerssystem og veto, trak han sig fra forfatningskomiteen, og efter oktoberdagene flygtede han fra Paris og vendte tilbage til Grenoble pga. frygten for den parisiske pøbel. Han emigrerede til Schweiz i maj 1790, Ballard (2012), og efterfølgende vendte han sig mod revolutionen, og fortrød sin rolle i de revolutionære begivenheder. Mounier vendte tilbage til Frankrig i 1801, og i 1805 udpegede Napoleon ham til medlem af Conseil d'État.

lamentet genindkaldt og en indkaldelse af Generalstænderne, men også genetableringen af Dauphinéprovinsens stænderforsamling. De nægtede også at anerkende skatter, der ikke var godkendt af Generalstænderne. Samtidig krævede de et stop for kongens anvendelse af *lettres de cachet*.

Det var en åben udfordring af monarkiet, og Mounier anvendte betegnelsen "patrioter" om sine allierede.

Med det formål at planlægge genetableringen af provinsens stænderforsamling mødtes de tre stænder igen den 10. september, og i løbet af de følgende to uger udarbejdede de et fælles forslag til kongen, der blev afsendt den 28. Den 22. oktober bekendtgjorde kongen strukturen for provinsens nye stænderforsamling, og på et tidspunkt, hvor det store stridspunkt i national politik var, hvordan Generalstænderne skulle sammensættes og stemme, godkendte kongen, at Dauphinéforsamlingen blev sammensat med lige så mange deputerede fra tredjestanden som fra første- og andenstanden tilsammen og med afstemning per hoved.

Begivenhederne i Dauphiné blev et vendepunkt på to punkter, Doyle (2010, 134). For det første inspirerede det de andre provinser til at genetablere deres provinsforsamlinger, hvilket blev en stor sag i efteråret 1788, og for det andet blev sammensætningen og afstemningsprocedurerne et eksempel til efterfølgelse for andre provinsforsamlinger.

Bretagne

I Bretagne førte adelen an i oppositionen og søgte først og fremmest at bevare deres privilegier og nægtede at dele magten med tredjestanden. Det lykkedes adelen at genetablere parlamentet i Rennes, men tredjestanden med den radikale advokat, Le Chapelier, i spidsen og fra august suppleret af den revolutionære filosof, Volney, begyndte at formulere deres egne klagepunkter, og det satte scenen for et forsøg på at reformere Bretagnes forfatning med henblik på at mindske aristokratiets magt. Det udviklede sig til en voldsom konflikt mellem adelen og tredjestanden, og især den revolutionære ideolog Volneys skrifter gav kampen en

klar antiaristokratisk karakter. Da Stænderne mødtes i begyndelsen af 1789, udbrød der gadekampe i Rennes, og provinsen forfaldt næsten til borgerkrig, Popkin (2019, 107).

Dauphiné og Bretagne blev på hver deres måde symbolet på to veje for nationen, samarbejde hhv. konflikt mellem stænderne.

To vigtige begivenheder

Det bør nævnes, at der også fandt andre vigtige begivenheder sted.

Société des amis des noirs

I februar 1788 stiftede Jacques Pierre Brissot (1754-93) *Société des amis des noirs*, Selskabet for de sortes venner, der var inspireret af Wilberforces kamp mod slavehandlen i England. Brissot var en af få revolutionære før 1789, og for Brissot tjente sagen om slaveriets ophør til at sætte den personlige frihed på dagsordenen. Selskabet var det første eksempel på de politiske klubber, der kom til at spille en stor rolle under revolutionen, og det tiltrak hurtigt en række prominente skikkelser: Mirabeau, Lafayette, Condorcet og Sieyès.

Katastrofal kornhøst

Kornhøsten i 1788 var katastrofal. Da kornet skulle sås, var der tørke, og i løbet af sommeren blev afgrøderne overalt ødelagt af voldsomme storme. Værst stod det til i Nordfrankrig, der var den største kornproducerende region. Den 13. juli blev regionen ramt af en voldsom haglstorm, der i løbet af fire timer lagde al kornet ned.

Det førte til brødmangel og stigende brødpriiser fra efteråret og indtil næste års høst var i hus. Brød var hovedernæringskilden, og i tilfældet med Paris, der havde 600.000 indbyggere, blev det betragtet som et sikkerhedspolitisk spørgsmål af national betydning at sikre brødforsyningen. Hvis Paris sultede, truede det hele samfundsordenen. Stigende brødpriiser havde adskillige gange i løbet af det 18. århundrede ført til oprør og voldelige optøjer både på landet og i byerne. 1789 skulle vise sig ikke at blive nogen undtagelse.

Censures ophæves

Der eksisterede ikke nogen fast form for

sammensætningen af eller afholdelse af møder i Generalstænderne, der ikke havde været indkaldt siden 1614. Der eksisterede end ikke nogen dokumenter fra mødet i 1614, Furet (1988). I 1614 mødtes de tre stænder hver for sig i deres respektive sale, og de stemte separat, men der skulle være enighed mellem alle tre stænder for at fremsende anbefalinger til kongen. På den måde havde hver af de tre stænder vetoret over for alle indstillinger til kongen.

Den form blev ikke længere anset for optimal. Siden 1614 var der opstået et stort og velhavende borgerskab, hvis økonomiske magt hvilede på ejerskab til ejendom og ikke på privilegier, og kongen havde brug for tredjestandens støtte for at få flertal for sine reformer. Den traditionelle organisering af Generalstænderne var baseret på en opfattelse af nationen som bestående af mangfoldige korporationer og stænder, og med kongen som det eneste samlingspunkt, men som de offentlige debatter i 1788-89 afslørede, var der opstået en ny opfattelse af nationen og dens rettigheder, og den politiske identitet havde forskudt sig fra kongen til nationen, Baker (1987, 234). Det rejs-te spørgsmålet om, hvordan nationen kunne repræsenteres, om sammensætningen skulle være baseret på privilegier eller ejendomsret, og om de deputerede skulle udpeges af korporationer som i 1614 eller vælges af individuelle borgere ved frie valg.

På Briennes indstilling bekræftede kongen den 5. juli 1788 indkaldelsen af Generalstænderne, dog uden at nævne nogen dato, og han inviterede alle Frankrigs lærde, embedsmænd og dommere til at fremsende information om, hvordan stænderne var blevet indkaldt i 1614, og for at sikre, at der ville blive tale om "en sand national forsamling", blev borgere også opfordret til at overveje, hvordan den kunne sammensættes på en balanceret måde.¹⁹

Kongens invitation var nærmest en opfordring til alle filosoffer og teoretikere, der ikke havde nogen erfaring med regeringsførelse om at fremsende forslag til en regenerering af hele det franske samfund, og ganske bemærkelsesværdigt var det også en opfordring til at dis-

¹⁹ "Order in Council Requesting Information Concerning the Estates General", Stewart (1966, 26).

kutere, hvad en sand national forsamling måtte være. Regeringen ville dog forbeholde sig ret til at vælge den form for Generalstænderne, som det passede den, hvilket var præcist den form for ministerielt despoti, som parlamenterne opponerede imod.

Det var Briennes håb med opfordringen til offentlig debat at vinde tilslutning fra den offentlige opinion og skabe splid mellem de privilegerede stænder og tredjestanden. For at muliggøre en offentlig debat blev censuren ophævet, og resultatet blev næsten fuld pressefrihed.

L'ancien régimes sammenbrud

Det ville formentlig være lykkedes for kongen at stække parlamenternes magt, hvis ikke statsfinanserne var kollapsede, men den 8. august måtte finansministeren meddele Brienne, at kassen var tom, hvorfor kongen blev tvunget til at fremskynde indkaldelsen af Generalstænderne til den 1. maj 1789.

Den 16. august suspenderede kronen alle rentebetalinger på sin gæld, og Brienne annoncerede, at regeringen ville betale sine forpligtelser med papirpenge, der ville kunne indløses på et fremtidigt tidspunkt. Det var en de facto statsbankerot, der udløste et stormløb på *Caisse d'escompte*.

Den 24. afskediges Brienne, og Necker blev mod kongens vilje kaldt tilbage som finansminister, hvorefter Briennes reformer blev rullet tilbage. Necker gjorde det klart, at han ikke havde til hensigt at foreslå noget nyt, før Generalstænderne var indkaldt. Kongen og regeringen opgav at regere, og *l'ancien régime* kollapsede som et politisk system. Det efterlod et magttomrum, Furet (1981, 45), Doyle (2010; 107, 195), som stænderne kæmpede om at udfylde.

Den sovende suveræn vækkes

Det var første gang i 175 år, at Generalstænderne blev indkaldt, og dermed vækkede kongen den sovende suveræn, der kunne genindtræde i sin rolle som den suveræne magt med ret til at udfærdige en ny forfatning. Det gjorde den kun tøvende, selv om det skete på et tidspunkt, hvor monarkiet havde opgivet at udøve regeringsmagten, og hvor det var overladt til

Generalstænderne at redde staten ud af statsbankerotten, men det blev et vendepunkt i de prærevolutionære begivenheder.

Pamfletdebatten

Ophævelsen af censuren den 5. juli forårsagede en enorm opblomstring af den offentlige debat med udgivelsen af et stort antal pamfletter, Margerison (2006), Burrows (2015). Flere end 1.500 pamfletter udkom mellem maj og december 1788, og over 2.600 i de første fire måneder af 1789, Israel (2012, 762). Der opstod ligeledes en lang række nye aviser og tidskrifter, der formidlede oplysningstidens ideer. Noget lignende var aldrig set før, og det var ifølge Israel (2012, 774) "the first step in the Revolution".

I den indledende fase var pamfletdebatten en fortsættelse af konflikten mellem ministerierne og parlamenterne om parlamenternes rolle og om grænser for regeringsmagten, og i den debat spillede borgerskabet ikke nogen videre rolle.

Det var på det tidspunkt, Sieyès kastede sig ind i debatten med sin første pamflet, hvori han argumenterede for, at Generalstænderne havde ret til at virke som en lovgivende forsamling, og at de skulle udfærdige en forfatning for Frankrig, Sieyès (1788a), se Pedersen (2019a).

Vendepunktet

Den 25. september dekreterede Parisparlamentet, at Generalstænderne skulle indkaldes "according to the forms observed in 1614," hvilket alle opfattede som lige repræsentation fra alle tre stænder og afstemning efter stand. Parisparlamentet havde opfattet Briennes dekret fra den 5. juli som et forsøg på at underminere den gamle forfatning, og de ville hindre kongen i at manipulere med indkaldelsen af Generalstænderne.

Det er uklart, om Parisparlamentet var opmærksom på de vidtrækkende konsekvenser af deres udmelding, og der gik et par dage, før det blev klart for offentligheden, hvad den betød, men så førte det til en eksplosion af fjendtlig opposition i Paris.

Det blev endnu et vendepunkt i den prærevolutionære fase, for borgerskabet blev nu tvunget til at erkende, at deres interesser som

stand var i modstrid med adelens og i midnre grad de gejstliges interesser, og det gjorde for første gang borgerskabet bevidste om deres politiske interesser. Det blev nu opgøret med privilegier, der fik borgerskabet til at gøre krav på at tale på nationens vegne, og det var en kamp om, hvem der repræsenterer den suveræne magt.

Repræsentation og afstemningsprocedurer

I første omgang blev det til en kamp om sammensætningen af Generalstænderne og om afstemningsprocedurer:

- Hvis alle tre stænder kunne vælge lige mange deputerede, eller hvis der skulle stemmes efter stand, ville første- og andenstanden få varet over for alle reformforslag.
- Kun hvis tredjestanden fik lige så stor repræsentation som de to privilegerede stænder tilsammen, og hvis der blev stemt efter hoved og ikke efter stand, ville tredjestanden få flertal i Generalstænderne med tilslutning fra liberale adelige eller fra sognepræster, der følte, de havde mere til fælles med tredjestanden end med biskopperne, figur 4.

Det patriotiske parti

Den nye opposition kaldte sig for det patriotiske parti; en betegnelse der var blevet anvendt af modstanderne af Maupeous reformer i 1770'erne og af Mounier og hans allierede i Dauphiné. Det var ikke et parti men en gruppe af intellektuelle, forfattere, dommere, jour-

nalister og publicister, der ønskede både parlamenternes og kongens magt begrænset med en forfatning. Blandt de mest radikale var ideologerne, Sieyès og Volney, samt publicisterne Marat og Brissot.

I Sieyès' anden pamflet, *Essay om privilegier*, der blev offentliggjort i november 1788, gik han længere i sin kritik af adelens privilegier end nogen andre i samtiden, idet han ikke alene gjorde op med adelens skatteprivilegier og politiske privilegier men også med deres æresprivilegier og dermed hele grundlaget for aristokratiet som en stand. Idet aristokratiet havde privilegier, der hævede dem over andre, stillede de sig uden for nationen, Pedersen (2019a).

Kampagnen for at gøre op med første- og andenstandens politiske privilegier var en revolution i sin vorden, og noget hidtil uset opstod: fremkomsten af et militant fjendtligt antiaristokratisk opgør med privilegier, aristokratiet og parlamenterne. Det kom som en overraskelse, at der opstod en så bitter antiaristokratisk opinion, og at opinionen skiftede så hurtigt fra en accept af privilegier som grundlaget for samfundet til en opfattelse af, at de stred mod nationens interesser. Dette skifte markerede ifølge Israel (2012, 766) revolutionens virkelige begyndelse.

Spørgsmålet om Generalstændernes sammensætning og afstemningsprocedurer var grundlæggende et konstitutionelt spørgsmål, og sammen med den uløste konstitutionelle krise førte det til krav om en skreven forfatning

Figur 4. Repræsentation og afstemningsprocedurer

	Stemme efter stand	Stemme samlet
Lige repræsentation for alle tre stænder	Første- og andenstanden	Første- og andenstanden
Dobbelt repræsentation til tredjestanden	Første- og andenstanden	Tredjestanden

for Frankrig. Det pludseligt opståede krav om en skreven forfatning er ofte overset af historikere, Fitzsimmons (2015b), men et flertal af både anden- og tredjestandens *cahiers* til Generalstænderne formulerede krav om en skreven forfatning, der ville begrænse monarkiets og parlamenternes magt, Pedersen (2019c). Det blev til en debat om principielle spørgsmål om folkesuverænitet, repræsentation, om nationens rettigheder, om privilegier, om Generalstænderne skulle have en andel i den lovgivende magt eller bare være rådgivende, og om med hvilken ret Generalstænderne kunne give Frankrig en ny forfatning.

De Tredives Selskab

Dette skifte i opinionen var ikke kun en spontan folkelig protest mod parlamenterne og adelen. Det var også resultatet af en "carefully orchestrated" kampagne mod privilegier og for afstemningsprocedurer anført af medlemmer af Société des Trente, Doyle (2010).

De Tredives Selskab bestod af 55 reformvenlige adelige fra nogle af de ældste og fineste adelsslægter, og især adelige hvis familier ikke længere var en del af hofadelen og dermed uafhængige af royale tjenester og pensioner, Wick (1980).

Medlemmerne begyndte at mødes regelmæssigt i Adrien Duports hjem fra november 1788. Duport var en ung dommer i Parisparlamentet og en intellektuel, der var stærkt påvirket af oplysningstidens ideer. Kernen i Selskabet bestod derudover af Duports venner fra Parisparlamentet samt reformvenlige adelige som Lafayette og La Rochefoucauld-Liancourt, de to store jordejere, hertugen af Aiguillon og vicomte de Noailles, de tre Lamethbrødre, hertugen af Montmorency-Luxembourg, Lally-Tollendal, Dupont de Nemours og Mirabeau samt de mere radikale Sieyès, Target, Talleyrand og Condorcet. Selskabet havde nære forbindelser til kongens fætter, duc d'Orléans.

Selskabets medlemmer førte kampagne for tredjestandens dobbeltrepræsentation og for afstemning per hoved, og deres mål var at forene alle tre stænder i kampen mod det ministerielle despoti. De gik ind for et konstitutionelt monarki ved at give Generalstænderne en rolle i lovgivningsprocessen baseret på en skreven

forfatning, og til det formål havde de brug for tredjestandens støtte.

Selskabet kom til at spille en vigtig rolle i spredningen af liberale ideer, ikke mindst i en række pamfletter skrevet af advokaten Gui-Jean-Baptiste Target (1733-1806), der i 1771 havde deltaget i opgøret mod Maupeous kup. Target argumenterede for vigtigheden af at forene stænderne som udtryk for den suveræne almenvilje. Target kombinerede den traditionsbaserede juridiske retorik om en gammel forfatning med tredjestandens krav om dobbeltrepræsentation og ret til politisk indflydelse, Margerison (2006).

Selskabet udgav såkaldte "model *cahiers*" udfærdiget af Target, som sektionerne kunne anvende som udgangspunkt for deres egne *cahiers*, og deri blev det foreslået at adelen skulle ofre deres skatteprivilegier men bevare andre særrettigheder, der var deres ejendomsret, afstemning per hoved i Generalstænderne, udfærdigelsen af en forfatning og med en erklæring om nationens rettigheder.

Sieyès var en del af en lille gruppe mænd, der deltog i møderne i De Tredives Selskab, men som ikke delte flertallets politiske holdninger, Margerison (2006). Sieyès var mistroisk over for Selskabets aristokratiske lederskab, og han forkastede ideen om en forening af stænderne, Sieyès (1789a). Ifølge Sieyès udgør tredjestanden hele nationen, så tredjestanden har ret til alene at udråbe sig til Nationalforsamling med ret til at udfærdige en forfatning. Ingen andre havde formuleret et så radikalt program, hvor privilegier var uforenelig med at være en del af nationen.

Sieyès' pamflet blev en af de mest indflydelsesrige pamfletter, men hans revolutionære forslag om, at adelen skulle ekskluderes fra nationen, og tredjestanden skulle handle alene, nød ikke større tilslutning i foråret 1789. Det var de moderates ønske om at forene stænderne mod kongen, der vandt størst tilslutning, Margerison (2006), Baker (2011).

Prinsernes erklæring

De vedvarende angreb på privilegier skabte så stor bekymring hos fem prinser af blodet, at de i december udsendte en erklæring om, at de var parate til at give afkald på deres skatteprivi-

legier mod, at angrebene på første- og andenstanden stoppede, men de repræsenterede ikke andre end sig selv, og tonen i skrivelsen tjente kun til at skabe endnu større modstand mod de privilegerede stænder.²⁰

Det aristokratiske parti

Den store majoritet af andenstanden var konservative, og de begyndte også at organisere sig især i de dele af landet, hvor adelen var organiseret og havde erfaring med kollektive aktioner i stænderforsamlinger og parlamenter, hvilket var i de områder, hvor tredjestandens opposition var mest aggressiv.

De konservative adelige begyndte i efteråret 1788 at betragte patrioterne som en større trussel end det ministerielle despoti, og den 20. december brød en gruppe dommere med De Tredives Selskab og stiftede den konservative "Committee of One Hundred", der fik større indflydelse på adelens holdninger end de Tredives Selskab, Tackett (1996, 94).

Notabilitetsforsamlingen genindkaldes

For at omgå Parisparlamentets anbefaling besluttede Necker at genindkalde Notabilitetsforsamlingen til den 6. november for at tage stilling til Generalstændernes sammensætning. Det endte nu med, at et stort flertal forkastede forslaget om dobbeltrepræsentation til tredjestanden og afstemning per hoved.

Det skabte fornyet uvilje mod adelen. En pamfletskriver opsummerede situationen sådan her: "Twice the king has gathered [them] around himself to consult on the interests of the throne and the nation: what did the Notables do in 1787: They defended their interests against the throne. What did the Notables do in 1788? They defended their privileges against the nation," Fitzsimmons (2006).

Den venetianske ambassadør skrev, at hvis Ludvig XVI fulgte Notabilitetsforsamlingens indstilling, kunne det føre til et generelt oprør, Fitzsimmons (2015a, 79).

"Fordobling" af tredjestandens repræsentation

Der begyndte at strømme ind med henvendelser fra provinser, byer og korporationer overalt i landet, der krævede "dobbeltre-

præsentation", og ved udgangen af december havde kongen modtaget over 800 sådanne henvendelser. Påvirket af opinionen trak Parisparlamentet i land den 5. december, og erklærede, at det ikke var dens mening at "formen fra 1614" skulle betyde en bestemt sammensætning af Generalstænderne. Derefter kunne Necker negligere Notabilitetsforsamlingens beslutning, og den 27. december besluttede han at fordoble tredjestandens repræsentation, men tog ikke stilling til spørgsmålet om afstemning.²¹ Det løste ikke problemet, og det blev kampen om afstemningsprocedurer, der udløste de revolutionære begivenheder.

Kongen bekendtgjorde også, at han ikke ville indføre nye skatter eller forlænge eksisterende skatter uden Generalstændernes godkendelse, at møder i Generalstænderne vil være "periodiske" og skal drøftes med stænderne. Der vil blive indført pressefrihed og begrænsninger på brugen af *lettres de cachet*.

Frihed og frihedsrettigheder

I den prærevolutionære fase spillede spørgsmålet om individuelle rettigheder ingen væsentlig rolle, og det var ikke kampen for personlig frihed, der drev udviklingen. Brissot havde med etableringen af *Société des amis des noirs* sat fokus på individuelle rettigheder, men ellers var det fortrinsvist intellektuelle, der var påvirket af fysiokraternes rettighedstænkning, og som havde studeret de amerikanske staters rettighedserklæringer, der begyndte at udbrede sig om alle borgeres lige rettigheder, Fitzsimmons (2003, 3). Lafayette udarbejdede et udkast til en menneskerettighedserklæring i januar 1789, som han sendte til Jefferson, Gottschalk and Maddox (1969, 14), og Condorcet udarbejdede et udkast i februar, Israel (2012, 905; 2014, 78). I De Tredives Selskabs modeludkast til *cahiers* efterlyste de også en menneskerettighedserklæring.

Indkaldelsen af Generalstænderne

Den 24. januar 1789 indkaldte kongen Generalstænderne til at mødes mandag den 27. april. De indkaldes for at løse den finanspolitiske krise: "vi har behov for vores trofaste
²¹ "Résultat du conseil, 27 December 1788", Hardman (1999).

undersåtters medvirken til at hjælpe os med at overvinde vores finansielle vanskeligheder”, men også for at reformere det politiske system i Frankrig: “og for efter vores ønske at etablere [pour établir] en vedvarende og uforanderlig orden i alle regeringsmagtens dele med henblik på undersåtternes lykke og vores kongeriges velstand.”²²

Det var uklart, hvad Kongen mente med reformer af regeringsmagtens dele, men han gav udtryk for, at han opfattede Generalstænderne som et rådgivende organ, og gennem hele forløbet frem til slutningen af juni 1789 var der én ting, der ikke var til diskussion, og det var kongens suveræne magt.

Afslutning

L'ancien régimes sammenbrud var uundgåeligt på sigt, men i forløbet frem til indkaldelsen af Generalstænderne var der så mange situationer, hvor man tænker, ”hvad nu hvis?” Hvad nu hvis Calonne havde sammensat Notabilitetsforsamlingen, så han havde været sikker på opbakning? Hvad nu hvis Notabiliteterne havde været fremsynede og havde godkendt Calonnes reformpakke? Hvad nu hvis kongen havde godkendt kravet om en revisionskomite? Hvad nu, hvis statsbankerotten ikke var indtrådt i august 1788, ville kongen så have reformeret parlamenternes rolle, og gennemført reformerne på trods af de privilegerede stænders modstand? Hvad nu hvis Necker den 27. december ikke bare havde besluttet at fordoble tredjestandens repræsentation men også, at Generalstænderne skulle stemme efter stand (eller efter hoved)?

Der var mange muligheder for, at historien havde taget en anden retning, så den ikke var endt i den franske revolution, men l'ancien régimes sammenbrud var uundgåeligt. Det var kun et spørgsmål om tid, og om hvilken form sammenbruddet ville tage.

L'ancien régimes sammenbrud var kun indirekte resultatet af politisk ideologi og oplysningstidens ideer. Den direkte årsag var gældskrisen og statsbankerotten, der tvang kongen til at indkalde Generalstænderne for første

²² Oversat i Thorup (2015). Findes i Stewart (1966, 29) og i uddrag i Baker et al (1987), sammenlignet med den franske tekst.

gang i 175 år, men det var også et økonomisk uholdbart system, og der var en underliggende politisk konflikt mellem aristokratiet og monarkiet, der havde udviklet sig gennem det meste af det 18. århundrede, og som handlede om grænserne for det nominelt absolutte monarki. Efter september 1788 blev kampen om privilegier det store stridspunkt, og det udviklede sig til en magtkamp mellem borgerskabet og de privilegerede stænder, der mere handlede om interesser end om ideologi, og som varede indtil efter stormen på Bastillen.

På baggrund af den krise Frankrig befandt sig i, skulle det ikke kunne overraske, at det endte med, at tredjestanden i juni 1789 indtog pladsen som den suveræne magt i nationens navn. Det var en næsten uundgåelig følge af, at kongen vækkede den sovende suveræn ved at indkalde Generalstænderne midt i en forfatningsmæssig krise, hvor det absolutte monarki havde mistet sin legitimitet og var brudt sammen som et politisk system.

Litteratur

Andress, David (ed.) (2015): *The Oxford Handbook of the French Revolution*. Oxford.

Applewhite, Harriet B. (1993): *Political Alignment in the French National Assembly, 1789-1791*. Baton Rouge.

Baker, Keith Michael (1987): “Representation redefined” optrykt i Baker: *Inventing the French Revolution*. Cambridge, 1990.

Baker, Keith Michael (2006): “Political languages of the French Revolution,” *The Cambridge History of the Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge.

Baker, Keith Michael (2011): “Enlightenment Idioms, Old Regime Discourses, and Revolutionary Improvisation,” Kaiser and Van Kley (eds.): *From Deficit to Deluge. The Origins of the French Revolution*. Stanford.

Baker, Keith Michael, J.W. Boyer and J. Kirshner (eds.) (1987): *The Old Regime and the French Revolution. Readings in Western Civilization*. Chicago.

Ballard, Richard (2012): *A New Dictionary of the French Revolution*. New York.

- Beik, Paul H. (1970): *The French Revolution. Documentary History of Western Civilization*. New York.
- Blackman, Robert H. (2019): *1789: The French Revolution Begins*. Cambridge.
- Burrows, Simon (2015): "Books, Philosophy, Enlightenment" i Andress (ed.): *The Oxford Handbook of the French Revolution*. Oxford.
- Campbell, Peter R. (2006a): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Campbell, Peter R. (2006b): "The Paris Parlement in the 1780s" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Campbell, Peter R. (2012): "Absolute Monarchy" i William Doyle (ed.): *The Oxford Handbook of the Ancien Régime*. Oxford.
- Chartier, Roger (1991): *The Cultural Origins of the French Revolution*. New York.
- Clarke, Stephen (2018): *The French Revolution & What Went Wrong*. London.
- Cowie, Leonard W. (1987): *Documents and Debates. The French Revolution*. London.
- De Dijn, Annelien (2008): *French Political Thought from Montesquieu to Tocqueville. Liberty in a Levelled Society?* Cambridge.
- Diderot, Denis (1751): "Autorité Politique" i J.H. Mason and R. Wokler (eds.): *Diderot. Political Writings*. Cambridge, 1992.
- Diderot, Denis (1755): "Droit Naturel" i J.H. Mason and R. Wokler (eds.): *Diderot. Political Writings*. Cambridge, 1992.
- Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.
- Doyle, William (2010): *Origins of the French Revolution*. 3rd ed. Oxford.
- Edelstein, Dan (2014): "Political Thought" i Daniel Brewer (ed.): *The Cambridge Companion to the French Enlightenment*. Cambridge.
- Fitzsimmons, Michael P. (1987): "Privilege and the Polity in France, 1786-1791" *The American Historical Review*, 92 (2), 269-95.
- Fitzsimmons, Michael P. (2003): *The Night the Old Regime Ended. August 4, 1789, and the French Revolution*. Pennsylvania.
- Fitzsimmons, Michael P. (2006): "From the Estates General to the National Assembly, May 5 – August 4, 1789" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Fitzsimmons, Michael P. (2015a): "The Principles of 1789" i McPhee (ed.): *A Companion to the French Revolution*. Oxford.
- Fitzsimmons, Michael P. (2015b): "Sovereignty and Constitutional Power" i Andress (ed.): *The Oxford Handbook of the French Revolution*. Oxford.
- Franklin, Julian H. (1991): "Sovereignty and the mixed constitution: Bodin and his critics," *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700*. Cambridge.
- Furet, Francois (1981): *Interpreting the French Revolution*. Cambridge.
- Furet, Francois (1988): "The Monarchy and the Procedure for the Elections of 1789" *The Journal of Modern History* 60, S58-S84.
- Godechot, Jacques (1965): *France and the Atlantic Revolution of the Eighteenth Century, 1770-1799*. New York.
- Goodwin, A. (1946): "Calonne, the Assembly of French Notables of 1787 and the Origins of the 'Révolte Nobiliaire'" *The English Historical Review* 61(240), 202-34.
- Gottschalk, Ludvig and Margaret Maddox (1969): *Lafayette in the French Revolution. Through the October Days*. Chicago.
- Gregory, Mary Efrosini (2010): *Freedom in French Enlightenment Thought*. New York.
- Hampson, Norman (1968): *Den franske revolution. Den sociale udvikling historisk belyst*. København.
- Hampson, Norman (1988): *Prelude to Terror. The Constituent Assembly and the Failure of Consensus, 1789-1791*. Oxford.
- Hardman, John (1999): *The French Revolution Sourcebook*. 2nd ed. London.
- Hardman, John (2006): "Decision-making" i Camp-

- bell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Hardman, John (2010): *Ouverture to Revolution. The 1787 Assembly of Notables and the Crisis of France's Old Regime*. Oxford.
- Hardman, John (2015): "The view from above" i Andress (ed): *The Oxford Handbook of the French Revolution*. Oxford.
- Israel, Jonathan (2001): *Radical Enlightenment. Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*. Oxford.
- Israel, Jonathan (2012): *Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution and Human Rights 1750-1790*. Oxford.
- Israel, Jonathan (2014): *Revolutionary Ideas. An Intellectual History of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre*. Princeton.
- Kaiser, Thomas E. and Dale K. Van Kley (eds.) (2010): *From Deficit to Deluge. The Origins of the French Revolution*. Stanford.
- Keohane, Nannerl O. (1980): *Philosophy and the State in France. The Renaissance to the Enlightenment*. Princeton.
- Linton, Marisa (2006): "The Intellectual Origins of the French Revolution" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Margerison, Kenneth (2006): "The Pamphlet Debate over the Organization of the Estates General" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. Basingstoke.
- Martin, Kingsley (1954): *The Rise of French Liberal Thought. A Study of Political Ideas from Bayle to Condorcet*. 2nd ed. Westport.
- McPhee, Peter (ed.) (2015): *A Companion to the French Revolution*. Oxford.
- O'Brien, Conor Cruise (1996): *The Long Affair. Thomas Jefferson and the French Revolution, 1785-1800*. Chicago.
- Pedersen, Torben Mark (2013): "Revolution, inflation og monetære sammenbrud" *LIBERTAS* nr. 56, 32-43.
- Pedersen, Torben Mark (2019a): "Abbed Sieyès – den franske revolutions filosof" *LIBERTAS* nr. 71, 5-34.
- Pedersen, Torben Mark (2019b): "L'ancien régime" *LIBERTAS* nr. 71 tillæg. www.libertas.dk/arkiv
- Pedersen, Torben Mark (2019c): "Den politiske revolution – 11 dage i juni 1789" *LIBERTAS* nr. 71, 58-78.
- Popkin, Jeremy D. (2019): *A New World Begins. The History of the French Revolution*. New York.
- Robinson, James Harvey (1895): "The Tennis Court Oath" *Political Science Quarterly* 10 (3), 460-74.
- Sieyès, Abbé (1788a): "Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789." i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1788b): "An Essay on Privileges" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1789a): "What is the Third Estate?" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sommerville, J.P. (1991): "Absolutism and Royalism." J.H. Burns (ed.): *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700*. Cambridge.
- Stewart, John Hall (1966): *A Documentary Survey of the French Revolution*. New York.
- Thorup, Mikkel, B. Nygaard, J.R. Kjærgård, N. von Eggers og M.H. Jessen (red.) (2015): *Den franske revolution*. Århus.
- Tuck, Richard (2016): *The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy*. Cambridge.
- Voltaire (1734): *Philosophical Letters. Letters Concerning the English Nation*. New York, 2003.
- Wick, Daniel L. (1980): "The Court Nobility and the French Revolution: The Example of the Society of Thirty" *Eighteenth Century Studies* 13(3), 263-84.

Den politiske revolution - 11 dage i juni 1789

Torben Mark Pedersen

Mellem den 10. og den 20. juni 1789 fandt det politiske kup sted, hvor med tredjestanden erklærede at udgøre den suveræne magt i nationens navn, og det satte den lavine af begivenheder i gang, der er den franske revolution. Det var en politisk revolution, der var anført af en lille gruppe radikale revolutionære med Abbed Sieyès i spidsen. Det store spørgsmål er, hvordan det kom så vidt, for det store flertal af tredjestandens deputerede til Generalstænderne var ikke revolutionære men overvejende moderate om ikke ligefrem konservative, før de mødtes, og den offentlige debat i den prærevolutionære fase pegede heller ikke i retning af revolutionære omvæltninger. Alligevel endte det med, at tredjestandens deputerede blev revolutionære og erobrede den suveræne magt i nationens navn.

Den franske revolution var en del af en revolutionær bølge på tværs af Atlanten, der indledtes med skatteoprøret i de amerikanske kolonier i 1765. Oprørene og revolutionerne i Amerika, Irland, Nederlandene, Belgien, Geneve, England og Frankrig havde hver deres nationale årsager, men de var også påvirket af tidsånden, den "revolution of the mind", der havde fundet sted i sidste halvdel af det 18. århundrede.

At det var oplysningstidens ideer, der førte til den franske revolution mente allerede Burke (1790, 1791), der beskrev revolutionen som "a Revolution of doctrine and theoretick dogma", og Thomas Paine (1791/92) skrev, at revolutionen ikke var "andet end en følge af den mentale Revolution, der allerede eksisterede i Frankrig."

I de senere år har især Jonathan Israel fokuseret på oplysningstidens filosofiske idéer, og Israel (2012, 16) peger specifikt på, at det var "den radikale oplysning", der var "the only important direct cause of the French Revolution understood as a total transformation of the political, legal, cultural, and educational

framework of French life, administration, and society".

Sagen er imidlertid ikke så enkel, og der må som minimum skelnes mellem forskellige faser af revolutionen. De deputerede, der blev valgt til Generalstænderne i maj 1789, var med få undtagelser ikke revolutionære. De var opsatte på at gennemføre reformer, og de var bevidste om, at indkaldelsen af Generalstænderne var både en historisk begivenhed og en enestående chance for ikke bare at gennemføre de nødvendige skattereformer, der ville fratage adelen og de gejstlige deres skatteprivilegier, men også for at give Frankrig en forfatning, der ville begrænse kongemagten og parlamenternes magt og give Generalstænderne en andel i den lovgivende magt. Langt det store flertal ønskede dog hverken at udfordre kongens udøvende magt eller hans andel i den lovgivende magt, og der var ingen ud over en lille gruppe revolutionære, deriblandt Sieyès, Volney og Petion, der ønskede at fratage adelen alle deres privilegier.

De franske oplysningsfilosoffer var heller ikke revolutionære, og der var stort set ingen,

der før 1789 ønskede at revolutionere hele samfundet. Det er derfor tvivlsomt, om tidens intellektuelle strømninger af sig selv ville have udløst en revolution (før langt senere), hvis det ikke havde været for den politiske krise i 1787-89, der endte med l'ancien régimes sammenbrud, og som primært havde andre årsager, jf. Pedersen (2019c).

Den før-revolutionære fase var primært drevet af magtkampe mellem monarkiet og aristokratiet og mellem borgerskabet og de privilegerede stænder, og størstedelen af den politiske debat fra efteråret 1788 drejede sig om adelens privilegier og om at genetablere Generalstændernes traditionelle rolle ifølge den gamle feudale forfatning. Stort set ingen efterlyste et parlamentarisk demokrati, hvor kongen ikke havde nogen del i lovgivningsprocessen.

De store flertal af tredjestandens deputerede til Generalstænderne var også praktiske mænd, der ikke beskæftigede sig med metafysiske spekulationer. Blandt de deputerede var der kun få filosoffer, forfattere og andre "men of letters", og det var kun et mindretal af disse, der som Sieyès, Volney og Petion havde udviklet en sammenhængende revolutionær ideologi. Flertallet af de deputerede for tredjestanden var moderate om ikke ligefrem konservative, og deres ønsker om reformer som formuleret i deres *cahiers de doléances* var nok vidtgående men ikke revolutionære.

Alligevel gennemførte de en politisk revolution i løbet af godt halvanden måned, og efter godt tre måneder havde de brudt det feudale system og hele det privilegiebaserede samfund ned og stod over for opgaven med at etablere et helt nyt politisk system og bygge et nyt samfund op fra grunden.

Det bemærkelsesværdige ved begivenhederne i maj-juni måned er, at det ikke var revolutionære, der gennemførte den politiske revolution, men begivenhederne, der gjorde de deputerede til revolutionære, Palmer (1959, 349), Tackett (1989, 1996, 2005), Appleby

(1993) og Lemay and Patrick (1996), Doyle (2010), Blackman (2019). Som Doyle (2010, 196) formulerer det: "the French Revolution had not been made by revolutionaries. It would be truer to say that the revolutionaries had been created by the Revolution."

Formålet med artiklen er at belyse omstændighederne omkring den politiske revolution, der fandt sted i løbet af 11 dage i juni 1789. Det var et politisk kup, hvormed tredjestanden til-

"The French Revolution had not been made by revolutionaries. It would be truer to say that the revolutionaries had been created by the Revolution."

tog sig den suveræne magt i nationens navn. Få dage senere svor tredjestandens deputerede Boldhuseden, hvor de lovede hinanden ikke at skilles, før de havde givet Frankrig en forfatning. Det satte den lavine af begivenheder i gang, der

er den franske revolution, men det var kun første led i en kæde af begivenheder, hvis retning på ingen måde lå fast.

Valg – april/maj 1789

Den 24. januar 1789 indkaldte Kongen Generalstænderne til at mødes den 27. april. Der skulle afholdes valg for hver af stænderne, men der var ikke nogen bestemt valgdato, blot skulle valgene være overstået, inden Generalstænderne skulle mødes, hvilket ikke lykkedes alle steder. De fleste af valgene fandt sted i marts og april, men i Paris fandt de sidste valg til tredjestanden først sted den 20. maj.

Det var første gang det franske folk deltog i politiske valg, og afholdelsen af demokratiske valg var i sig selv noget nærmest revolutionært, der kun kan tilskrives påvirkningen fra oplysningstidens ideer om folkesuveræniteten, repræsentativt demokrati og individuelle rettigheder.

Første- og andenstanden valgte deres deputerede ved direkte valg og tredjestanden ved indirekte valg. For tredjestanden blev der i første valgrunde valgt to valgmænd for hver 100 husholdninger, der derefter udgjorde en valgforsamling, der valgte de deputerede på et offentligt møde.

For tredjestanden var der næsten almindelig valgret for mænd, idet alle mænd over 25

med fast adresse, og som var registreret som skatteyder, havde stemmeret. Der var tale om frie valg, og staten blandede sig hverken i opstillingen af kandidater eller i valghandlingerne.

Sammensætningen af førstestændens valgforsamling var også nærmest revolutionær, idet det var første gang i nogen kirkelig sammenhæng, at alle præster havde lige stemmeret. Det medførte, at antallet af valgte sognepræster langt oversteg antallet af valgte biskopper og repræsentanter fra munkeordener.

Cahiers de doléances

Historisk var Generalstænderne ikke en besluttende forsamling men en rådgivende, og dens opgave var at formidle nationens ønsker og krav over for kongen. De lokale krav og klager blev nedskrevet af valgmændene som instrukser til de deputerede i nogle "klagebreve", *cahiers de doléances*. Lokale klagebreve blev sammenfattet i tre *cahiers* fra hver provins, én fra hver stand, der igen blev sammenfattet i tre *cahiers*, der blev præsenteret for kongen.

De lokalt valgte deputerede var mandatbærere med bindende mandater. De skulle repræsentere valgkredsens lokale interesser og klager over for kongen, og de deputerede havde ikke ret til at gå ud over, hvad de specifikt var pålagt i klagebrevene, Furet (1988a).

Det var historisk uden fortilfælde, at et helt folk på den måde gav skriftligt udtryk for deres meninger og lokale interesser, og de mange tusinde *cahiers* giver et indblik, hvad politisk aktive borgere fra de tre stænder tænkte. Der cirkulerede modeludkast til *cahiers* udfærdiget af de patriotiske klubber i Paris, bl.a. af *Société des Trente*, jf. Pedersen (2019c, 52-53), hvilket bidrog til at skabe større konsensus om de politiske krav.

Tocqueville (1856) fandt "with a kind of horror", at klagebrevene krævede "the simultaneous and systematic repeal of all laws and customs prevailing in the country; I saw at once that this was going to involve one of the vastest and most dangerous revolutions ever to appear in the world."

Mange senere historikere har taget Tocquevilles læsning af *cahiers* for gode varer, man har udvalgte de mest radikale tilkendegivel-

ser, der pegede frem mod revolutionen, hvilket ikke gav et retvisende billede.

Der er store metodologiske problemer forbundet med at sammenfatte de politiske budskaber i 40-60.000 *cahiers*, jf. Taylor (1972), og besvare spørgsmålet: "Hvad ville franskmændene i 1789?" – som om der var enighed om det. Taylor (1972) finder generelt, at tredjestændens *cahiers* var "deeply conservative", og at de var meget lidt påvirket af oplysningstidens filosofiske ideer. De var på ingen måde revolutionære, og der var ingen, der forkastede monarkiet til fordel for et parlamentarisk demokrati.

Tredjestændens *cahiers* var først og fremmest påvirket af den traditionelle juridiske tænkning om forfatninger og institutioner, hvilket ikke burde overraske, da flertallet af tredjestændens deputerede var dommere og advokater.

Der herskede en bred konsensus om behovet for liberale økonomiske reformer: ophævelsen af restriktionerne på kornhandlen og de indre toldmure, ophævelse af tvangsarbejdet, *corvée*, ophævelsen af adelens og de gejstliges skattemæssige privilegier, og mange *cahiers* nævnte også kravet om lige adgang til erhverv og afskaffelsen af adelens privilegerede adgang til domstole. Det var også noget nær enighed om, at der skulle stemmes efter princippet én mand én stemme i Generalstænderne, ligesom der var udbredt ønske om at gennemføre politiske reformer og give Frankrig en forfatning.

Tre fjerdedele af både adelens og tredjestændens *cahiers* efterlyser pressefrihed, hvilket betød afskaffelsen af forhåndscensuren, men der var ingen henvisninger til nogen absolutte eller abstrakte rettigheder, og flertallet ønskede pressefriheden begrænset på den ene eller anden måde, Blackman (2019, 63-64).

Der var et overraskende lille antal af bøndernes *cahiers*, der fordømte det feudale system, men der er ingen tvivl om, at de betragtede mødet i Generalstænderne som en mulighed for at slippe for en række tunge byrder. Mange steder synes de at have været af den opfattelse, at fordi de havde indgivet deres klager over de høje skatter og afgifter i *cahiers*, så var de dermed ophævet, og i løbet af foråret 1789 holdt bønder mange steder op med at betale skatter, feudale afgifter og tiende, Doyle (2010, 184).

Det var et landsdækkende skatteoprør.

Ikke overraskende var andenstandens *cahiers* mere konservative, men 89 pct. af dem støttede afskaffelsen af skatteprivilegier, og 40 pct. fordømte den privilegerede adgang til domstole. Derimod accepterede kun et fåtal afstemning per hoved, og stort set alle ønskede at bevare adelens æresrettigheder. Et flertal krævede også ophævelse af brugen af *lettres de cachet*.

Der var en høj grad af sammenfald mellem anden- og tredjestandens interesser, hvad angår politiske reformer. Begge stænder ønskede at begrænse kongens og parlamenternes magt, og at kongen skulle regere i overensstemmelse med en forfatning, men derudover var der ikke enighed om de politiske reformer.

Der var ingen, der angreb kongens udøvede magt, og ingen ville fratage kongen hele den lovgivende magt, men et flertal både blandt de adelige og tredjestanden mente, at Generalstænderne skulle inddrages i lovgivningsprocessen, og et lille flertal mente, at de skulle godkende alle nye love i fællesskab med kongen, Blackman (2019, 46-48).

At dele den lovgivende magt med Generalstænderne ville ophæve kongens suveræne magt, hvilket ville være *politisk* revolutionerende, ligesom indførelsen af en permanent, valgt og repræsentativ forsamling var nyt. Generalstændernes rolle i lovgivningsprocessen ville afhænge af, hvor hyppigt den blev indkaldt, for kun få forestillede sig en permanent institution som det engelske parlament.

Der var mindst 24 *cahiers*, der eksplicit krævede udfærdigelsen af en rettighedserklæring, nogle omtalte den endda som en *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*. Nogle *cahiers* indeholdt forslag til sådanne rettighedserklæringer. *De Tredives Selskab* pressede på for, at der skulle udfærdiges en rettighedserklæring, og blandt andre Dupont de Nemours, Condorcet og Alexandre de Lameth var aktive i debatten om en menneskerettighedserklæring, Edelstein (2019). Der var flere af de *cahiers*, der krævede en rettighedserklæring, der talte om nationens rettigheder i stedet for individuelle rettigheder.

Udfærdigelsen af *cahiers* skabte politisk debat overalt, og i flere tilfælde udviklede valgorganisationerne sig senere til revolutionære for-

samlinger, som i Paris. Der var også en tendens til, at valgorganisationerne blev domineret af de, der var mest ivrige efter at gennemføre forandringer og de, der var mest påvirkede af oplysningstidens ideer om folkevilje, rettigheder og demokrati.

Disse tendenser skal ikke overvurderes. De foreslåede politiske reformer kombinerede moderne ideer om standsmæssig lighed, repræsentation, valg m.m. med eksisterende institutioner, men ingen foreslog oprettelsen af en lovgivende forsamling som i England eller at fratage kongen del i den lovgivende magt.

De deputerede

Der blev valgt 1.288 deputerede, heraf 332 gejstlige (26 pct.), 311 adelige (24 pct.), og 645 fra tredjestanden (50 pct.). I alt sad 1.318 deputerede på et eller andet tidspunkt i Generalstænderne/Nationalforsamlingen, Applewhite (1993).

Blandt de 303 gejstlige var de 192 sognepræster, *curés*, og 46 biskopper. Førstestanden havde den fordel frem for de to andre stænder, at mange kendte hinanden i forvejen, fordi de havde studeret sammen på det samme præsteseminarium, Saint-Sulpice i Paris, og de kendte hinanden fra kirkelige møder. Over halvdelen af biskopperne boede i Paris, hvor de også færdedes i de samme sociale kredse.

De 322 deputerede fra andenstanden kom primært fra de ældste og fineste adelige familier, og størstedelen tilhørte sværdadelen. Mindst 80 pct. var eller havde været officerer i hæren. Over halvdelen var bosiddende i Paris størstedelen af året, men var valgt i deres hjemegn. De adelige deputerede var generelt konservative, men der var iblandt dem omkring 90 adelige, der blev betragtet som liberale, Doyle (2010, 143).

Næsten alle de deputerede fra tredjestanden tilhørte det bedrestillede borgerskab. De bestod af professionelle eller tilhørte det jordejende borgerskab. Der var 218 dommere og 181 sagførere, hvilket omfattede både jurister og notarer. En række af juristerne, Bergasse, Dêmeunier og Garat var alle "men of letters", andre var berømte sagførere som Target, der var tidens mest efterspurgte sagfører. Der var også valgt fire gejstlige for Tredjestanden, der-

Boks 1. Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau

Honoré Gabriel Riqueti comte de Mirabeau (1749-1791) var adelig, men blev valgt til Generalstænderne som repræsentant for tredjestanden i både Aix og Marseilles, og valgte at repræsentere Aix.

Mirabeau var søn af en af de førende fysiokrater og forfatter til en række bøger om økonomi. Før revolutionen havde Mirabeau levet et udsvævende liv præget af erotiske skandaler, gældsætning og fængselsophold – bl.a. fængslet på sin fars foranledning med et *lettres de cachet*. Han skrev talrige bøger om økonomi, politik og filosofi – og erotisk litteratur. Han var en højlydt kritiker af det absolutte monarki, aristokratiet og det privilegiebaserede samfund. I en alder af 23 skrev han i 1772 *Essay sur le despotisme*, hvori han kritiserede enevælden, og i en bog fra 1780 angreb han brugen af *lettres de cachet* for ikke alene at være filosofisk uretfærdige men forfatningsmæssigt illegale.

Mirabeau var stærkt påvirket af fysiokraterne, men tilhørte ikke nogen bestemt filosofisk skole, og han havde ikke meget til overs for abstrakt teori. Han var kritisk over for Rousseaus teoretiseren i *Samfundskontrakten*, men samtidig stærkt påvirket af Rousseau. Mirabeau var tilhænger af et konstitutionelt monarki, og tilhænger af at indføre en variant af den engelske model.

Mirabeaus tilhørte den relativt lille gruppe af ”men of letters”, der blev valgt til Stænderforsamlingen. Hans geni, enorme viden, store arbejdskapacitet samt det faktum, at han var Nationalforsamlingens største taler, og at han havde en klar ide om, hvad han ville, gjorde ham til den mest indflydelsesrige politiker i Nationalforsamlingen, og han omtales gerne sammen med Sieyès som den franske forfatnings fader. Hvor Sieyès var den franske revolutions tænker, var Mirabeau dens kunstner, Furet (1988b).

Mirabeau tilhørte ikke nogen bestemt gruppering i Nationalforsamlingen. Med hensyn til spørgsmålet om privilegier associerede han sig med centrum-venstre, men han delte ikke de radikale revolutionæres dyrkelse af folkesuveræniteten, og han var tilhænger af et konstitutionelt monarki baseret på magtdeling med to kamre i den lovgivende forsamling og med checks and balances med et kongeligt veto efter engelsk forbillede. Mirabeau mente ikke, at et andetkammer skulle være forbeholdt adelige, men han frygtede koncentrationen af for stor magt i en lovgivende forsamling med kun ét kammer. Han havde også – i modsætning til Sieyès – en god forståelse for, at et velfungerende demokrati forudsætter en demokratisk kultur, som ikke eksisterede i Frankrig.

Ofte virkede han som en formidlende stemme mellem forskellige fraktioner i Nationalforsamlingen, og han var kritisk over for både de yderliggående revolutionære og den voldelige parisiske pøbel. Efter stormen på Bastillen advarede han mod truslen fra folkemasserne, som han forudså, ville drive revolutionen længere og længere ud af et destruktivt spor.

Mirabeau er blevet betegnet om en opportunist, Thompson (1952), og han var i hvert fald ambitiøs og stræbte efter at få del i magten og de penge, der fulgte med. Mirabeau opnåede så stor indflydelse, at andre i Nationalforsamlingen frygtede ham, så et flertal i Nationalforsamlingen vedtog på Robespierres forslag, at ingen af Nationalforsamlingens medlemmer kunne vælges til den kommende lovgivende forsamling, og at intet medlem af Nationalforsamlingen kunne være minister.

Efter oktoberdagene, hvor kongefamilien var blevet tvunget til Paris, tilbød Mirabeau kongen sine tjenester mod betaling af sin gæld og en månedlig godtgørelse. Han fik nu betaling for at sige og skrive det, han alligevel mente, og hans mål var at kombinere revolutionen med monarkiet med henblik på at værne om den personlige frihed. Han delte således politiske visioner med Lafayette, men de to mænd kunne ikke udstå hinanden, og de formåede ikke at samarbejde.

Mirabeau døde i april 1791 i en alder af 44 år, og han nåede således ikke at se forfatningen vedtaget. Han blev den første af revolutionens helte, der blev begravet i det nye ”Panthéon”, og næsten alle 1.200 deputerede fulgte processionen til Pantheon.

Figur 1. Mirabeau

iblandt Sieyès, og femten adelige, deriblandt Mirabeau.

Blandt de deputerede til Generalstænderne var der kun få filosoffer, forfattere og andre "men of letters". Condorcet, der var den mest direkte arvtager til *les philosophes*, opnåede ikke valg og Brissot heller ikke. De mest fremtrædende filosoffer i Generalstænderne var Sieyès, Mirabeau, Volney, Bergasse, Garat, Bailly, Demeunier, Dupont de Nemours og Chevalier de Boufflers. Alt i alt var der måske 10 deputerede, der kunne kaldes for filosoffer ud af godt 1200. Dertil kom et noget større antal, der havde deltaget i tidens intellektuelle diskussioner som Malouet og comte de Lally-Tollendal, og alt i alt var omkring 60 deputerede medlemmer af et eller flere lærde akademier, Tackett (1996, 52). Blandt juristerne var der flere fremtrædende juridiske lærde, den protestantiske præst Rabaut Saint-Etienne havde kæmpet for religiøs tolerance og protestanternes rettigheder i over et årti, og den radikale sognepræst Grégoire havde skrevet en banebrydende afhandling til forsvar for jødernes rettigheder.

Der blev valgt enkelte velhavende landmænd men ikke en eneste småhandlende, arbejder eller håndværker, og kun en enkelt bonde. Lige så bemærkelsesværdigt var det, at der kun blev valgt få forretningsmænd, bankmænd og virksomhedsejere, og Burke (1790) var chokeret over fraværet af velhavere og store jordejere.

Blandt de deputerede var 24 protestanter, hvilket er et bemærkelsesværdigt vidnesbyrd om en udbredt tolerance i dele af vælgerkorp-

set i byerne, Tackett (1996, 65).

Manglen på politisk erfaring

I *l'ancien régime* var politik ikke et offentligt anliggende. Der var ingen parlamentariske forsamlinger, og lovgivning blev besluttet i hemmelighed af kongen med en lille kreds af ministre og rådgivere. Det var ikke som i England og USA, hvor der var folkevalgte forsamlinger og en offentlig debat om politiske spørgsmål. I Frankrig havde det intellektuelle liv været helt adskilt fra det politiske.

Ingen af de deputerede havde derfor nogen praktisk erfaring med regeringsførelse. I fraværet af frie politiske institutioner er det ikke muligt at opnå erfaring med lovgivning eller udøvelse af regeringsmagten. I stedet skabte filosofferne deres eget imaginære samfund med tankens kraft, i hvilket alt var enkelt og rationelt. Det var næppe helt forkert, som Burke (1790, 58) observerede, at: "Erfaring betragter de med foragt som de uoplystes visdom." Ifølge Tocqueville (1856) var det også mere manglen på erfaring i politik og regeringsførelse, der førte til revolutionens fiasko end de revolutionæres utopiske teorier.

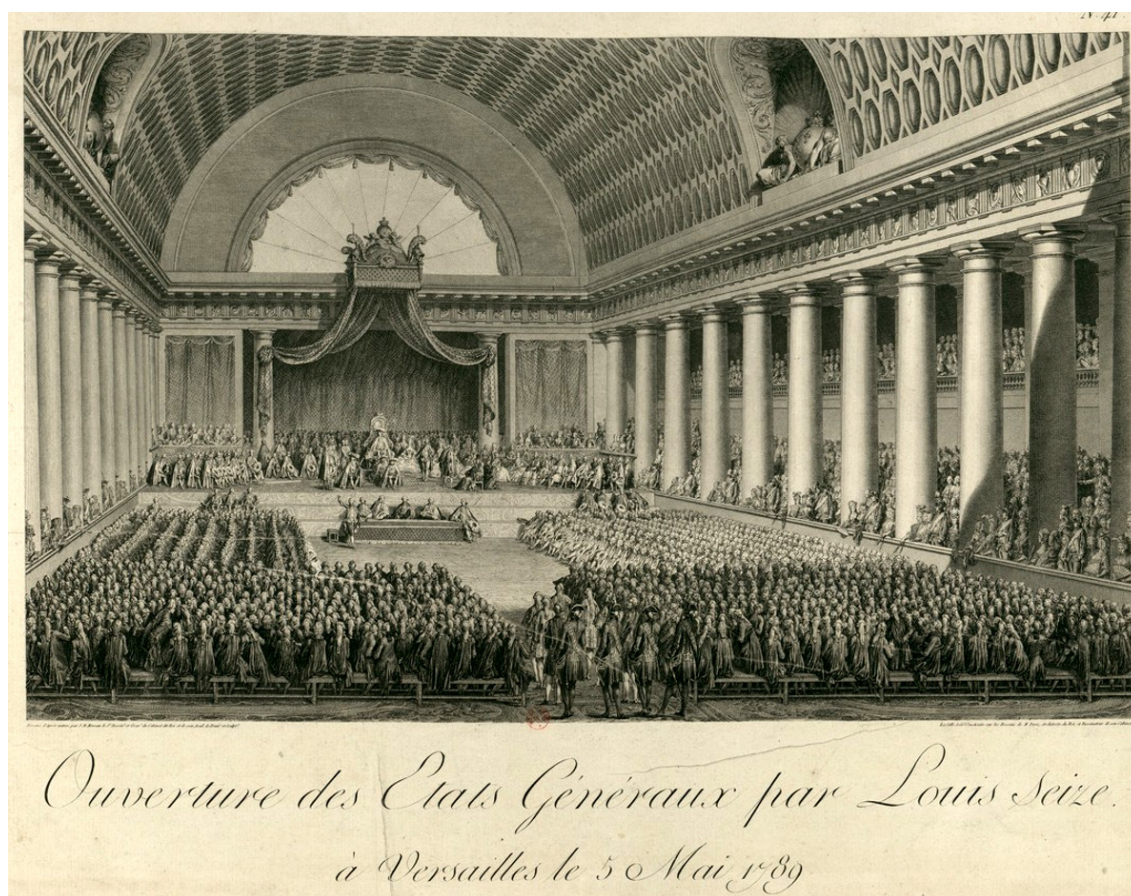
Generalstænderne træder sammen

Lørdag d. 2. maj modtog kongen de deputerede fra første- og andenstanden – hver for sig, naturligvis – i spejlsalen i Versailles, og efterfølgende lod han de deputerede fra tredjestanden defilere forbi i en mindre prangende sal.

Mandag d. 4. maj drog Generalstænderne i procession gennem Versailles til messe i Saint-Louis Katedralen. De sortklædte deputerede fra tredjestanden gik forrest efterfulgt af adelen i farvestrålende dragter med kårder og fjerprydede hatte. Efter dem kom de almindelige præster klædt i mørke klæder efterfulgt af biskopperne i farverige bispekåber, dernæst kongens musikanter og til sidst den kongelige familie med kongen selv. Op mod hundredtusind mennesker var mødt frem for at se kongen og de deputerede, Blackman (2019, 75), og kongen blev mødt med *Vive le Roi* tilråb.

Den næste dag, tirsdag d. 5. maj, begyndte møderne i Generalstænderne, der som Notabilitetsforsamlingen fandt sted Salle des Menus Plaisirs i bygningen bag ved *Hôtel des Menus*

Figur 2. Generalstænderne mødes i Versailles den 5. maj 1789

Plaisirs, der var blevet udvidet og redekoreret til Generalstændernes møde. Alle var bevidste om det historiske i begivenheden, og omkring to tusind tilskuere overværede begivenhederne fra gallerierne, mens andre titusinder samledes udenfor, Tackett (1996).

Ifølge kristen tradition var det en særlig ære at sidde ved Guds højre hånd, hvorfor de gejstlige sad til højre for kongen og adelen til venstre, mens tredjestandens deputerede stod op bagerst i salen, figur 2.

Kongen holdt en kort indledende tale, hvori han gav udtryk for håb om, at stænderne ville samarbejde med ham for statens bedste. Derefter indikerede Barentin, at når de finansielle affærer var bragt i orden, ville kongen overveje reformer som pressefrihed og reformer af straffeloven. Til sidst talte finansminister Jacques Necker i tre timer om den statsfinansielle situation, men hverken han eller kongen fremlagde nogen plan for reformer, som Ge-

neralstænderne kunne forholde sig til, ligesom kongen ikke tog stilling til det vigtige spørgsmål om afstemning per hoved eller per stand.

Åbningstalerne var en skuffelse for alle. Kongen og Necker havde tilsyneladende ingen fornemmelse for den politiske opinion, og kongens ønske om at begrænse de deputeredes rolle til at tage stilling til en løsning på gældskrisen skuffede mange. Politisk set var det længe siden, at krisen alene drejede sig om en mere ligelig fordeling af skattebyrden, og forfatningskrisen året før var endnu uløst. Alligevel var der intet i Kongens eller Neckers taler om en ny forfatning, hvilket alle havde en berettiget forventning om efter hentydningerne i kongens indkaldelse af Generalstænderne den 24. januar, jf. Pedersen (2019c, 54).

Det mest katastrofale var, at Kongen ikke tog stilling til det centrale stridspunkt om afstemning per hoved eller per stand, og der var her, kongen mistede kontrollen med det videre

forløb, og sporede begivenhederne ind på en vej med en magtkamp mellem de privilegerede stænder og tredjestanden.

En samtidig observerede, at det ville være usandsynligt, om nogen af stænderne ville have udvist direkte ulydighed over for kongen, om han havde truffet en beslutning om afstemningsregler, Fitzsimmons (2015), men da kongen ikke ville vælge side, opstod den magtkamp, der udløste de revolutionære begivenheder.

Kampen om magten

Dagen efter mødtes første- og andenstanden i deres respektive mødelokaler for hver især at verificere de deputeredes identifikationsoplysninger, hvorimod tredjestanden forblev i det fælles mødelokale. Necker havde ikke arrangeret et særligt lokale til tredjestanden, hvilket han senere fortrød, og der var noget symbolsk i, at tredjestanden mødtes i fælleslokalet, hvor der var adgang for offentligheden, som om alene tredjestanden repræsenterede folket, hvorimod de to andre stænder trak sig tilbage bag lukkede døre.

Det herskede mere eller mindre kaotiske tilstande. Der var over 600 deputerede, der ikke kendte hinanden, og almindelige borgere kunne gå rundt mellem de deputerede. De deputerede var usikre på, hvad deres opgave var, hvad de skulle diskutere, og hvad deres kompetencer var, og der eksisterede ikke nogen regler for, hvordan de skulle organisere sig, eller hvem der skulle lede forsamlingen, og der var end ikke nogen talerstol.

I en forsamling, hvor stort set ingen kendte hinanden, og hvor der ikke var etablerede partier eller politiske grupperinger, var det delegationerne fra Dauphiné og Bretagne, der fik størst indflydelse, fordi de var vant til at arbejde sammen, og fordi de havde klare politiske mål. Dauphinédelegationen ønskede at forene de tre stænder, hvorimod Bretagnedelegationen ønskede at sætte adelen uden for indflydelse.

Allerede den 28. april havde delegationen fra Bretagne lejet et lokale i Café Amaury i Versailles, hvor de mødtes hver aften for at koordinere deres strategi. Dermed skabtes *Club Breton*, der efter flytningen til Paris blev til Jacobinerklubben. Allerede før den første ses-

sion for tredjestanden havde Bretagneklubben besluttet sig for deres grundlæggende strategi, men Bretagnedelegationen mødte modstand, fordi de blev opfattet som kompromisløse og uforsonlige brushoveder.

Tredjestandens dilemma

Kongens manglende anvisning af, hvorvidt der skulle stemmes per stand eller per hoved, satte tredjestanden i et dilemma. Hvis de begyndte at verificere legitimationen af de deputerede, ville de acceptere standsopdelingen, men hvis de åbent forkastede afstemning per stand, ville de kunne anklages for oprør.

Både Mirabeau og Le Chapelier anbefalede, at tredjestanden skulle forholde sig afventende og hverken verificere de deputeredes legitimationsoplysninger eller konstituere sig som en forsamling. De foreslog også, at tredjestanden skulle undlade nogen kontakt med de to andre stænder.

Samme dag, onsdag d. 6. maj, besluttede de at kalde sig for *deputés des communes*, "fællesskabets deputerede" eller "commons" på engelsk med henvisning til "House of Commons". Beslutningen var inspireret af Sieyès' påstand om, at tredjestanden ikke er en stand i sig selv, fordi den ikke har nogen standsmæssige særinteresser at varetage. Det var en symbolsk handling, der var motiveret af modstanden mod afstemning efter stand, men det blev opfattet som udtryk for et ønske om at ophæve stænderne, og det forstærkede adelens mistro til tredjestandens motiver, for hvis første- og andenstanden opgav deres vetoret, kunne tredjestanden så stemme sig til at afskaffe alle standsprivilegier eller ligefrem beslaglægge deres ejendom? Hvor gik grænsen?

I det spørgsmål forsvarede adelens ikke bare deres privilegier og private ejendom, men efter deres opfattelse var afstemning efter stand også en del af forfatningen.

Et forsøg på mægling

Bretagneklubbens konfrontatoriske linje var for meget for de mere moderate fra Dauphiné, og dagen efter, torsdag d. 7. maj, forsøgte Mounier fra Dauphiné og den konservative Pierre Victor Malouet fra Riom at vise større imødekommethed over for de to andre stænder. De

bifaldt beslutningen om ikke at konstituere sig, men de opfordrede til at tage kontakt til første- og andenstanden i et forsøg på at overbevise dem om at verificere identifikationsoplysningerne i fællesskab og med henblik på at opnå en forening af stænderne.

Debatten førte til den første rigtige afstemning, og det blev en overvældende sejr for Mouniers kompromissøgende linje, Tackett (1996, 127), og en deputation fra tredjestanden med Target i spidsen inviterede de to andre stænder til at verificere de deputeres identifikationsoplysninger i en fælles forsamling.

Andenstanden afviste det ved en afstemning samme dag med 188 stemmer mod 46, og den 11. maj erklærede andenstanden, at de havde konstitueret sig. Også førstestanden afviste en fælles konstituering, men kun med stemmerne 133 mod 114. Førstestanden undlod dog at konstituere sig formelt, og intern uenighed blandt de gejstlige fik dem til at foreslå nedsættelsen af en mæglingskommission.

Adelen var den 12. maj indstillet på at mødes, men dagen efter erklærede de, at de ville fortsætte med at mødes og stemme separat. Det tvang tredjestanden til at gøre op med sig selv, om de ville deltage i en mæglingskommission, og de var splittet mellem to strategier:

1. Konflikt: Le Chapelier fra Bretagne foreslog, at tredjestanden skulle invitere de to andre stænder til at verificere legitimationsoplysninger i fællesskab, og hvis de ikke ville det, skulle tredjestanden fortsætte alene, som Sieyès' havde foreslået i *Hvad er tredjestanden?*
2. Samarbejde: Rabaut de Saint-Etienne støttet af Mounier ønskede at benytte alle muligheder for at forene stænderne, og Saint-Etienne foreslog at deltage i mæglingskommissionen. Mirabeau støttede samarbejdslinjen og argumenterede for, at siden den suveræne magt ligger i almenviljen, så er det kun en forsamling af *alle* valgte repræsentanter, der kan repræsentere almenviljen.

Den 18. maj blev Saint-Etiennes forslag vedtaget med stemmerne 320 mod 66, og med 44 af 66 mindretalsstemmer afgivet af medlemmer af Bretagneklubben, Tackett (1996, 128). Den 19. maj blev der valgt 16 delegerede til at

mødes med de andre stænder i den fælles kommission, hvoraf kun Le Chapelier og Volney kom fra Bretagneklubben.

Dødvande

Mellem den 23. og den 27. maj mødtes repræsentanter for de tre stænder i et forsøg på at nå til en forståelse, men det resulterede i en åben konflikt mellem adelen og tredjestanden. Den langstrakte konflikt styrkede de konservative blandt de adelige, hvorimod de gejstlige forblev splittede, og i tredjestanden skabte det bitter modvilje mod adelen, og styrkede deres sammenhold og beslutsomhed.

Den 25. maj mødte Parisdelegationens 39 mand med Sieyès og Bailly op i Generalstænderne med et *cahiers*,¹ der var mere radikalt end flertallets, Blackman (2019, 82). Det indeholdt både et eksplicit krav om en forfatning og et mere udførligt forslag end i nogen andre *cahiers*, Robinson (1895). Parisdelegationens ankomst styrkede de radikale deputerede fra Bretagneklubben på et tidspunkt, hvor enhver form for forsoning mellem de tre stænder syntes at være udsigtsløs.

Den 26. stemte de adelige for, at de aldrig ville stemme i fællesskab, og den 27. udsendte de en resolution, hvori de erklærede, at forfatningen, betydende en adskillelse af stænderne, var "one of those historic principles which are essential pillars of the throne and of liberty," Thompson (1952, 4).

Videre drøftelser forekom nytteløse, men alligevel accepterede tredjestanden at mødes igen den 28. efter kongens ønske. Mødet endte resultatløst. Uenighed om anvendelsen af betegnelsen *deputés des communes* gjorde, at adelen nægtede at underskrive en fællesprotokol.

Samtidig med disse møder besluttede tredjestanden, at de skulle gøre en indsats for at få i hvert fald sognepræsterne til at tilslutte sig tredjestanden, men skræmt af henvendelsen til præsterne og urolighederne i Paris og Versailles, der blev forværret af fødevaremanglen, henvendte biskopperne sig til kongen for at in-

¹ Parisdelegationens *cahiers* var udfærdiget senere end de andre og ikke færdiggjort før efter den 5. maj. De var udfærdiget af en komite bestående af blandt andre Target, Bailly, Camus, Marmontel og Lacretelle, Robinson (1895).

tervenere.

Den 4. juni døde kronprinsen, og kongen trak sig tilbage i sorg i mere end en uge.

Radikaliseringen af de deputerede

Perioden fra den 18. maj til den 10. juni var stort set en venteperiode, mens repræsentanterne fra de tre stænder diskuterede deres uenigheder, og som dagene og ugerne gik, fandt der en dramatisk ændring sted i de deputeredes psykologi. Det var i den periode, at de deputerede blev revolutionære, Tackett (1996).

Der kan være flere årsager til den forandring:

- Dauphinédelegationens moderate kurs viste sig resultatløs, og de deputerede fra Bretagneklubben kom på den baggrund til at fremstå som de dynamiske ledere af tredjestanden.
- Adelen kom til at spille en utilsigtet rolle som katalysator for de revolutionære følelser, for ved at nægte at mødes i fællesskab, bidrog de til at skabe både modvilje og en større beslutsomhed i tredjestanden, og den stigende frustration og vrede over adelens afvisende holdning øgede tilslutningen til Bretagneklubbens mindre kompromissøgende linje.
- Det var de deputerede med de klareste politiske mål, der dominerede debatterne, og talerne kom til at udgøre en slags "revolutionær skole" for de deputerede, der ikke var skolet i politisk-filosofiske spørgsmål. De deputerede befandt sig i en situation, der var uden fortilfælde, og de kunne ikke trække på nogen historiske erfaringer eller juridisk præcedens, så de havde ikke andet at falde tilbage på end "first principles", Hampson (1988, 42). Så meget desto større indflydelse fik de filosofiske skoledes ideer, og mange deputerede omtaler debatterne som en skole i deres dagbøger og breve hjem, Tackett (1996, 140).
- Den konfrontatoriske linje blev støttet af en begejstret masse af tilhørere, der højlydt applauderede de mest radikale talere og buhede af de moderate. Den offentlige opinion antog nu en helt ny og mere folkelig form end før 1788, hvor det alene var en lille intellektuel elite, der skrev for and-

re fra samme elite. Nu var det almindelige borgere, der kom for at høre debatterne, og talerne og debatterne blev ofte optrykt eller refereret i de parisiske aviser.

Det kan undre, at det var de filosofiske skolede revolutionære, der opnåede folkets støtte, givet at de brede lag i befolkningen ikke læste deres bøger, og næppe ville have forstået dem, om de havde. Deres ideer blev imidlertid populariseret i talrige mindre, billigere og enklere tekster med sammenfatninger og uddrag af deres taler, og især de revolutionære aviser og tidsskrifter bidrog til at forme den offentlige opinion, Israel (2012). Det betød også, at ideernes virkningshistorie ofte var en anden end oprindeligt tænkt. Alle kunne tale med om *volonté générale* uden at have læst en linje af Rousseau, men den revolutionære retorik fandt grobund i de folkelige masser, der først og fremmest var drevet af hadet til de rige.

Det er vigtigt at holde sig for øje, at når der tales om, at de deputerede blev revolutionære på dette tidspunkt, så er det ikke en påstand om, at de nu var parate til at rive hele samfundet ned og opbygge et nyt baseret på rationelle principper, eller at de bifaldt Sieyès politiske program. Det var ikke de spørgsmål, der var på dagsordenen. De deputerede fra tredjestanden befandt sig i en udmattelseskrig med adelen, og det var i forhold til den revolutionære strategi, at de blev radikaliserede, og valgte konfliktstrategien frem for samarbejdsstrategien.

I løbet af de følgende uger tiltog de sig så den suveræne magt i nationens navn og besluttede at give Frankrig en forfatning, og dét var en revolutionær handling. Og det indledte et dramatisk skifte i den politiske kultur.

Den politiske revolution

I løbet af blot 11 dage i juni måned fandt den politiske revolution sted, hvormed borgerskabet tog magten i nationens navn. Det var et politisk kup, der udspandt sig på tre datoer: den 10., den 17. og den 20. juni, og det var et politisk kup, der var anført af Sieyès, og som i hovedtræk fulgte den revolutionære strategi, han havde udtænkt i sine revolutionære skrifter, Sieyès (1788a,b; 1789a), Pedersen (2019a, 10-11).

10. juni

Under et møde i Bretagneklubben den 8. juni læste Sieyès et forslag op, som han havde tænkt sig at fremlægge for Forsamlingen. Forslaget adskilte sig ikke meget fra Le Chapeliers forslag tre uger tidligere, men tiden var nu inde. Forslaget var en del af Sieyès' (1789a) revolutionære strategi og bestod af to dele:

1. At tilkalde (*sommat*) første- og andenstanden til at deltage i en fælles verificering af de deputeredes identitet ved navneopråb.
2. En erklæring om at tredjestanden ville gå enegang og udråbe sig selv til at være den eneste legitime repræsentant for Generalstænderne, hvis første- og andenstanden ikke mødte op.

Forslaget gik imod Mouniers linje, og splittede tredjestanden. Mounier og Target frygtede, at forslaget ville udelukke en forening af stænderne og føre til en krigstilstand. Target foreslog at bløde forslaget op ved at erstatte "tilkalde" med "invitere" for ikke at foregive, at tredjestanden stod over de to andre stænder. Det godkendte Sieyès, men alligevel endte det med en uafgjort afstemning med 247 stemmer for at invitere til en fælles session, 246 for et alternativt forslag og 41 imod, Applewhite (1993, 71), Doyle (2010, 160). Indtil en deputeret fra Bretagne opfordrede sine ligesindede til at tilslutte sig den mere moderate version, der endte med at blive vedtaget med et massivt flertal, Blackman (2019, 86).

Sieyès forslag var tredjestandens første revolutionære skridt, idet det implicerede, at tredjestanden ville udråbe sig selv til at være den legitime repræsentant for Generalstænderne, såfremt første- og andenstanden ikke ville tilslutte sig dem. Det var ifølge Doyle (2010, 161) på denne dato, at tredjestanden blev revolutionær.

Forløbet illustrerer et mønster, der opstod i begyndelsen af maj, og som skulle gentage sig i de følgende måneder. De deputerede var blevet kastet ud i en situation, hvor de følte sig tvunget til at handle. Det var så de mest radikale fra Bretagneklubben, der havde udtænkt deres strategi på forhånd, der tog initiativet, men de kunne ikke samle flertal, før forslaget blev blødt op af de moderate fra Dauphinéde-

legationen.

Forløbet viser også, at de deputerede fra tredjestanden var blevet mindre kompromissøgende. Hvor kun 64 havde stemt imod deltagelsen i mæglingsmøder den 18. maj og 70 mod det anden mæglingsmøde, var der den 10. juni et massivt flertal på 493 for og 41 imod det langt mere radikale forslag om at gå videre, selv hvis første- og andenstanden ikke ville tilslutte sig, Fitzsimmons (2006).

Invitationen blev sendt den 12. juni, hvor navneopråbet begyndte. Invitationen skabte splittelse blandt de gejstlige, hvor mange udtrykte sympati for tredjestanden. Den 13. juni tilsluttede tre sognepræster fra Poitou sig tredjestanden, dagen efter yderligere seks anført af Abbé Grégoire, og 10 mere den 16., Hibbert (1980).

17. juni – Tredjestanden erklærer sig som Nationalforsamling

Da navneopråbet var færdig den 14. juni, havde kun få fra førstestanden tilsluttet sig tredjestanden, og det afstedkom en debat den 15.-16. juni om, hvad næste skridt skulle være.²

Der var stor uenighed blandt de deputerede, men Sieyès lagde for ved at foreslå, at forsamlingen skulle erklære sig for at være en "Forsamling af repræsentanter, kendt og verificeret af den franske nation". Bortset fra den lidt lange betegnelse var det præcist den revolutionære strategi, han havde udtænkt i det afsluttende kapitel af *Hvad er tredjestanden?* Deri havde han foreslået, at tredjestanden skulle kalde sig for Nationalforsamling (*Assemblée nationale*), og erklære, at de alene repræsenterer nationen.

Betegnelsen Nationalforsamling var ikke ny i fransk historie, og den var ikke Sieyès' opfindelse. D'Holbach (1765) havde anvendt betegnelsen om en repræsentativ forsamling, Lafayette havde anvendt betegnelsen i Notabilitetsforsamlingen den 19. maj 1787 (se side 44), og Brienne havde i dekretet fra den 5. juli 1788 omtalt Generalstænderne som "a truly national assembly", se side 50. Betegnelsen havde også været anvendt i flere *cahiers*, bl.a.

² Blackman (2019, 91-114) præsenterer en detaljeret rekonstruktion af hele forløbet af debatten om valg af betegnelsen Nationalforsamling på baggrund af de eksisterende kilder.

i Parisdelegationens *cahiers*, ligesom den ved flere lejligheder var anvendt om Generalstændernes forsamling, Tacket (1996; 83-84,147), Blackman (2019, 89).

Både Mirabeau og Mounier kom med alternative forslag, og det skabte en del debat. Først og fremmest rejste det spørgsmålet, hvad det betød at være en forsamling af repræsentanter, hvilket ret de havde til at gå enegang, og hvad nationen var. Malouet spurgte: "what the manner of constitution of the representatives of the nation means? What is the law which authorizes it? Where is the sovereign will, which has expressed this just and useful intention? Are we by ourselves the legislative power? Can we substitute ourselves for it? Has the general will

so authorized you?" citeret i Sa'adah (1990).

Det var vigtige spørgsmål, for hvad var det forfatningsmæssige grundlag for at erklære sig for Nationalforsamling og altså den eneste legitime repræsentant for folket? Og hvem tilhører den suveræne magt? Sieyès (1789a) havde givet et svar på de spørgsmål, men der var ikke enighed om de svar, og spørgsmålet blev heller ikke afgjort den eftermiddag. To år senere erklæredes det i forfatningens første artikel, at suveræniteten er én, udelelig, uafhængelig og umistelig, og at den tilhører Nationen.

Den 15. juni foreslog den radikale advokat, Pétion de Villeneuve fra Bretagneklubben, betegnelsen Nationalforsamling, men forslaget nød ikke støtte. Dagen efter foreslog også Jérô-

Boks 2. Erklæringen fra den 17. juni

"The assembly, deliberating after the verification of powers, recognizes that this assembly is already composed of deputies sent directly by at least ninety-six percent of the nation.

Such a deputation could not remain inactive because of the absence of the deputies of some *baillages*, or of some classes of citizens; for the absentees who have been summoned cannot prevent those present from exercising their full rights, especially when the exercise of such rights is an imperative and urgent duty.

Furthermore, since only verified representative may concur in the formation of the national will, and since all verified representatives must be in this assembly, it is further necessary to conclude that it, and it alone, may interpret and present the general will of the nation; no *veto*, no negative power may exist between the throne and this assembly.

Accordingly, the assembly declares that the common work of national restoration can and must be begun immediately by the deputies present, and that they must pursue it without interruption or hindrance.

The name of NATIONAL ASSEMBLY is the only one which suits the assembly under the present circumstances, whether because the members who compose it are the only representatives lawfully and publicly recognized and verified, or because they are sent directly by almost the entire nation, or, finally, because the representation being one and indivisible, none of the deputies, from whatever order or class he be chosen, has the right to perform his duties apart from the present assembly.

The Assembly will never lose hope of uniting within its midst all the deputies who are absent today; it will not cease to summon them to fulfill the obligation imposed upon them to co-operate in the session of the Estates General. At whatever moment the absent deputies present themselves during the course of the session which is about to open, it declares in advance that it will hasten to receive them, and, after verification of their powers, to share with them the continuation of the noble efforts which are to effect the regeneration of France.

The National Assembly orders that the motives for the present deliberation be drawn up immediately, to be presented to the king and to the nation."

Kilde: "Declaration on the National Assembly, 17 June 1789", i Stewart (1966, 86).

me Le Grand "Nationalforsamling", men med samme resultat. Først da Sieyès ud på aftenen ændrede mening og foreslog Nationalforsamling, nød det støtte, men de radikale måtte alligevel benytte sig af trusler til at få flertal for forslaget. Stemningen var så dårlig, og det var blevet så sent, at afstemningen blev udskudt til dagen efter, den 17. juni, hvor 491 stemte for og 90 imod Sieyès' forslag om at kalde sig for Nationalforsamling. Det var en sejr for de radikale kræfter.

Nationalforsamlingen udsendte en erklæring, hvori de erklærede, at de repræsenterede mindst 96 pct. af nationen, og at "the absentees who have been summoned cannot prevent those present from exercising their full rights", boks 2.

De erklærede ydermere, at da kun verificerede repræsentanter kan indgå i dannelsen af den nationale vilje, og da alle repræsentanter må være i forsamlingen, er det Nationalforsamlingen, der "alone, may interpret and present the general will of the nation." Og de hævder videre – klart inspireret af Sieyès – at repræsentationen er "one and indivisible," så ingen deputerede fra de andre stænder kan handle uafhængigt af Nationalforsamlingen. Det måtte så også betyde, at hvis repræsentationen er én og udelelig, så er nationen det også, og så kan den ikke længere være opdelt i stænder. Det var naturligvis Sieyès' intention, men ikke alle forstod, at erklæringen betød en afvisning af alle privilegier.

Med erklæringen den 17. juni brød tredjestanden med århundreders forfatningsmæssige tradition:

- Ved at omdanne en traditionel rådgivende forsamling til en lovgivende forsamling.
- Ved at hævde, at de fik legitimitet til at gøre det, fordi de repræsenterer det store flertal af befolkningen.
- Ved at erklære, at de kan træffe beslutning med simpelt flertal, hvilket var et brud med praksis for Generalstænderne, hvor der skulle være enighed mellem stænderne for at anbefale noget til kongen.

Først og fremmest var det en revolutionær handling, et politisk kup, hvorved tredjestandens deputerede gjorde krav på at repræsentere den suveræne magt i nationens navn, og de

Boks 3. Bailly

Jean-Sylvain Bailly (1736-93) var en berømt astronom, matematiker og videnskabshistoriker. Han var frimurer og medlem af det Franske Akademi, og han var tillige en kendt filosof, der i mange år havde kritiseret *l'ancien régime* og dets privilegier.

Bailly var en reformvenlig monarkist. Han blev valgt til at være den første "dekan", altså formand for Nationalforsamlingen den 17. juni 1789. Efter stormen på Bastillen blev Bailly udpeget til borgmester i Paris, men efter massakren på republikanske demonstranter på Champ de Mars i juli 1791 blev han voldsomt upopulær, og han måtte tage sin afsked i november 1791. Han blev efterfulgt af den radikale Pétion. Bailly endte livet i guillotinen under terrorregimet.

hævdede, at kun Nationalforsamlingen repræsenterer almenviljen.

Det var også en revolutionær handling i en helt anden forstand. De deputerede var nemlig ikke valgt som repræsentanter for deres valgkredse, men var valgt som mandatbærere med bindende mandater, så når de tilranede sig den absolutte magt i nationens navn, var det også en revolte mod folket og mod betingelserne for deres valg, Baker (1987, 244).

Nationalforsamlingen konstituerede sig nu og valgte den berømte astronom, Jean-Sylvain Bailly, fra Parisdelegationen til at være den første formand, boks 3.

Om nogen enkelt dato skal udpeges til at være den franske revolutions begyndelse, så må det være den 17. juni. Efter den dato var Ludvig XVI ikke længere den suveræne magt, og beslutningen satte den lavine af begivenheder i gang, der er den franske revolution.

Alle forbehold, som Malouet havde givet udtryk for, blev skubbet til side, og de revolutionære bevarede betydningen af suveræniteten som absolut og udelelig, som det var blevet forstået under det absolutte monarki og af Bodin (1576), Rousseau (1762) og Sieyès (1789a). De revolutionære indså ikke, at problemet var, at magten var absolut og udelelig. De var alene optaget af, at det var kongen og ikke nationen, der besad den suveræne magt, og de forstod derfor heller ikke, at nationen kan udgøre en

trussel mod nationens individuelle medlemmer. Som Hayek (1960, 195) skrev: "it [the revolution] created the belief that, since at last all power had been placed in the hands of the people, all safeguards against the abuse of this power had become unnecessary."

Gælds- og skattepolitik

Som sin første handling vedtog Nationalforsamlingen Targets og Le Chapeliers forslag om at nationalisere statens gæld, og om at der ikke ville blive nogen statsbankerot. Nationalforsamlingen erklærede ydermere alle skatter for ulovlige men samtidig, at alle skatter ville blive opretholdt, så længe Nationalforsamlingen var samlet. Begge forslag stammede fra Sieyès (1788a; 1789a), og formålet var at hindre kongen i at opløse Generalstænderne. Det ville føre til en ophævelse af alle skatter og uundgåelig statsbankerot. For Mirabeau var det også for at støtte Kongen og gøre det mere sandsynligt, at han ville støtte deres beslutning.

Den 19. juni erklærede flertallet af de gejstlige sig for en forening af stænderne, og blandt de adelige stemte et mindretal på 80 for.

20. juni: Boldhuseden

Selv om erklæringen den 17. juni var tilstræbt formuleret i et sprogbrug, der lagde op til samarbejde med de to andre stænder, alarmerede den adelen og regeringen. Kongens umiddelbare reaktion var, at Nationalforsamling "bare er et navn", Fitzsimmons (2006), Doyle (2002, 105), men ministrene kunne ikke andet end opfatte det som et åbent oprør. På Neckers anbefaling blev det besluttet at indkalde til en *Séance royale* med de tre stænder til afholdelse den 22. juni, hvor kongen ville fremlægge et politisk program. Mødet blev udskudt en dag for at få tid til at fjerne gallerierne, så offentligheden ikke kunne forstyrre mødet, og i mellemtiden var *Salle des Menus Plaisirs* lukket, og kongen suspendede alle Generalstændernes møder i den mellemliggende periode.

Dét var der ingen, der havde informeret tredjestanden om, og da de ville mødes den 20. juni, fandt de sig lukket ude fra fællessalen af bevæbnede soldater.

De blev informeret om, at salen var ved at blive gjort klar til kongens besøg, men mange

Boks 4. Boldhuseden 20. juni 1789

"The National Assembly, considering that it has been summoned to fix the constitution of the kingdom, to effect the regeneration of public order, and to maintain the true principles of monarchy; that nothing can prevent it from continuing its deliberations in whatever place it may be forced to establish itself; and, finally, that wheresoever its members are assembled, *there* is the National Assembly.

Resolves that all the members of this Assembly shall immediately take a solemn oath not to separate, and to reassemble wherever circumstances demand, until the constitution of the kingdom is established and consolidated upon firm foundations; and that, the said oath taken, all its members, each individually, shall confirm by their signature this steadfast resolution."

Kilde: Stewart (1966, 88), Baker et al (1987, 201). Oversættelserne varierer, og er sammenlignet med den franske tekst.

deputerede frygtede, at det var en forberedelse på at opløse Generalstænderne. Dr. Guillotin fra Paris foreslog, at de kunne forsamles i boldhuset på rue du Vieux-Versailles (nu: Rue du Jeu de Paume) ikke så langt fra *Hôtel des Menus Plaisirs*. Boldhuset var i privat eje, men det blev også anvendt af de kongelige til at spille en fransk forløber for tennis, kaldet *jeu de paume*, se kortet på side 41.

Igen var det en uventet begivenhed, udelukkelsen fra *Salles des Menus Plaisirs*, der kastede tredjestanden ud i en situation, hvor de var tvunget til at reagere, men hvordan? Sieyès foreslog at flytte Nationalforsamlingen til Paris, hvor de var omgivet af folkets støtte, men Mounier foreslog i stedet, at de skulle sværge en højtidelig ed om aldrig at lade sig skille, før de havde givet Frankrig en ny forfatning. Både Target, Le Chapelier og Barnave, der kom fra tre forskellige grupper (Paris, Bretagne, Dauphiné) i Nationalforsamlingen, støttede Mouniers forslag, og forslaget blev godkendt med applaus uden afstemning.

Det blev den berømte "boldhused". Forskellige kilder oplyser, at teksten blev formuleret af Target og andre af Sieyès eller af Mounier og Sieyès.

Boldhuseden er den første formelle erklæring om, hvad Nationalforsamlingen ser som sin opgave, Robinson (1895), og det er en tredelt opgave:

1. to fix the constitution of the kingdom,
2. to effect the regeneration of public order,
3. to maintain the true principles of monarchy.

Baker (1990b) rejser spørgsmålet, hvad det betyder, at Boldhuseden taler om "to fix the constitution of the kingdom" [à fixer la constitution du royaume]. Mente de deputerede, at der allerede eksisterede en forfatning, der skulle fikses, eller at opgaven var at etablere en helt ny forfatning, hvad de fleste oversættere synes at antage? Baker (1994) hævder, at der er tale om en henvisning til Parisparlamentets proklamation af rigets fundamentale love fra den 3. maj året før, se Pedersen (2019c, 71). Altså en opfattelse af, at Frankrig allerede har en forfatning. Boldhuseden lod det være op til Nationalforsamlingen at afgøre, om der allerede eksisterede en forfatning eller ej, og spørgsmålet blev taget op igen af forfatningskomiteen i juli måned, Pedersen (2020c).

At de deputerede skulle være blevet tilkaldt "to fix the constitution" var også lidt af en tilsnigelse, idet kongen ikke i indkaldelsen fra den 24. januar nævner noget om nogen forfatning. Han taler om at "etablere [pour établir] en vedvarende og uforanderlig orden i alle regeringsmagts dele," jf. Pedersen (2019b, 54).

Det erklæres også, at opgaven er at *bevare monarkiets sande principper*, der ud fra sammenhængen må forstås som et begrænset monarki, hvilket igen forudsætter, at en forfatning begrænser kongens magt.

De deputerede svor eden mundtligt og underskrev dokumentet. Kun en enkelt deputeret, Martin-Dauch, nægtede at tage eden.

At sværge eden bidrog til at forene de deputerede i lyset af kongens forbud mod at mødes, men på Mouniers råd undlod de at provokere ministrene yderligere, før de vidste, hvad der var i gære. Flertallet i Nationalforsamlingen var af den overbevisning – eller håbede i hvert fald – at kongen ville støtte dem på den kommende *Séance Royale*.

Da Nationalforsamlingen mødtes igen den 22. juni på trods af kongens forbud, foregik det

i Saint-Louis kirken, hvor der var mere plads, og som var mere passende til den højtidelige lejlighed, hvor 149 gejstlige deputerede sluttede sig til dem, og endnu mere bemærkelsesværdigt: tre adelige fra Dauphiné, der som de første brød andenstandens enighed. Stænderne var allerede begyndt at forene sig før den kongelige session.

Kongens modoffensiv

Necker var af den mening, at hvis dødvandet mellem stænderne skulle brydes, måtte kongen indkalde til en *Séance Royale*, hvor kongen kunne fremlægge et populært program for alle tre stænder. Necker foreslog et møde i midten af juni.

Spørgsmålet blev dog først taget op i Statsrådet den 19. juni på kongens jagtslot i Marly. Der fremlagde Necker en plan for reformer, der omfattede skattelighed, og alles lige adgang til offentlige embeder. Han anbefalede også en afstemningsform med én stemme per hoved i visse spørgsmål, og han rådede kongen til ikke at ophæve tredjestandens beslutninger fra den 17. og 20. juni men undlade at nævne dem.

Statsrådet var delt, og Necker, Montmorin, Saint-Priest og La Luzerne udgjorde den reformvenlige fløj, der accepterede Nationalforsamlingen og anbefalede afstemning efter hoved, mens tre andre ministre ville holde fast i afstemning efter stand. Det så ud til, at der var opbakning til Neckers plan, indtil dronningen intervenerede.

Den 21. optog Kongen sine to brødre³ i Statsrådet, og i Neckers fravær overtalte Barentin Statsrådet til at bevare de højere stænders privilegier, og han fik Statsrådet til at erklære tredjestandens resolutioner for ugyldige. Necker havde tabt magtkampen i Statsrådet.

Kongen, der ellers havde fælles interesser med tredjestanden i opgøret med adelens skatteprivilegier, skiftede nu side og allierede sig med adelen mod tredjestanden. For kongen kan det afgørende have været, at tredjestanden udfordrede kongens suveræne magt, men det er svært at se, hvad kongen eller hans rådgivere troede, han kunne opnå med den strategi.

³ Comte de Provence, den fremtidige Ludvig XVIII (1814-24), og comte d'Artois, den fremtidige Charles X (1824-30).

Boks 5. Regenerering

I Boldhuseden tales om en "regenerering" af den offentlige orden, og "regenerering" var ifølge Hampson (1988) det mest brugte og misbrugte ord i 1789. Selv kongen talte om "the regeneration of the kingdom" i brevet til adelen den 27. juni, Sieyès (1788a, 19) talte om "to regenerate the royal finances", og ordet regenerering blev anvendt i mange *cahiers* og i hundredvis af politiske pamfletter, Ozouf (1988).

Som i Boldhuseden anvendtes ordet oftest med et tilføjet ejefald, som når der tales om "regenerering af den offentlige orden", "regenerering af kongedømmet", "regenerering af Frankrig" osv., men snart begyndte man bare at tale om "regenerering" som et program uden grænser. Alt skulle regenereres, og ordet fik en klang af en ekstraordinær energiudladning, der gjorde det så tiltrækkende for de revolutionære, Ozouf (1988).

Regenerering adskiller sig fra reform, der antyder, at der er noget bevaringsværdigt i det eksisterende. De radikale revolutionære mente ikke, der var noget bevaringsværdigt fra en fortid præget af despotisme, præsteskab og feudalisme, og de insisterede på, at det afgørende var at have viljen til forandring. Det lagde op til en revolutionær omvæltning af hele samfundet, hvor selv tidsregningen og kalenderen blev lavet om, gader og pladser fik nye navne, der blev indført nye enheder for mål og vægt, indført nye festivaler og nye borgerlige kulturer. I bestræbelsen på at regenerere alt efter en rationelt udtænkt plan, vil det være nødvendigt at gennemføre en udrensning af medlemmer af samfundet, der modsætter sig regenereringen, som de præster, der nægter at sværge troskab til revolutionen. Det er ikke svært at se, hvordan denne opfattelse af regenerering i overensstemmelse med et rationelt udtænkt kollektivt mål for hele samfundet og forsøget på at skabe det nye menneske førte til terrorregimet.

Troede de, at kongen alene i kraft af kongemagtens autoritet ville kunne diktere betingelserne for reformer, selv om det ikke var lykkedes i de to foregående år under langt gunstigere omstændigheder?

Den 23. juni mødtes Generalstænderne til den *Séance royale*, der var Ludvig XVI's sidste udvej for at genvinde sin tabte autoritet. Necker holdt sig væk, og fraværet af regeringens mest populære minister skabte bekymring for, om kongen havde planer om at opløse forsamlingen. Posteringen af soldater ved alle udgange forstærkede den trykkede stemning.

Ludvig XVI iscenesatte sig som nationens faderskikkelse, og talte om sine "faderlige hensigter", og han erklærede sig som nationens sande repræsentant. Han tilstod sit elskede folk en række indrømmelser og appellerede til, at de ville tage imod dem med taknemmelighed.

Kongen – og hans rådgivere – var ikke de store taktikere, og før kongen fremlagde sin politiske plan, oplæste han en erklæring, hvori han opridsede grænserne for, hvad han var parat til at acceptere af reformer. Han indledte med et ønske om at bevare de eksisterende skel mellem stænderne med alle deres traditionelle rettigheder, herunder den feudale ejendoms-

ret, nytterettigheder og æresrettigheder. Kongen erklærede også, at de deputerede udgør tre kamre, der skulle træffe beslutninger hver for sig, og at beslutningen den 17. juni og alle de følgende beslutninger var illegale og forfatningsstridige.

Kongens plan indeholdt flere elementer fra Calonnes plan fra 1787. Han var parat til at fratage adelen og kirken deres skatteprivilegier, men han tilkendegav, at fremtidige skatter ikke ville blive pålagt, uden at folkets repræsentanter var blevet konsulteret. De indre toldgrænser skulle fjernes, og brug af hoveri ved bygning af veje skulle afskaffes. Han gik ind for etableringen af lokale repræsentative forsamlinger, hvor repræsentanter for de tre stænder kunne drøfte lokale spørgsmål, og som noget nyt indvilligede han i at gennemføre en række reformer om større personlig frihed og pressefrihed.

Kongen sluttede af med en implicit trussel om, at hvis forsamlingen svigtede ham, ville han arbejde videre alene og gennemføre sine mål med fasthed. Afslutningsvist erindrede han forsamlingen om, at ingen af forsamlingens resolutioner kunne blive til lov uden en kongelig godkendelse.⁴ Til sidst beordrede

4 Teksten til kongens tale er gengivet i Stewart

kongen forsamlingen opløst og salen ryddet.

Havde kongen fremlagt sin plan ved åbningen af Generalstænderne, er det ikke usandsynligt, at den ville være blevet gennemført, men i politisk forstand var det nu længe siden, at det program kunne tilfredsstille Tredjestanden, og alle opfattede seancen som et forsøg på at genetablere et kongeligt despoti. Kongen havde gentagne gange talt om "jeg vil", "jeg byder", "det er min vilje" og "jeg forbyder", som om regeringen var et personligt enevælde. Som Mirabeau påpegede, var det historisk enestående, selv om kongen også ved den foregående kongelige session den 19. november 1787 for Parisparlamentet havde omdannet den til en *lit de justice*, Pedersen (2019c, 45).

Tredjestanden blev tilbage, og stilhed faldt over forsamlingen. Mirabeau rejste sig og holdt en tale, der bakkede op om tredjestandens beslutning med Boldhuseden. Den kongelige ceremonimester beordrede tredjestandens repræsentanter at skilles, og til det skal Mirabeau have svaret: "Gå og sig eders herre, at vi er her i kraft af folkets vilje, og at vi kun viger for bajonetternes magt". Til stor irritation for Bailly, der påtalte, at Mirabeau ikke kunne tale på forsamlingens vegne.

På Mirabeaus anbefaling vedtog Nationalforsamlingen, at medlemmerne skulle have parlamentarisk immunitet. Endnu et af Sieyès' forslag.

Den kongelige session gav bagslag, og den pressede tredjestanden til at tage sagen i egen hånd i åben opposition til kongens ministre og rådgivere, som man stadig foregav måtte have vildledt kongen. Det stod klart, at Statsrådet var splittet, hvilket var en helt usædvanlig baggrund for et så afgørende træk, som kongens tale den 23., og da det kom til stykket, var kongen heller ikke parat til at anvende magt for at sende tredjestandens deputerede hjem. Givet at tredjestanden bekræftede beslutningerne fra den 17. og den 20. juni, var det et stort nederlag for de konservative kræfter i Statsrådet.

Afvisningen af kongens forslag viser, hvordan begivenhederne havde gjort tredjestanden mere selvbevidst og mere radikal. Den 28. maj havde tredjestanden alene accepteret nye møder med de to andre stænder, fordi de ikke øns-

skede at gå imod kongens ønsker, men den 23. juni afviste de direkte et forslag, som kongen havde erklæret, at han ønskede gennemført.

Stænderne forenes, men...

Den 24. vendte størstedelen af de gejstlige tilbage til Nationalforsamlingen, som ærkebiskoppen af Vienne præsiderede over sammen med Bailly, og dagen efter brød den adelige modstand sammen. Den 25. juni sluttede 47 liberale adelige sig til tredjestanden anført af kongens fætter, duc d'Orléans og med Clermont-Tonnerre som talsmand. Det var i direkte modstrid med kongens ønske fra den 23. Lafayette var ikke iblandt dem, da han var bundet af sit mandat til sin valgkreds. De adelige ønskede at bryde dødvandet, men var ikke indstillet på at stemme i fællesskab, og i Nationalforsamlingen satte de sig samlet som stand.

Møderne i Nationalforsamlingen skete på en baggrund af folkelig uro i både Paris og Versailles, og flere af de adelige og gejstlige deputerede havde i løbet af juni måned oplevet at blive fornærmet og chikaneret af vrede borgere, når de mødte op eller forlod *Salles des Menus Plaisirs*. Også i selve mødelokalet blev ethvert forsvar for kongen eller de privilegerede stænder mødt af piften og trusler fra tilhørerne, og kongen havde udstationeret soldater for at forhindre almindelige borgere i at få adgang til *Salles des Menus Plaisirs*.

Kongen havde som annonceret den 23. planer om at gennemføre reformerne uden om Generalstænderne, men de oprørske tilstande i Paris ændrede sagen. Den 24. juni nægtede to kompagnier i *Gardes Francaises*, den kongelige paladsvagt, der residerede i Paris, at parere ordre om at patruljere i Paris, og den 26. måtte Statsrådet erkende, at manglen på tropper og frygt for, at tropperne ikke ville adlyde, udelukkede den mulighed.⁵ Kongen måtte kapitulere og den 27. juni sende et brev til de resterende deputerede fra første- hhv. andenstanden, hvori han uden at nævne Nationalfor-

⁵ Det var ifølge Doyle (2010, 174) frygt for, at de franske tropper ikke ville adlyde ordrer, og det var ifølge Tackett (1996, 157) for at købe tid, så han kunne nå at samle de nødvendige troppesyrker til at gennemføre et kup, der fik kongen til at give efter den 27. juni.

samlingen, gav udtryk for sit ønske om, at de ville forene sig med de to andre stænder.

Tredjestanden havde vundet første runde af magtkampen, og for kongen var det et ydmygende nederlag. Da den 28. og 29. var helligdage, blev det fejret med to dages festligheder.

Ved den første fælles forsamling den 30. juni forsikrede Bailly igen de adelige om, at en fælles forsamling ikke betød ophævelsen af alle sociale skel, og at Nationalforsamlingen ville anerkende dem som adelige deputerede, men ikke som deputerede for adelen, Fitzsimmons (2003, 8), men hverken kongen eller de konservative adelige eller gejstlige accepterede legitimiteten af Nationalforsamlingen, og de søgte på alle måder at modarbejde den og sabotere arbejdet. Der var ikke enighed om at stemme efter hoved, så det politiske dødvande var ikke brudt. Adelen og de gejstlige mødtes stadig separat, og mange adelige nægtede at deltage i arbejdet i Nationalforsamlingens komiteer. Andre hævdede (med rette), at de ikke kunne træffe beslutninger, før de havde fået nye mandater fra deres vælgere.

Hverken Sieyès' eller Mouniers linje havde sejret. Det var ikke lykkedes for Sieyès at få ekskluderet adelen, som han havde ønsket, og nu var både de adelige og de gejstlige en del af samme Nationalforsamling, men omvendt havde de privilegerede stænder ikke indvilliget i at stemme per hoved, så en forening af stænderne var heller ikke opnået. Det kom først efter stormen på Bastillen, Pedersen (2019d, 75).

Til gengæld var antallet af deputerede i Nationalforsamlingen blevet fordoblet sammenlignet med den 17. juni, hvilket reducerede indflydelsen fra de radikale deputerede.

Komiteer

For at undgå at lokale klikker af deputerede skulle forfølge lokale særinteresser, var det blevet besluttet at opdele Nationalforsamlingen i 20 *bureaux*, eller komiteer, med hver 20 deputerede. Den 1. juli blev antallet øget til 30 komiteer med 40 deputerede i hver. Ideen med at opdele Forsamlingen i mindre fora var, at de deputerede kunne mødes og debattere alle spørgsmål i mindre forsamlinger, og når de havde nået en konklusion, kunne den viderebringes til hele Nationalforsamlingen, Lemay

and Patrick (1996).

Problemet med de bindende mandater

Det førte til en debat om repræsentation og om bindende mandater. Bindende mandater er ikke et problem, når de deputerede skal videreformidle deres valgkredsers råd og klager til kongen, men i en lovgivende forsamling vil bindende mandater udgøre en hindring for at opdage almenviljen. Det ville derfor være nødvendigt, som Sieyès (1788a, 11-12) havde argumenteret for, at de deputerede bliver egentlige repræsentanter, der har friheden til at forhandle og indgå kompromiser, og ikke bare er mandatbærere.

Talleyrand havde allerede den 3. juli sagt, at bindende mandater ikke kunne hindre Nationalforsamlingen i at træffe beslutninger. De var alene en sag mellem den deputerede og dennes valgkreds.⁶ Spørgsmålet blev taget op igen den 7., hvor Talleyrand fremlagde en rapport om spørgsmålet. Talleyrand var eksplicit om, at de bindende mandater var et spørgsmål om ære, og at det ikke tilkom hverken Nationalforsamlingen eller nogen andre at ophæve deres ed. De bindende mandater angik forholdet mellem de deputerede og deres valgkreds, men de kunne ikke hindre Nationalforsamlingens arbejde. Sieyès argumenterede for, at spørgsmålet allerede var afgjort med erklæringen fra den 17. juni, så hvis en deputeret nægtede at deltage pga. sit mandat, ville det blot blive betragtet som fravær. Mirabeau foranledigede, at det den 8. juli blev besluttet med et overvældende flertal på 700 mod 28, at Forsamlingens aktiviteter "cannot be suspended (...) by the protests or absence of some representatives." Det afgjorde sagen.

En ny forfatning

Efter at have færdiggjort verifikationen af de deputeredes identitet, skulle Nationalforsamlingen nu efter to måneders taktisk spil

⁶ Forløbet er gennemgået i detaljer af Blackman (2019). Mange historikere hævder fejlagtigt, at Nationalforsamlingen ophævede de bindende mandater, men de besluttede alene, at deputerede, der ikke kunne stemme for et forslag pga. deres mandat, ville blive betragtet som fraværende, Blackman (2019, 147-8).

begynde på det politiske arbejde, og den 6. juli besluttede Nationalforsamlingen at påbegynde udarbejdelsen af en ny forfatning. Det presserende spørgsmål om statsgælden blev udskudt til senere.

Dagen efter blev der nedsat en forfatningskomite med Mounier som talsmand, og den 9. fremlagde han sine foreløbige overvejelser over strukturen for en fremtidig forfatning, og han nævnte som det første en rettighedserklæring, der skulle fungere som præambel til forfatningen, og som kort skulle nævne de principper, der skulle lægges til grund for forfatningen, Pedersen (2020a,c).

Afslutning

Da kongen i august 1788 blev tvunget til at indkalde Generalstænderne for første gang i 175 år, og *l'ancien régime* brød sammen som et politisk system, vækkede kongen den sovende suveræn, og det lå i kortene, at Generalstænderne skulle give Frankrig en ny forfatning, Pedersen (2019c).

Tredjestandens repræsentanter til Generalstænderne var dog ikke revolutionære, da de mødtes i Versailles i begyndelsen af maj 1789, og de færreste forestillede sig noget mere revolutionært end at give Generalstænderne en begrænset rolle i lovgivningen sammen med kongen og at afskaffe første- og andenstandens skatteprivilegier og politiske privilegier i Generalstænderne.

Det ville være et opgør med det absolutte monarki, hvor suveræniteten formelt ville overgå til nationen, og hvor udøvelsen af den lovgivende magt ville blive delt mellem kongen og Generalstænderne, men det ville være en reform snarere end en revolution, og der var ikke lagt op til et opgør med hele det privilegiebaserede samfund.

Undervejs i forløbet blev tredjestandens deputerede gradvist mere revolutionære, og de endte med at erklære, at Nationalforsamlingen alene repræsenterer den suveræne magt i nationens navn. Det var en logisk følge af oplysningstidens ide om, at suveræniteten ligger i nationen, selv om de deputerede havde tøvet med at tage det skridt. Det var et forløb, der fulgte Sieyès' (1789a) revolutionære strategi, og i første omgang syntes det at blive en sejr for

Sieyès plan om, at tredjestanden skulle ekskludere aristokratiet fra nationen.

Magtkampen mellem tredjestanden og de privilegerede stænder var imidlertid ikke afsluttet, og det blev en uforudsigelig faktor, den parisiske pøbels oprør, der efter stormen på Bastillen den 14. juli, førte til en forening af de tre stænder og en afslutning på magtkampen. I samme ombæring reddede den folkelige opstand den politiske revolution, Pedersen (2019d). Det skulle blive endnu en uforudsigelig faktor, revolutionen på landet, der førte til ophævelsen af det feudale system og afskaffelse af det privilegiebaserede samfund den 4. august, Pedersen (2020b).

Efter den 4. august begyndte en ny verden, og revolutionen kunne udvikle sig i en næsten hvilken som helst retning.

Anlægger man et legalistisk syn på revolutionen, kan man sige, at der er tre dokumenter, der er udtryk for "ånden fra 1789", og som indfanger den revolutionære ideologi i den tidlige fase:

1. Dekretet fra den 11. august, der sammenfattede beslutningerne fra den 4. august om at afskaffe det feudale system
2. Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder fra den 26. august 1789
3. Den nye forfatning for et konstitutionelt monarki, der blev vedtaget den 3. september 1791.

Litteratur

Baker, Keith Michael (1987): "Representation re-defined" optrykt i Baker: *Inventing the French Revolution*. Cambridge, 1990.

Baker, Keith Michael (1990a): *Inventing the French Revolution*. Cambridge.

Baker, Keith Michael (1990b): "Fixing the French constitution" i Baker (ed): *Inventing the French Revolution*. Cambridge.

Baker, Keith Michael (1994): "The Idea of a Declaration of Rights" i Dale Van Kley (ed.): *The French Idea of Freedom. The Old Regime and the Declaration of Rights of 1789*. Stanford.

Baker, Keith Michael (2006): "Political languages of the French Revolution," *The Cambridge History of the Eighteenth-Century Political Thought*.

- Cambridge.
- Baker, Keith Michael, J.W. Boyer and J. Kirshner (eds.) (1987): *The Old Regime and the French Revolution. Readings in Western Civilization*. Chicago.
- Blackman, Robert H. (2019): *1789: The French Revolution Begins*. Cambridge.
- Burke, Edmund (1790): *Tanker om den franske revolution*. Tønder, 1987.
- Burke, Edmund (1791): *Thoughts on French Affairs*, i Burke: *Further Reflections on the Revolution in France*. Edited by D.E. Ritchie. Liberty Fund, 1992.
- Clarke, Stephen (2019): *The French Revolution & What Went Wrong*. London.
- Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.
- Doyle, William (2010): *Origins of the French Revolution*. 3rd ed. Oxford.
- Edelstein, Dan (2014): "Political Thought" i Daniel Brewer (ed.): *The Cambridge Companion to the French Enlightenment*. Cambridge.
- Edelstein, Dan (2019): *On the Spirit of Rights*. Chicago.
- Fitzsimmons, Michael P. (2003): *The Night the Old Regime Ended. August 4, 1789, and the French Revolution*. Pennsylvania.
- Fitzsimmons, Michael P. (2006): "From the Estates General to the National Assembly, May 5 – August 4, 1789" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Fitzsimmons, Michael P. (2015): "The Principles of 1789" i McPhee (ed.): *A Companion to the French Revolution*. Oxford.
- Furet, Francois (1981): *Interpreting the French Revolution*. Cambridge.
- Furet, Francois (1988a): "The Monarchy and the Procedure for the Elections of 1789" *The Journal of Modern History* 60, S58-S84.
- Furet, Francois (1988b): "Mirabeau" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Furet, Francois og Denis Richet (1965): *Den franske Revolution 1-2*. København, 1988.
- Furet, Francois and Mona Ozouf (eds.) (1988): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Godechot, Jacques (1965): *France and the Atlantic Revolution of the Eighteenth Century, 1770-1799*. New York.
- Godechot, Jacques (1970): *The Taking of the Bastille. July 14th, 1789*. London.
- Gottschalk, Louis and Margaret Maddox (1969): *Lafayette in the French Revolution. Through the October Days*. Chicago.
- Hayek, F.A. von (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago.
- Hibbert, Christopher (1980): *The French Revolution*. New York.
- D'Holbach, (1765): "Représentans" *Encyclopedic Liberty: Political Articles in the Dictionary of Diderot and D'Alembert*. Liberty Fund, 2016.
- Israel, Jonathan (2012): *Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution and Human Rights 1750-1790*. Oxford.
- Israel, Jonathan (2014): *Revolutionary Ideas. An Intellectual History of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre*. Princeton.
- Lemay, Edna Hindie and Alison Patrick (1996): *Revolutionaries at work. The Constituent Assembly 1789-1791*. Oxford: Voltaire foundation.
- O'Brien, Conor Cruise (1996): *The Long Affair. Thomas Jefferson and the French Revolution, 1785-1800*. Chicago.
- Ozouf, Mona (1988): "Regeneration" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma., 1989.
- Palmer, R.R. (1959/1964): *The Age of the Democratic Revolution. A Political History of Europe and America, 1760-1800*. Princeton, 2014.
- Pedersen, Torben Mark (2019a): "Abbed Sieyès – den franske revolutions filosof" *LIBERTAS* nr. 71, 5-34.
- Pedersen, Torben Mark (2019b): "L'ancien régime"

- LIBERTAS* nr. 71. Tillæg offentliggjort på <http://www.libertas.dk/libertas-arkiv/>
- Pedersen, Torben Mark (2019c): "L'ancien régimes sammenbrud: skatteoprør, adelsrevolte og opgøret med privilegier" *LIBERTAS* nr. 71, 35-57.
- Pedersen, Torben Mark (2019d): "Folkets revolution og stormen på Bastillen" *LIBERTAS* nr. 71, 79-86.
- Pedersen, Torben Mark (2020a): "Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder" *LIBERTAS* nr. 72, 21-45.
- Pedersen, Torben Mark (2020b): "Den Store Fryg og den sociale revolution" *LIBERTAS* nr. 73, 4-11.
- Pedersen, Torben Mark (2020c): "Folkesuveræniteten, lighed og kampen om forfatningen 1789-1791" *LIBERTAS* nr. 73, 12-56.
- Popkin, Jeremy D. (2019): *A New World Begins. The History of the French Revolution*. New York.
- Richet, Denis (1988): "Revolutionary journées" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Robinson, James Harvey (1895): "The Tennis Court Oath" *Political Science Quarterly* 10 (3), 460-74.
- Rousseau, Jean-Jacques (1762): *Samfundskontrakten*. København, 2007.
- Sa'adah, Anne (1990): *The Shaping of Liberal Politics in Revolutionary France. A Comparative Perspective*. Princeton.
- Sieyès, Abbé (1788a): "Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789." i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1788b): "An Essay on Privileges" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1789c): "What is the Third Estate?" i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Stewart, John Hall (1966): *A Documentary Survey of the French Revolution*. New York.
- Tackett, Timothy (1989): "Nobles and Third Estate in the Revolutionary Dynamic of the National Assembly, 1789-1790" *The American Historical Review* vol. 94, 271-301.
- Tackett, Timothy (1996): *Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1791)*. Princeton.
- Tackett, Timothy (2005): "Becoming a Counterrevolutionary: A Conservative Noble in the National Assembly, 1789-1791", *George Rudé Seminar*.
- Taylor, George V. (1972): "Revolutionary and Non-revolutionary Content in the Cahiers of 1789: An Interim Report" *French Historical Studies* 7(4), 479-502.
- Thompson, Eric (1952): *Popular Sovereignty and the French Constituent Assembly 1789-91*. Manchester.
- Thompson, J.M. (1929): *Leaders of the French Revolution*. Oxford.
- Thorup, Mikkel, B. Nygaard, J.R. Kjærgård, N. von Eggers og M.H. Jessen (red.) (2015): *Den franske revolution*. Århus.
- Tocqueville, Alexis de (1856): *The Old Regime and the Revolution*. New York, 1955.

Folkets revolution og stormen på Bastillen

Torben Mark Pedersen

Borgerskabets politiske revolution i juni var en ublodig revolution, men den var også kun en revolution på papiret, og kongen havde truet med ville gennemføre reformerne uden om Nationalforsamlingen, hvis de ikke bakkede ham op. Det skabte frygt for, at kongen ville opløse Nationalforsamlingen, og sætte militæret ind. Den frygt blev bestyrket af udstationeringen af soldater omkring Paris, der allerede var på oprørsrand pga. høje brøddpriser. Neckers afskedigelse udløste oprøret den 12. til den 14. juli, der kulminerede med stormen på Bastillen. Begivenhederne tvang kongen til at anerkende Nationalforsamlingen, så det blev folkets revolution, der reddede borgerskabets revolution.

Det folkelige oprør i Paris begyndte den 12. juli med meddelelsen om Neckers afskedigelse, og det kulminerede den 14. juli med stormen på Bastillen. Dagen efter mødte kongen op i Nationalforsamlingen, hvor han for første gang anerkendte den og lovede at ville samarbejde om at gennemføre reformer.

Kongen kunne ikke gøre andet. For det første viste begivenhederne, at kongen ikke kunne stole på sine troppers loyalitet, end ikke de udenlandske lejetroppers, hvis han ville sætte dem ind mod folket. Monarkiet havde mistet sin legitimitet. For det andet havde det folkelige oprør et sådant omfang, at det ville have været næsten umuligt at undertvinge det med militær magt og i hvert fald ikke uden betydelige blodsudgydelser, hvilket kongen ikke var parat til. Og hvad så bagefter?

Det blev således ironisk nok folkets revolution, der reddede borgerskabets revolution, selv om den parisiske pøbel var drevet af helt andre motiver end borgerskabets deputerede i Nationalforsamlingen. Det var ikke politisk filosofiske overvejelser om folkesuverænitæt og lighed, der lå bag det folkelige oprør, men noget meget mere jordnært: frykten for et angreb, protest mod høje brøddpriser og brødmangel samt en forarmet underklasses had til de rige.

Kongen forbereder at opløse Nationalforsamlingen

I sin tale til Generalstænderne den 23. juni havde kongen gjort det klart, at han ikke anerkendte Nationalforsamlingen, og at han betragtede tredjestændens beslutninger fra den 17. og den 20. juni (Boldhuseden) som illegale og forfatningsstridige. Han sluttede af med at erklære, at såfremt forsamlingen svigtede ham, ville han arbejde videre alene og gennemføre sine mål med fasthed, Pedersen (2019b).

Allerede den 22. havde kongen underskrevet den første marchordre for at samle tropper omkring Paris, og i de følgende dage traf han yderligere foranstaltninger for en mulig militær intervention. Den 26. underskrev han marchordrer for fire regimenter med 4.880 soldater, og yderligere marchordrer blev sendt ud den 29. og den 30. juni, Godechot (1970, 179f). Den 1. juli underskrev han marchordrer til yderligere 10 regimenter af fortrinssvist schweiziske og tyske lejesoldater, så der den 4. juli var samlet næsten 30.000 soldater omkring Paris under kommando af Marskal de Broglie.

Ifølge Godechot (1970, 180) havde kongen besluttet sig for at handle omkring den 13. juli, når de sidste tropper var på plads. Flere vidner fortæller om, at kongen havde planer om at indkalde til en ny kongelig session, hvor Natio-

nalforsamlingen endnu en gang ville blive bedt om at anerkende reformplanerne fra den 23. juni, og hvis de nægtede, ville kongen opløse Forsamlingen. Marskal Broglie skulle angiveligt være blevet beordret til at forberede en militær intervention begyndende natten til den 14. juli, Godechot (1970, 249).

Der findes imidlertid ikke kildemateriale, der med sikkerhed beviser kongens intentioner, og Hardman (2015) mener ikke, at kongen havde til hensigt at sætte militæret ind mod Paris. Han argumenterer for, at tropperne blev udstationeret i byer med kongelige slotte, og at formålet var at beskytte dem mod at blive plyndret.

Hvorom alting er, så kom der ikke nogen militær intervention, og tidspunktet for en sådan ville også have været det værst tænkelige.

Paris på randen af oprør

Paris var allerede på randen af oprør pga. de høje brøddriser og manglen på brød. Der var stor arbejdsløshed, mange sultede, og hele foråret havde der været folkelige opstande i Paris og i provinsen. Et brød på omkring to kilo kostede normalt 9 *sous*, men i februar 1789 var prisen steget til 14,5 *sous*, hvilket var op mod 75 pct. af lønnen for en arbejder i Paris, hvis vedkommende var så heldig at have et arbej-

de.¹ Meget symbolsk toppede brøddriserne i Paris med 16 *sous* den 14. juli – dagen for stormen på Bastillen.

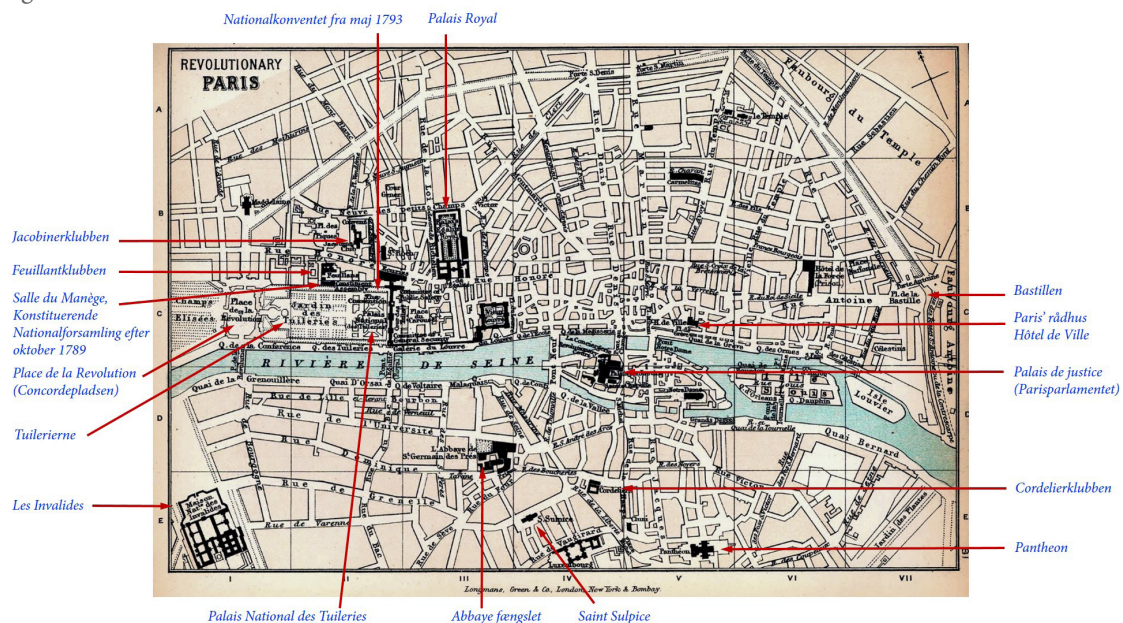
Det var ydermere en gammel folkelig overbevisning, at når tingene gik skidt, så måtte der ligge et komplot bag, og det var en udbredt opfattelse, at der lå et aristokratisk komplot bag brødmanglen, og at det var en del af et kontra-revolutionært plot.

Den anspændte situation i Paris kunne hvert øjeblik eksplodere, og hvis der var én ting, der kunne forøge spændingerne, så var det deployeringen af fremmede lejesoldater omkring byen. Der var rygter om, at kongen planlagde indsættelsen af tropper for at opløse Nationalforsamlingen med magt, og selv om den folkelige opbakning til Nationalforsamlingen var stor, tænkte pariserne ikke så meget på at komme Nationalforsamlingen til undsætning som på sig selv og den fare, Paris befandt sig i, Richet (1988). Det var ønsket om at kunne forsvare sig mod angreb, der udløste de revolutionære begivenheder i juli 1789.

Mange havde frygtet, at Nationalforsamlin-

1 Faglærte arbejdere som låsesmede og tømrere tjente omkring 50 *sous* om dagen, murere omkring 40, og arbejdsmænd mellem 20 og 30. Under normale omstændigheder gik omkring halvdelen af den almindelige arbejders løn til brød og yderligere 16 pct. til andre fødevarer, Hibbert (1980, 96).

Figur 1. Kort over Paris i revolutionsårene

gen ville blive opløst omkring tidspunktet for den kongelige session den 23. juni, men det skete ikke, og som dagene gik, blev det sværere og sværere for kongen at gribe ind.

Den 24. juni erklærede to kompagnier i *Gardes Francaises*, den kongelige paladsvagt, der residerede i Paris, at de ikke ville hindre folkelige demonstrationer, og den 27. juni kastede fem andre kompagnier deres våben og bevægede sig mod Palais Royal, hvor de blev modtaget som helte.

Lederne af de deserterende soldater blev fængslet dagen efter, men den 30. drog omkring 400 parisere i flok fra Palais Royal til Ab-

baye fængslet, figur 1. Før de nåede frem, var flokken vokset til 10.000, og de gennemtvang løsladelsen af de fængslede soldater, Blackman (2019, 170).

Det var ikke de eneste soldater, der var påvirket af de revolutionære begivenheder, og hvis loyalitet over for kongen var tvivlsom.

Den 6. juli blev der holdt så opflammende taler i Palais Royal, at duc d'Orléans følte sig tvunget til at tilkalde soldater for at rydde haven, hvilket foregik uden blodsudgydelser.

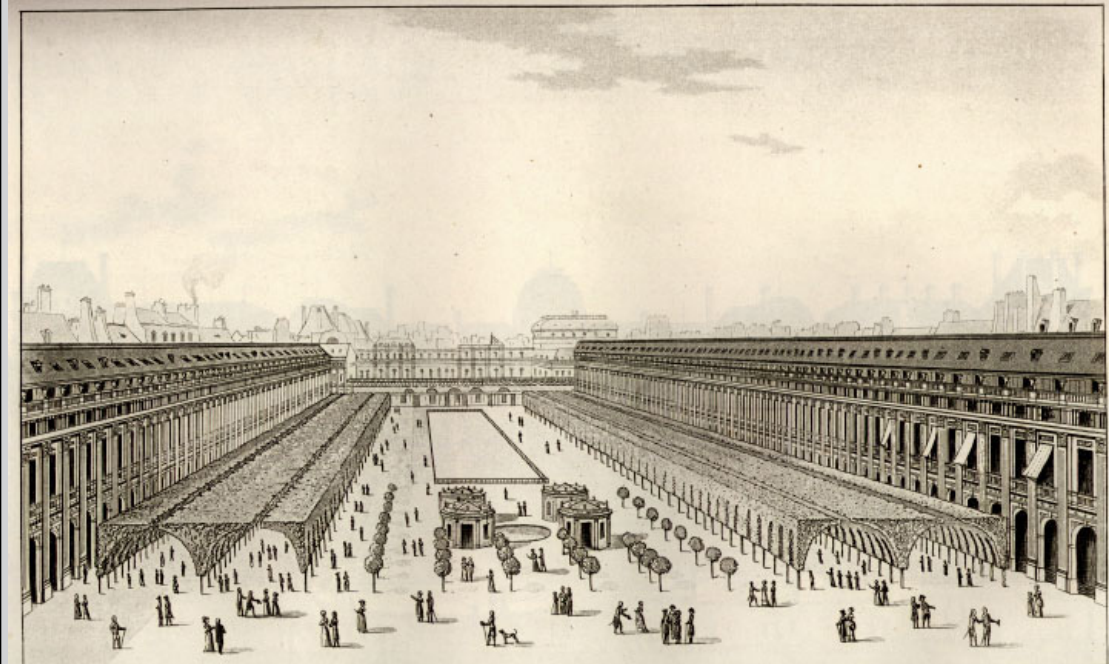
Under et privat møde den 7. juli med deltagelse af bl.a. Mirabeau, Lafayette og Mounier besluttedes det, at Nationalforsamlingen måtte

Boks 1. Palais Royal og duc d'Orléans

Louis-Philippe-Joseph d'Orléans (1747-93) var kongens fætter og dermed prins af blodet og landets rigeste. Politisk var han liberal, og han blev valgt til Generalstænderne som repræsentant for adelen. Hans modvilje mod Marie-Antoinette hindrede ham i at bo ved hoffet i Versailles, og han trodsede også kongen ved flere lejligheder. Han lagde ikke skjul på, at hvis kongen blev afsat, ville han være villig til at overtage tronen. Efter monarkiets afskaffelse i august 1792 tog han navnet "Philippe Égalité", og han stemte i 1792 for kongens henrettelse, hvilket dog ikke reddede ham selv fra at blive arresteret i april 1793 og guillotineret i november samme år.

Palais Royal var duc d'Orléans ejendom midt i Paris. Det var en stor have omkranset af fine borgerhuse, og haven blev et mødested for de radikale kræfter i Paris under revolutionen. Her var boghandlere, der solgte de seneste pamfletter, der var cafeer, hvor der blev diskuteret politik og de seneste nyheder, politiske talere samlede tilhørere omkring sig, og her lå nogle af Europas mest eksklusive bordeller.

Figur 2. Palais Royal 1789

VUE DES GALERIES DU PALAIS ROYAL en 1789

kræve tilbagetrækning af tropperne omkring Paris og Versailles. Den 8. juli tager Mirabeau ordet i Nationalforsamlingen og taler om, at kongen er blevet forledt af sine rådgivere til at forberede en modrevolution: "A large number of troops already surround us. More are arriving each day. (...) These preparations for war are obvious to anyone and fill every heart with indignation," Hibbert (1980, 64).

Den 10. juli henvender Mirabeau og 24 deputerede sig til kongen på vegne af Nationalforsamlingen for at kræve en tilbagetrækning af tropperne, men dagen efter fremsendte kongen sit formelle svar med en afvisning. Det eneste formål med tropperne var at sikre ro og orden, og hvis Nationalforsamlingen føler, at dens frihed til at debattere er truet, vil kongen gerne flytte dens samling til Noyon eller Soissons.

Folkets revolution

Lørdag den 11. juli om aftenen blev Necker og tre andre ministre, der blev opfattet som sympatisk indstillede over for tredjestanden, afskediget, og kongen udpegede en ny regering af kompromisløse royalister, der i nogen tid havde fungeret som skygge-kabinet. Baron de Breteuil afløste Necker og Marskal de Broglie blev udpeget som krigsminister. Den nye regering var "en åbenlys skiltning af modrevolutionen", Furet og Richet (1965, 74).

12. juli

Den 12. om morgenen nåede rygten om Neckers afskedigelse Paris, og rygten spredtes hurtigt i Palais Royal. Lige siden den 23. juni havde Necker været den fejrede helt i Palais Royal, og han blev betragtet som folkets garant for brødforsyningerne. Afskedigelsen blev taget som det endegyldige bevis på modrevolutionen. Omringet af udenlandske lejesoldater frygtede pariserne, at de ville blive angrebet og byen plyndret, at brødpriiserne ville stige, og at Nationalforsamlingen ville blive opløst.

Afskedigelsen var timet, så de deputerede først ville finde ud af det om søndagen, hvor Nationalforsamlingen ikke var i session. Til gengæld var det en dag, hvor alle havde fri, og store folkemasser samlede sig i Palais Royals have for at høre de seneste nyheder. En procesion af pariserne, der protesterede mod afskedi-

gelsen af Necker, bar buster af Necker og duc d'Orléans gennem Paris, og tvang teatre til at lukke.

En tysk kavaleriafdeling forsøgte at sprede en gruppe demonstranter på Place Vendôme, og en demonstration på 5-6.000 personer endte i Tuileriesne, hvor deserterende tropper fra *Gardes Françaises* sluttede sig til dem. Fra en terrasse med udsigt over Place Louis XV (nu Concorde Pladsen) kastede demonstranter sten mod kavaleridelingen. Den ledende officer beordrede Tuileriesne ryddet, og det var den ordre, der ifølge Godechot (1970, 189) omdannede en demonstration til et oprør. Soldaterne endte med at måtte trække sig tilbage, men der florerede usande rygter om, at de skulle have massakreret fredelige borgere.

En ung, fattig advokat, Camille Desmoulins (1760-94),² der var en del af Mirabeaus slægt, holdt om aftenen efter at have været i Versailles tidligere på dagen en opflammende tale stående på et bord i Café de Foy i Palais Royal. Han sluttede talen af med at trække to pistoler frem af jakken og erklære, at han aldrig ville lade sig anholde af politiet i levende live. Hans tale blev mødt med jubel, og under råbet "aux armes" drog alle ind til byen for at søge efter våben.

Borgere plyndrede våbenhandlere i deres søgen efter våben, afvæbnede vagter, og det kom til skudveksling mellem soldater fra *Gardes Françaises* og Royal-Allemand regimentet.

Mere end noget andet frygtede Paris' borgere, at fyringen af Necker skulle betyde højere brødpriiser, og toldafgifterne på brød var med til at forhøje priserne. I løbet af natten mellem den 12. og 13. juli blev mere end 40 af 54 toldsteder omkring Paris ødelagt og brændt ned. Der er ifølge Rudé (1959, 49) ikke tvivl om, at oprøret havde sine bagmænd. To toldsteder tilhørende duc d'Orléans blev ikke ødelagt.

Den kommunale revolution

Siden maj havde Paris' 407 valgmænd mødtes jævnlige. Valgmændene var dem, der havde valgt Paris' deputerede til Generalstænderne. De frygtede anarkistiske tilstande, og allerede

2 Desmoulin kom til at spille en fremtrædende rolle i revolutionen. Han blev en nær ven af Robespierre, men endte alligevel livet i guillotinen under terrorregimet.

Figur 3. Camille Desmoulins tale den 12. juli i Palais Royaux have, maleri af Barrias

den 11. juli havde de på blandt andet Brissots initiativ besluttet at danne en folkets milits.

Den 13. om morgenen samledes valgmandene i Hôtel de Ville, Paris rådhus, og krævede at blive en del af bystyret i Paris. Der blev på stedet etableret et nyt styre, Pariserkommunen, uden kongens godkendelse og med en mindre permanent komite under formandskab af kongens mand i Paris, Jacques de Fleselles, der var Paris øverste embedsmand med titel af købmændenes oldermænd, *Prévôt des Marchands*.

Det nye bystyres første opgave bestod i at etablere en borgermilits på 48.000 mand eller 800 fra hver af Paris' 60 valgdistrikter. Borgermilitsen havde det dobbelte formål at være en hær enhed under folkets og ikke kongens kontrol, og at beskytte de rige mod overgreb på deres ejendom, og natten mellem den 13. og 14. arresterede og hængte de adskillige tyve. For at være effektiv i forhold til at holde ro i Paris havde den nye milits behov for våben og ammunition.

13. juli

Nyhederne om uroen i Paris nåede Versailles, hvor Nationalforsamlingen begyndte at

diskutere, hvad de skulle stille op. Efter timers debat sendte de en delegation til kongen for at bønfalde ham om at tilbagekalde Necker og trække tropperne omkring Paris tilbage. Kongen nægtede at imødekomme anmodningen, og tilbage i Nationalforsamlingen erklærede de deputerede, at de stod fast på deres dekret fra den 17., den 20. og den 23. juni.

Den erklæring markerede ifølge Blackman (2019, 175) et vendepunkt, fordi både adelige og gejstlige deputerede stemte til fordel for erklæringen i lyset af truslen om en opløsning af Nationalforsamlingen og fængslingen af dens ledere.

I Paris fortsatte optøjerne, og klosteret Saint-Lazare blev plyndret for korn, som klostret brugte til hver dag at brødføde 500 munke og fattige i kvarteret, og mens de nu var i gang, stjal demonstranterne også et stort antal tønner med vin, olie og eddike, ligesom sølvtøj blev stjålet og hele biblioteket på 20.000 bøger blev ødelagt.

Først og fremmest søgte folket dog efter våben, og den 13. kræver tusinder af mænd våben foran Hôtel de Ville, Paris' rådhus. Men forgæves. Der er ingen våben i Hôtel de Ville.

Natten mellem den 13. og 14. juli var der alle tegn på et snarligt sammenstød mellem de parisiske masser og kongens soldater. Paris' borgere frygtede et angreb, og der blev bygget barrikader i gaderne.

14. juli – stormen på Bastillen

Den foregående dags søgen efter våben havde ikke båret frugt, så den 14. juli samledes omkring 60.000 borgere på pladsen foran militærhospitalet *Les Invalides* og krævede at blive forsynet med våben for at kunne bevæbne borgermilitsen. Vagterne nægtede at skyde på forsamlingen, og 5.000 af kongens soldater nogle få hundrede meter væk på *Champ de Mars*, forholdt sig ligeledes passive. Oprørerne kunne uhindret gennemsege kældrene, og de drog derfra med 10 kanoner og omkring 28.000 musketter, men meget lidt ammunition.

De drog derefter spontant til Bastillen, der var en befæstet borg (*bastille* = lille bastion) i den østlige del af Paris. Bastillen var opført i 1300-tallet, og den blev anvendt som fængsel, men den 14. juli var der kun syv indsatte. For-

målet var at få fat i de 250 tønder krudt, som var blevet overført til Bastillen natten mellem den 12. og den 13.

Bastillen var dårligt forsvaret. Forsvaret bestod af pensionerede soldater og en lille gruppe schweiziske soldater, og de ville ikke kunne modstå et angreb fra en folkemængde assisteret af regulære tropper. Det er uvist, hvem der udløste det første skud, men oprørerne blev beskudt, efter at de var trængt ind i forgården, og skyderierne medførte 100-150 dræbte.

Flere forsøg på at forhandle endte resultatløst, så sidst på eftermiddagen besluttede kommandanten at åbne porten, og masserne strømmede ind. Garnisonen blev afvæbnet og fængslet. Tre officerer og tre soldater blev dræbt. Kommandanten blev ført gennem Paris som fange, men han blev myrdet på Place de la Grève (nuværende *Place de l'Hôtel de Ville*). Fleselles, formand for den permanente komite af valgmænd, blev anklaget for at forhindre borgernes søgen efter ammunition og våben, og han blev ligeledes myrdet. Både kommandantens og Fleselles afhuggede hoveder blev sat på lanser, hvorefter mængden bevægede sig mod Palais-Royal.

De deputerede i Nationalforsamlingen var forfærdede. De var omringet af udenlandske lejetropper, Paris var i oprør, borgere blev beskudt af soldater, og soldater og embedsmænd blev myrdet af den parisiske pøbel. Og Nationalforsamlingen var magtesløs.

Kongen anerkender Nationalforsamlingen

Først tidligt om morgenen den 15. juli blev kongen klar over situationens alvor. Marskal de Broglie måtte informere kongen om, at de ikke kunne stole på hæren, og at de ikke havde kontrol over Paris. Ludvig XVI mødte op i Nationalforsamlingen samme morgen, hvor han godkendte Nationalforsamlingen, og han lovede at samarbejde med den om at redde nationen. Han lovede også at trække tropperne tilbage, og han anerkendte Paris' nye milits. Det var første gang, han anvendte betegnelsen Nationalforsamling.

Jefferson omtalte kongens tale som "a surrender at discretion",³ og det var et markant 3 Brev til Mason, 16. juli 1789.

Figur 4. Stormen på Bastillen

tilbagetog i forhold til kongens udmelding den 23. juni om at ville gå enegang.

For Nationalforsamlingen blev kongens fremmøde et vendepunkt, og senere på dagen drog 88 deputerede anført af Nationalforsamlingens formand og næstformand, Bailly og Lafayette, til Hôtel de Ville, hvor Lafayette oplæste kongens tale for valgmændene.

Det endte med, at Bailly blev valgt til Paris' borgmester, den første nogensinde, og Lafayette blev udnævnt til kommandant for den nye borgermilits, der snart fik navnet Nationalgarde, Gottschalk and Maddox (1969, 111).

Lafayette var helten fra den amerikanske revolution, soldaten der var blevet nære venner med Washington og Jefferson, og som mere end nogen anden kæmpede for liberale ideer om frihed, lighed og et konstitutionelt monarki. Han havde været medlem af Notabilitetsforsamlingen, hvor han havde krævet Generalstænderne indkaldt, og han havde i nær ved et år været folkets idol. Han nød stor prestige, han havde den militære erfaring, og han var derfor det oplagte valg som kommandant for folkemilitsen.

Stillingen gjorde Lafayette til en af de mest magtfulde mænd i landet. Det var Nationalgardens opgave at sikre lov og orden, og det var umuligt for nogen at kontrollere den politiske situation uden Lafayettes støtte. Det var Lafayettes opfattelse, at den primære funktion for Nationalgarden bestod i at forene folket, og den loyalitetsed, som han svor, lovede, at nationalgardisterne ville "remain united with all Frenchmen by the indissoluble bonds of brotherhood", Dunn (1999, 14). Politisk søgte

Lafayette at forene de revolutionære fraktioner omkring et fælles mål om et konstitutionelt monarki, og de emblemer, Lafayette valgte for Nationalgarden, symboliserede foreningen af revolutionen og monarkiet, idet de kombinerede Paris' blå og røde farver med Bourbonkongernes hvide farve.

Den 17. juli drog kongen til Paris eskorteret af Nationalgarden, hvor han modtog byens nøgler af Bailly foran Hôtel de Ville. Bailly tilbød kongen den rød-hvid-blå kokarde, der var blevet et emblem for oprørerne, og kongen tog imod den, og fæstnede den i sin hat.

Det var en bekræftelse på folkets sejr. Den britiske ambassadør skrev tilbage til udenrigsministeren i England, at "The greatest revolution that we know anything of has been effected with, comparatively speaking, if the magnitude of the event is considered, the loss of very few lives: from this moment we may consider France as a free country," Hampson (1988).

Necker blev kaldt tilbage som finansminister, men det blev hurtigt klart, at han ikke kunne regne med Den Konstituerende Nationalforsamlings støtte.

Den 10. august besluttede Den Konstituerende Nationalforsamling at oprette en Nationalgarde med lokale afdelinger. Med beslutningen udfordrede de kongens autoritet som øverstbefalende for hæren. Formålet var officielt at sikre ro og orden i forhold til de folkelige oprør, der truede den private ejendomsret, men det blev også begrundet med behovet for at forsvare sig mod de "enemies of the nation", der ville gribe til "violence of despotism,"⁴ hvilket var møntet på kongens rådgivere. Oprettelsen af en Nationalgarde var endnu et af Sieyès' forslag.

Folket redder revolutionen

Stormen på Bastillen fik hurtigt en symbolsk betydning som et angreb på den despotiske kongemagt, fordi Bastillen rummede indsatte, som var fængslet med *lettres de cachet*, og som alle gode symboler fik den fortælling sit eget liv, selv om Bastillen blev angrebet for at skaffe krudt til at bevæbne borgermilitser og andre borgergrupper.

⁴ "Decree Establishing National Guards, 10 August 1789", Stewart (1966, 110).

Selv om Bastillen var uden militær betydning, var det ikke kun en symbolsk handling, og stormen på Bastillen fik øjeblikkelig en enorm realpolitisk betydning for både kongen, de adelige, Nationalforsamlingen og folket:

- Kongen indså, at han ikke længere kunne stole på soldaternes loyalitet, hvis de skulle blive sat ind mod folket, og at kampen om den suveræne magt i første omgang var tabt. Monarkiet havde mistet sin legitimitet, og kongen kunne ikke længere regere uden om Nationalforsamlingen.
- De konservative ved hoffet, herunder kongens broder, greven af Artois, havde spillet fallit, og efter stormen på Bastillen begyndte den første bølge af adelig emigration.
- De adelige måtte erkende, at de havde tabt magtkampen, og den 16. juli accepterede de afstemning per hoved i Nationalforsamlingen. Det blev således en uforudsigelig faktor, den parisiske pøbel, der afsluttede magtkampen mellem anden- og tredjestanden, og forenede de tre stænder. Det var en sejr for Mouniers linje og et nederlag for Sieyès'.
- Kongens anerkendelse af Nationalforsamlingen, og adelens tilslutning til at stemme efter hoved og ikke efter stand, gav Nationalforsamlingen den hidtil manglede legitimitet. Det var en stor sejr for Tredjestanden.
- Begivenhederne udstillede samtidig Nationalforsamlingens magtesløshed over for de folkelige masser, som de ikke kunne kontrollere, og det stod klart, at Nationalforsamlingen ikke var den nye suveræne magt, som de radikale revolutionære havde forestillet sig få uger tidligere.
- De parisiske folkemasser fik opfattelsen af, at de alene repræsenterede folkets vilje og havde ret til at sætte den igennem med vold. I en diplomatisk depeche blev den østrigske minister informeret om, at: "from now on the city of Paris has assumed the role of a King in France, and that it can, if it pleases, send an army of forty to fifty thousand citizens to surround the Assembly and dictate the laws to it," Godechot (1970, 261).

- Malouet bemærkede ligeledes, at den 14. juli var terrorregimet begyndt, og en deputeret, De Ferrières, skrev, at "Liberty has ceased to exist, even in the National Assembly itself," Thompson (1952, 24).
- Begivenhederne fik også Burke til at tvivle på, om Nationalforsamlingen havde vilje til at udøve sin autoritet, når de voldelige parisiske masser til enhver tid var parate til at klynge dem op, hvis de skulle blive for moderate.

Med etableringen af det revolutionære styre i Paris var der nu tre magtcentre for revolutionen: Nationalforsamlingen, Paris' bystyre og Paris' folkelige masser og klubberne.

Bastilledag

På etårsdagen for stormen på Bastillen blev *Fête de la Fédération* afholdt for at fejre nationens enhed. Lafayette førte alle Nationalforsamlingens deputerede an i en ed til den kommende forfatning: "We swear to be forever faithful to the Nation, to the Law and to the King, to uphold with all our might the Constitution." Efterfølgende svor Ludvig XVI "to maintain the Constitution as decreed by the National Assembly and accepted by myself."

Festen blev holdt på Champ de Mars uden for Paris, hvor Eiffeltårnet står i dag. Eiffeltårnet blev opført til verdensudstillingen i 1889 som hyldest til hundredårsdagen.

Først i 1880 besluttedes det ved lov, at den 14. juli skulle være nationaldag.

Afslutning

Der er en vis ironi i, at det skulle blive de parisiske folkemasser, der med deres had til de rige skulle redde den revolution, der satte det velstillede borgerskab på magten, og som holdt de brede masser uden for politisk indflydelse.

Men den voldelige parisiske pøbel ville det også anderledes, og den kom gentagne gange til at spille en afgørende rolle i de revolutionære begivenheder. Ikke via stemmeurnerne, som de fleste af dem blev udelukket fra, men via deres direkte og voldelige indgreb i begivenhedernes gang.

Litteratur

Burke, Edmund (1790): *Tanker om den franske re-*

volution. Tønder, 1987.

Clarke, Stephen (2019): *The French Revolution & What Went Wrong*. London.

Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.

Dunn, Susan (1999): *Sister Revolutions. French Lightning, American Light*. N.Y.

Furet, Francois og Denis Richet (1965): *Den franske Revolution 1-2*. København, 1988.

Godechot, Jacques (1970): *The Taking of the Bastille. July 14th, 1789*. London.

Gottschalk, Louis and Margaret Maddox (1969): *Lafayette in the French Revolution. Through the October Days*. Chicago.

Hampson, Norman (1988): *Prelude to Terror. The Constituent Assembly and the Failure of Consensus, 1789-1791*. Oxford.

Hardman, John (2015): "The view from above" i Andress (ed.): *The Oxford Handbook of the French Revolution*. Oxford.

Hibbert, Christopher (1980): *The French Revolution*. New York.

Pedersen, Torben Mark (2019a): "L'ancien régimes sammenbrud: skatteoprør, adelsrevolte og opgøret med privilegier" *LIBERTAS* nr. 71, 35-57.

Pedersen, Torben Mark (2019b): "Den politiske revolution – 11 dage i juni 1789" *LIBERTAS* nr. 71, 58-78.

Popkin, Jeremy D. (2019): *A New World Begins. The History of the French Revolution*. New York.

Richet, Denis (1988): "Revolutionary journées" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.

Rudé, George (1959): *The Crowd in the French Revolution*. Oxford.

Stewart, John Hall (1966): *A Documentary Survey of the French Revolution*. New York.

Thompson, Eric (1952): *Popular Sovereignty and the French Constituent Assembly 1789-91*. Manchester.

Vil du skrive i LIBERTAS?

Har du lyst til at bidrage til et af de kommende numre af LIBERTAS, så send en e-mail til redaktøren på: torbenmarkp@hotmail.com

LIBERTAS bringer såvel artikler inden for som uden for tema, debatindlæg samt anmeldelser af bøger og film m.m., men redaktionen påtager sig intet ansvar for materiale tilsendt uopfordret.

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word
- Kort resume på maks 150 ord
- Eventuelt: Kort forfatterbiografi på maks 20 ord
- Begræns tekstformatteringen, fremhævet tekst som kursiv ikke understreget
- Artikler må meget gerne indeholde illustrationer, grafer, tabeller og tekstbokse, der vedlægges separat som JPG-filer og i sort-hvid
- Noter som fodnoter, ikke slutnoter
- Der anføres kilder for alle direkte refererede eller citerede kilder
- Litteraturhenvisninger i teksten anføres med forfatternavn og årstal og evt. sidetal i parentes, eksempelvis: Friedman (1992, 56).
- Litteraturliste sidst i artiklen. Citeret litteratur anføres alfabetisk efter efternavn og dernæst årstal, jf.

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.

Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.

Kommende numre af LIBERTAS

LIBERTAS nr. 72. Februar 2020: **Liberalisme og den franske revolution II**

LIBERTAS nr. 73. Juni 2020: **Liberalisme og den franske revolution III**

LIBERTAS nr. 74. Oktober 2020: **Har liberalismen slået fejl?**

LIBERTAS nr. 75. Marts 2020: **Frihandel, globalisering og protektionisme**

LIBERTAS nr. 75. Juli 2021: **Thomas Hobbes**

DEN SYNLIGE HÅND

Vækst

Jens Frederik Hansen

Der findes begreber, som er så indarbejdede i sproget, at man ikke rigtig tænker over dem. Sådan er det med økonomernes vigtigste begreb overhovedet: Vækst.

Det kan faktisk defineres i én sætning: "Vækst er at gøre mere med færre ressourcer." Så simpelt er det. Og dette er ikke bare en ultraliberal definition, som er opfundet til lejligheden. Tværtimod er definitionen et af de få begreber, som ingen økonom vil bestride.

Udenfor økonomernes verden forholder det sig anderledes. Der er vækst noget meget abstrakt, som opgøres i brøkdele af procent af et uformeligt aggregeret begreb, BNP. Det bliver fjernt og upersonligt, og derfor også nemt at tale om, at vi sagtens kan undvære den. "Vi havde det jo også meget godt i '80-erne," lyder det evige litani fra vækstens kritikere.

Så der er grund til at få det helt ind på rygraden, at vækst og navnlig dens modsætning, tilbagegangen har indlysende konsekvenser for os alle.

Det virkelig klare skoleeksempel på summen af massiv vækst, er mobiltelefonen. Overvej, hvor mange funktioner den har. Telefon, sms, billeder, internet, musik, kamera, mobile pay, lommeregner, træningsapp og en masse, masse mere.

Men hvordan gjorde vi i min barndom i '60'erne? Borgerlige hjem havde en telefon, men de fleste måtte bruge mønttelefoner, der stod rundt om på gaderne. Store virksomheder kunne have en fjernskriver, som kunne sende sms-agtige tekster. Billeder

lod sig ikke sådan flytte fra bruger til bruger. De skulle i øvrigt optages med et separat kamera, der brugte film, som man sendte til fremkaldelse. Desuden havde man en strimmelregnemaskine på kontorer, men ellers brugte man regnestokke. Leksikon, atlas og vejkort stod i alle hjem. Nyheder fik man i sin papiravis, post 2 gange i løbet af dagen. Musik krævede en pladespiller. At flytte penge krævede tid i en kø på posthuset; den første lørdag i måneden kunne køtiden sagtens tage en time.

Alt det ligger nu på en banal telefon, som fremstilles med langt færre ressourcer – såvel arbejdskraft som råvarer – end blot nogle få af alle de ting, der i fortiden udfyldte de ovennævnte funktioner. Og det kan ligefrem ses i prisen, som er en brøkdel af datidens.

At være taknemlig for den udvikling er ikke så svært. Det virkelig svære begrebsmæssige kvantespring er at forstå, at hvis man siger nej til vækst, så siger man nej til forbedringer af vores liv. Og hvis man ligefrem ønsker sig minusvækst, så skal man sige farvel til en del af forbedringerne. Farvel til alle de fremskridt, som gør vores liv så meget nemmere.

Hvilke fremskridt, vi skal sige farvel til, vil vækstens kritikere aldrig konkretisere. Så gemmer de sig pludselig bag de brøkdele af procenter af BNP. Men det kan man ikke. Der er realiteter bag. Minusvækst koster velfærd og miljø. Det skal vi huske at gentage som et mantra.